ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
"ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
"МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ"

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ІГНАТУШЕНКО ОЛЕКСАНДРА СЕРГІЇВНА

УДК 338.43

ДИСЕРТАЦІЯ
"ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ"

051 «Економіка»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Ігнатушенко О.С.

Науковий керівник:
Гончаренко Михайло Федорович,
доктор економічних наук, професор

Київ - 2025

АНОТАЦІЯ

Ігнатушенко О.С. Економічний механізм розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка. – ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», Київ, 2025.

У дисертації наведено нове вирішення наукової проблеми удосконалення економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств шляхом обґрунтування теоретико-методичних засад та наданням практичних рекомендацій щодо формування та запровадження концептуальної моделі економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства, яка має бути заснована на економічному механізмі управління та стратегічних засадах функціонування як ключових; системно-відтворювальному підході, оскільки інвестиційна діяльність має комплексний характер та постійно відтворюється, з одного боку, з другого - виступає основою для відтворення; технології «бережливе виробництво», що включає оптимізацію процесу управління (підприємством, фінансами, виробництвом, тощо) та виробництва з урахуванням орієнтації на споживача; повинна сприяти забезпеченню сталого зростання, розширеного сільськогосподарського виробництва та розвитку сільського господарства на основі інноваційно-інвестиційного типу розширеного відтворення.

Удосконалено перелік основних принципів, на яких має здійснюватись вдосконалення економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності у сільському господарстві: побудови економічного механізму на єдиній методологічній основі, з метою усунення протиріч та диспропорцій у системі економічного регулювання інвестиційної діяльності у сфері сільськогосподарської діяльності; пріоритету ціни як ядра економічного механізму та основного регулятора ринкової економіки у процесі економічного регулювання розвитку інвестиційної діяльності аграрного

підприємства; функціонування кожного економічного важеля у межах свого призначення та виконання ними лише іманентних їм функцій, що відбивають їх роль у стимулюванні та забезпеченні розширеного відтворення у сфері сільського господарства; забезпечення тісної взаємодії окремих економічних регуляторів (цін, податків, кредиту) у процесі економічного регулювання інвестиційної діяльності з метою забезпечення синергетичного ефекту від їхнього функціонування.

Проаналізовано та зміст низки основних понять економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств, зокрема: «інвестиційна діяльність агропромислового підприємства» означає систему узгоджених між собою дій та процесів управлінського, організаційного, економічного, регулюючого та іншого характеру стосовно цілеспрямованого пошуку, залучення, вкладення коштів та інших ресурсів у різних формах задля забезпечення ефективної діяльності агропромислового підприємства та кожного з процесів його функціонування, досягнення економічних, виробничих, соціальних та інших цілей, ефекту; під поняттям «економічний механізм розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств» пропонується розглядати систему, основою якої виступають економічні інтереси різних суб'єктів в процесі пошуку та залучення коштів та інших ресурсів, з метою їх подальшого використання у виробничому процесі агропромислового підприємства задля забезпечення його ефективної діяльності загалом та кожного з процесів його функціонування, досягнення економічних, виробничих, соціальних та інших цілей, ефекту.

Запропоновано удосконалену комплексну систему оцінки ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства, що має здійснюватися на підставі розрахунку інтегрального показника, який розраховується за допомогою розроблених нами показників розподілених за підсистемами діяльності аграрного підприємства (виробнича, фінансова чи організаційно-управлінська) з подальшим визначенням рівня ефективності за шкалою ідентифікації рівня комплексного

показника ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства.

Сформульовано й обґрунтовано рекомендації щодо удосконалення економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств на макроекономічному та мікроекономічному рівнях економіки держави.

Ключові слова: аграрне підприємства, економічний, механізм, інвестиції, інвестиційна діяльність, розвиток, оцінювання, ефективність принципи, управління.

SUMMARY

Ignatushenko O.S. An economical mechanism for the development of investment activity of agricultural enterprises. - On the rights of manuscript.

Dissertation to achieve the scientific level of Doctor of Philosophy for a specialty 051 – Economics. – Private JSC “Higher Educational Establishment “Interregional Academy of Personnel Management”, Kyiv, 2025.

The dissertation presents a new solution to the scientific problem of improving the economic mechanism for the development of investment activity of agrarian enterprises by substantiating theoretical and methodological principles and providing practical recommendations for the formation and implementation of a conceptual model of the economic mechanism for the development of investment activity of an agrarian enterprise, which should be based on the economic mechanism of management and strategic principles functioning as key; system-reproduction approach, since investment activity has a complex nature and is constantly reproduced, on the one hand, on the other - it acts as a basis for reproduction; "lean production" technologies, which includes optimization of the process of management (enterprise, finance, production, etc.) and production taking into account customer orientation; should contribute to ensuring sustainable

growth, expanded agricultural production and development of agriculture based on the innovation-investment type of expanded reproduction.

The list of basic principles on which the improvement of the economic mechanism for the development of investment activity in agriculture should be carried out has been improved: the construction of an economic mechanism on a single methodological basis, with the aim of eliminating contradictions and disparities in the system of economic regulation of investment activity in the field of agricultural activity; the priority of the price as the core of the economic mechanism and the main regulator of the market economy in the process of economic regulation of the development of the investment activity of the agricultural enterprise; the functioning of each economic lever within the limits of its purpose and their performance of only their immanent functions, which reflect their role in stimulating and ensuring expanded reproduction in the field of agriculture; ensuring close interaction of individual economic regulators (prices, taxes, credit) in the process of economic regulation of investment activities with the aim of ensuring a synergistic effect from their functioning.

The content of a number of basic concepts of the economic mechanism of the development of investment activities of agrarian enterprises was analyzed, in particular: "investment activity of an agro-industrial enterprise" means a system of coordinated actions and processes of a managerial, organizational, economic, regulatory and other nature in relation to targeted search, attraction, investment of funds and other resources in various forms to ensure the effective operation of the agro-industrial enterprise and each of its functioning processes, the achievement of economic, production, social and other goals and effects; under the concept of "economic mechanism for the development of investment activities of agrarian enterprises" it is proposed to consider a system based on the economic interests of various subjects in the process of finding and attracting funds and other resources, with the aim of their further use in the production process of an agro-industrial enterprise in order to ensure its effective operation in general and each of the

processes of its functioning, achievement of economic, production, social and other goals, effect.

An improved comprehensive system for evaluating the effectiveness of the economic mechanism for the development of the investment activity of an agricultural enterprise is proposed, which should be carried out on the basis of the calculation of an integral indicator, which is calculated using the indicators we developed, distributed by subsystems of the activity of an agricultural enterprise (production, financial, or organizational-management) with further determination of the level of efficiency according to the scale of identification of the level of the complex indicator of the efficiency of the economic mechanism of the development of the investment activity of the agrarian enterprise.

Recommendations regarding the improvement of the economic mechanism for the development of investment activities of agrarian enterprises at the macroeconomic and microeconomic levels of the state economy have been formulated and substantiated.

Keywords: agricultural enterprise, economic, mechanism, investment, investment activity, development, evaluation, effectiveness, principles, management.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях:

1. Ігнатушенко О.С. Теоретичні особливості економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств. Наукові праці МАУП. Економічні науки. 2022. № 1 (64). С. 30-37.

2. Ігнатушенко О.С. Ключові засади та зміст інвестиційної діяльності аграрних підприємств. Інвестиції: практика та досвід. 2023. № 18. С. 151-156.

3. Ігнатушенко О.С. Особливості інвестиційного забезпечення функціонування аграрного сектору України в умовах глобального

економічного середовища. Наукові праці МАУП. Економічні науки. 2024. № 1. (73). С. 16-21.

Статті у інших виданнях:

4. Oleksandra Ihnatushenko, Economic Mechanism for the Development of Investment Activities of Agricultural Enterprises: Global Challenges and New Opportunities. (2024). Scientific Journal Higher Economic-Social School in Ostroleka 3/2024(54), pp. 33-41. DOI: https://doi.org/10.58246/sj-economics.v54i3.671

Тези конференцій

5. Ігнатушенко О.С. Теоретичні засади оцінювання інвестиційної привабливості аграрних підприємств. Всеукраїнська науково-практична конференція за міжнародною участю "Сучасні тенденції та суперечності розвитку світової економіки та бізнесу": збірник матеріалів конференції, м. Київ, 25 січня 2022 р. / ред. кол.: І. А.Семенець-Орлова (гол. ред.), І. І.Каліна (заст. гол. ред), Ю. В. Мазур (упоряд. і відп. ред.) та ін. Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2022. С. 169-171.

6. Ігнатушенко О.С. Особливості комплексної оцінки інвестиційної привабливості аграрного підприємства. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції "Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності" , 26 травня 2022 р. Киів: МАУП. 2022. С. 72-74.

7. Ігнатушенко О.С. Сутність та зміст інвестиційної діяльності аграрних підприємств. Екологічна безпека держави: тези доповідей Другого всеукраїнського круглого столу, м. Київ, 15 грудня 2021 року/ редкол. О.С. Волошкіна та ін. К.: ІТТА, 2021. С. 157-161.

ЗМІСТ

ВСТУП……... 10

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ…… 19

1.1. Сутність та зміст інвестиційної діяльності аграрних підприємств…… 19

1.2. Теоретичні особливості економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств……. 39

1.3. Методичне забезпечення оцінювання інвестиційної привабливості аграрних підприємств…… 57

Висновки до розділу 1…… 71

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРИВАБЛИВОСІІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ……... 77

2.1. Особливості функціонування аграрного сектору України в умовах глобального економічного середовища……... 77

2.2. Системний аналіз вітчизняного аграрного сектору в контексті викликів сучасності та інвестиційної привабливості……. 92

2.3. Аналіз та оцінювання інвестиційної привабливості аграрних підприємств…… 110

Висновки до розділу 2…… 125

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ……... 135

3.1. Практичний інструментарій удосконалення економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств……. 135

3.2. Концептуальні та методичні основи щодо удосконалення засад економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств…… 153

3.3. Методичні підходи до оцінювання ефективності економічного

механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства….. 169
Висновки до розділу 3…… 181

ВИСНОВКИ…….. 191
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……. 197
ДОДАТКИ……. 215

ВСТУП

Актуальність теми. Інвестиції та інвестиційна діяльність суб'єктів господарювання мають особливе значення як для соціально-економічного розвитку країни загалом чи конкретної галузі економіки, так і для діяльності будь-якого суб'єкта господарювання. Економічне зростання на сьогодні визначається значною кількістю різноманітних факторів, найважливіші з яких – нарощування обсягу інвестицій та підвищення їх ефективності. Інвестиції у сільське господарство та діяльність агропромислових підприємств є не лише необхідною умовою їх сталого економічного зростання, а й сприяють вирішенню багатьох проблем української економіки загалом, цілої низки соціальних питань, знижують міграцію сільського населення до міст і стимулюють його діяльність на землі. Від них залежить вихід із кризи, збільшення бази оподаткування, доходної частини бюджету, підвищення конкурентоспроможності української продукції, прискорення диверсифікації експорту. Враховуючи сучасний фінансовий та матеріально-технічний стан агропромислового комплексу та безпосередньо сільськогосподарських підприємств, вирішення зазначеної проблеми потребує якісної зміни підходів до управління інвестиційною діяльністю агропромислових підприємств як на макрорівні, так і на рівні конкретного суб'єкта господарювання, адаптації їх до умов ринкових відносин.

Фундаментальні дослідження питань основ та сутностей трактування організаційно-економічного механізму зробили такі вчені, як В. Андрійчук, Б. Пасхавер, В. Павлов, П. Саблук, А. Чухно, О. Грішнова, О. Василик, Ю. Лисенко, П. Єгоров, Г. Козаченко, Г. Ільницька та інші автори. У роботах таких науковців як В. Бондарчук, Н. Демчишак, О. Жидяк, І. Жила, С. Захарін, Н. Івченко, А. Комарова, М. Крупка, М. Макаров, П. Музика,О. Савицька та багатьох інших детально розглянуто питання розвитку інвестиційних процесів на рівнях держави та галузевого виробництва, в тому

числі питання залучення та використання інвестицій у сфері сільського господарства.

Дослідженням різних аспектів інвестиційної діяльності присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, зважаючи на важливість даної теми для суспільства. Так, різні аспекти інвестиційної діяльності в сільському господарстві знайшли відображення в працях таких науковців як В. Андрійчук, І. Баланюк, П. Березівський, Р. Бердієв, О. Бородіна, В. Бойко, Д. Бьюкенен, П. Гайдуцький, О. Гальчинський, О. Ґудзь, Л. Гнатишин, Б. Данилишин, Г. Запша, О. Захарчук, В. Зіновчук, М. Кісіль, І. Костирко, Л. Курило, Ю. Лопатинський, Ю. Лупенко, В. Петті, П. Пуцентейло, В. Россоха, М. Малік, І. Мехроби, Л. Сатир, М. Сахацький, І. Свиноус, М. Стариченко, А. Стельмащук, С. Терещенко, Г. Черевко, Д. Шеленко, О. Шпичак, М. Шульський, В. Якубів, І. Яців та цілий ряд інших. Ґрунтовні дослідження особливостей сільського господарства як галузі виробництва представлені в працях М. Ашінова, В. Бєлоусова, М. Дем'яненка, О. Левандівського, П. Саблука, Л. Смолія, тощо.

Дослідженням різних аспектів розвитку та функціонування аграрного сектору присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, зважаючи на важливість даної теми для суспільства. Так, аналізу та вирішенню багатьох проблем аграрного сектору економіки України приділяли увагу у своїх наукових працях М. Бетлій, М. Зубець, В. Геєць, І. Гончарук, Г. Калетнік, Ю. Мельник, О. Мисник, Ю. Лупенко, Б. Пасхавер, Н. Пришляк, І. Прокопа, М. Присяжнюк, П. Саблук, О. Саблук, О. Трофімцева, О. Чаплигіна, І. Шварц та цілий ряд інших. Ґрунтовні дослідження питань сталого розвитку аграрного сектора економіки здійснено у роботах Я. Григоренка, Є. Жураківського, М. Месель-Веселяк, Ю. Попової, Л. Свистуна, Р. Смоленюк, М. Стегней, С. Тодорюк, К. Штепенко, тощо. Дослідженню окремих аспектів та проблем функціонування аграрного сектору в умовах війни присвячені праці таких вчених як О. Бородіна, Н. Гахович, Л. Дейнеко,

О. Кушніренко, І. Костенко, М. Негрей, Т. Осташко, В. Русан, А. Тараненко, О. Ципліцька та інших.

Проте, незважаючи на наявний доробок вітчизняних та закордонних науковців з дослідження та висвітлення проблематики управління економічним механізмом розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств зазначене питання є недостатньо дослідженим, його необхідно надалі розвивати та удосконалювати, що і зумовило вибір даної проблематики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано згідно з планом науково-дослідних робіт ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» за темою: «Удосконалення управління бізнес-процесами на підприємствах» (номер державної реєстрації 0121U000270), в межах якої автором обґрунтовано концептуальний підхід до удосконалення економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування теоретико-методичних засад удосконалення економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств.

Для досягнення мети дослідження вирішено такі завдання:

– здійснити аналіз сучасного наукового доробку та надати характеристику особливостей інвестиційної діяльності аграрних підприємств;

– здійснити аналіз та уточнити понятійний апарат економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств;

– проаналізувати сучасні особливості функціонування аграрного сектору України в умовах глобального економічного середовища;

– здійснити аналіз та надати оцінку вітчизняному аграрному сектору в контексті викликів сучасності та інвестиційної привабливості, інвестиційній привабливості аграрних підприємств;

– сформувати та обґрунтувати засади концептуальної моделі економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства;

– сформувати та обґрунтувати принципи побудови та реалізації економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства;

– запропонувати підходи до вдосконалення методології оцінювання ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства;

– розробити науково-практичні рекомендації щодо напрямів підвищення ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що складаються в процесі функціонування економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств.

Предметом дослідження є економічний механізм розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дисертаційного дослідження склали загальнонаукові методи та підходи, а саме: під час обґрунтування теоретичних аспектів дисертаційної роботи використано методи узагальнення, аналізу та синтезу; під час оформлення та узагальнення проведених досліджень і отриманих результатів використані методи економічного та системного, історико-еволюційного та ретроспективного аналізу теоретичного та логічного узагальнення, графічний метод; для аналізу особливостей функціонування аграрного сектору України в умовах глобального економічного середовища, стану та особливостей вітчизняного аграрного сектору в контексті викликів сучасності та інвестиційної привабливості, інвестиційної привабливості аграрних підприємств, використано експертні методи оцінки; для визначення значень показників оцінки ефективності економічного механізму розвитку

інвестиційної діяльності аграрних підприємств використано функціонально-параметричний аналіз.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій щодо удосконалення економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств. Основні положення наукової новизни, винесені на захист:

вперше:

- розроблено концептуальну модель економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства, яка має бути заснована на економічному механізмі управління та стратегічних засадах функціонування як ключових; системно-відтворювальному підході, оскільки інвестиційна діяльність має комплексний характер та постійно відтворюється, з одного боку, з другого - виступає основою для відтворення; технології «бережливе виробництво», що включає оптимізацію процесу управління (підприємством, фінансами, виробництвом, тощо) та виробництва з урахуванням орієнтації на споживача; повинна сприяти забезпеченню сталого зростання, розширеного сільськогосподарського виробництва та розвитку сільського господарства на основі інноваційно-інвестиційного типу розширеного відтворення.

удосконалено:

- систему економічних (основним економічним мотивом інвестиційної діяльності аграрних підприємств виступає інвестиційний прибуток, рівень якого відбиває очікування інвесторів від здійснюваних ними вкладень) та позаекономічних (основними позаекономічними мотивами інвестиційної діяльності аграрних підприємств виступає збереження робочих місць та створення нових; скорочення ручної та некваліфікованої праці; покращення умов праці працівників; вдосконалення та розвиток соціальної інфраструктури тощо) мотивів інвестиційної діяльності аграрних підприємств;

- перелік основних принципів, на яких має здійснюватися вдосконалення економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності у сільському господарстві: побудови економічного механізму на єдиній методологічній основі, з метою усунення протиріч та диспропорцій у системі економічного регулювання інвестиційної діяльності у сфері сільськогосподарської діяльності; пріоритету ціни як ядра економічного механізму та основного регулятора ринкової економіки у процесі економічного регулювання розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства; функціонування кожного економічного важеля у межах свого призначення та виконання ними лише іманентних їм функцій, що відбивають їх роль у стимулюванні та забезпеченні розширеного відтворення у сфері сільського господарства; забезпечення тісної взаємодії окремих економічних регуляторів (цін, податків, кредиту) у процесі економічного регулювання інвестиційної діяльності з метою забезпечення синергетичного ефекту від їхнього функціонування;

- основних особливостей функціонування економічного механізму: структура економічного механізму підпорядковується економічним законам, формується та вдосконалюється як результат усвідомлених управлінських дій та цілеспрямовано використовується в управлінських цілях; економічний механізм реалізує систему економічних відносин у процесі управління і є складовою частиною процесу, тому має динамічний характер, перебуває в постійному русі та під впливом певних зовнішніх та внутрішніх сил у вигляді об'єктивно діючих економічних законів та закономірностей, від глибини пізнання яких та вміння їх використовувати залежить ступінь ефективності функціонування економічного механізму; економічний механізм та його структура повинні враховувати особливості конкретної предметної галузі, сфери діяльності підприємства, специфічні характеристики системи, що управляється задля забезпечення його найбільшої дієвості та ефективності

- комплексну систему оцінки ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства, що має

здійснюватися на підставі розрахунку інтегрального показника, який розраховується за допомогою розроблених нами показників розподілених за підсистемами діяльності аграрного підприємства (виробнича, фінансова чи організаційно-управлінська) з подальшим визначенням рівня ефективності за шкалою ідентифікації рівня комплексного показника ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства;

- інтегральний показник оцінювання ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства, який розраховується на підставі груп показників, що характеризують виробничу діяльність, фінансову чи організаційно-управлінську діяльність.

набули подальшого розвитку:

- класифікація методів оцінювання інвестиційної привабливості підприємства на підставі груп факторів, що покладені в їх основу: методика заснована на вартісному підході - в її основі лежить коефіцієнт неоціненності/переоціненості підприємства на ринку реальних інвестицій як співвідношення різних цін; методика заснована на комплексній порівняльній оцінці діяльності підприємства; методика заснована на розрахунку певного інтегрального показника; методика, заснована на фінансових показниках діяльності підприємства; методика заснована на фінансово-економічному аналізі підприємства, де враховуються не тільки фінансові, а й виробничі показники діяльності підприємства; методика заснована на відношенні дохідності та ризику;

- уточнено зміст низки основних понять економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств, зокрема: «інвестиційна діяльність агропромислового підприємства» означає систему узгоджених між собою дій та процесів управлінського, організаційного, економічного, регулюючого та іншого характеру стосовно цілеспрямованого пошуку, залучення, вкладення коштів та інших ресурсів у різних формах задля забезпечення ефективної діяльності агропромислового підприємства та

кожного з процесів його функціонування, досягнення економічних, виробничих, соціальних та інших цілей, ефекту; під поняттям «економічний механізм розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств» пропонується розглядати систему, основою якої виступають економічні інтереси різних суб'єктів в процесі пошуку та залучення коштів та інших ресурсів, з метою їх подальшого використання у виробничому процесі агропромислового підприємства задля забезпечення його ефективної діяльності загалом та кожного з процесів його функціонування, досягнення економічних, виробничих, соціальних та інших цілей, ефекту;

- сформульовано й обґрунтовано рекомендації щодо удосконалення економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств на макроекономічному та мікроекономічному рівнях економіки держави.

Практичне значення одержаних результатів полягає у використанні результатів дослідження для удосконалення економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств.

Розроблені практичні рекомендації прийнято до впровадження: ТОВ «Марківці-Агро» при: розробці довго- та середньострокової стратегій, тактичних планів розвитку підприємства (довідка від 13.05.2024 №88); ТОВ «Траст Консалтинг Груп» при: розробці політики та стратегії, інвестиційної політики підприємства, удосконаленні бізнес-процесів та оптимізації процесу управління, розробці плану вдосконалення та розвитку соціальної інфраструктури (довідка від 15.04.2024 №48/04/24); ТОВ «Сертам Групп» при: налагодженні співпраці з зовнішніми інвесторами, удосконалення структури управління та структури бізнес-процесів на всіх етапах виробництва (довідка від 10.06.2024 №029-06).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою, в якій викладені авторські розробки з удосконалення економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств. Наукові положення, узагальнення, висновки та рекомендації

отримані самостійно. Особистий внесок автора у працях, які опубліковано у співавторстві, наведено у списку опублікованих робіт за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертаційної роботи були висвітлені у доповідях на міжнародних науково-практичних конференціях «Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці» (м. Київ, 2021 р.), «Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності» (м. Київ, 2022 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції за міжнародною участю «Сучасні тенденції та суперечності розвитку світової економіки та бізнесу» (м. Київ, 2022 р.), Другому всеукраїнському круглому столі «Екологічна безпека держави» (м. Київ, 2021 р.).

Публікації. Основні положення і висновки опубліковано у 7 наукових працях загальним обсягом 3,12 друк. арк., у т. ч.: 3 статті у наукових фахових виданнях; 4 публікації у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів і висновків. Загальний обсяг роботи 217 сторінок. Матеріали дисертації містять 24 таблиці на 21 сторінці, 22 рисунки на 14 сторінках. Список використаних джерел налічує 176 джерел і займає 18 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Сутність та зміст інвестиційної діяльності аграрних підприємств

Інвестиції та інвестиційна діяльність суб'єктів господарювання мають особливе значення як для соціально-економічного розвитку країни загалом чи конкретної галузі економіки, так і для діяльності будь-якого суб'єкта господарювання. Економічне зростання на сьогодні визначається значною кількістю різноманітних факторів, найважливіші з яких – нарощування обсягу інвестицій та підвищення їх ефективності. Інвестиції у сільське господарство та діяльність агропромислових підприємств є не лише необхідною умовою їх сталого економічного зростання, а й сприяють вирішенню багатьох проблем української економіки загалом, цілої низки соціальних питань, знижують міграцію сільського населення до міст і стимулюють його діяльність на землі. Від них залежить вихід із кризи, збільшення бази оподаткування, доходної частини бюджету, підвищення конкурентоспроможності української продукції, прискорення диверсифікації експорту.

Враховуючи сучасний фінансовий та матеріально-технічний стан агропромислового комплексу та безпосередньо сільськогосподарських підприємств, вирішення зазначеної проблеми потребує якісної зміни підходів до управління інвестиційною діяльністю агропромислових підприємств як на макрорівні, так і на рівні конкретного суб'єкта господарювання, адаптації їх до умов ринкових відносин.

Все це вимагає детального дослідження сутності та змісту таких дефініцій як "інвестиції", "інвестиційна діяльність", тощо, які є складними

економічними категоріями та можуть представляти комплекс окремих напрямів, найчастіше як складних і суперечливих економічних явищ, що у різних формах, видах, цілях, зрештою, безсумнівно, сприяють сталому та ефективному розвитку економіки, підприємств і галузей загалом.

При цьому можна стверджувати, що становлення в сучасній економічній науці терміна «інвестиції» значною мірою пов'язане з роботами та поглядами Дж. Кейнса, який у своїй роботі «Трактат про гроші» пояснював, що «говорячи про перевищення заощаджень над інвестиціями, мається на увазі ситуація, що виникає за таких розмірів виробництва, коли прибуток, який підприємцям приносить капітальне обладнання, що належить їм, виявляється нижче за нормативну» [64, с. 193].

Серед інших фундаментальних робіт стосовно інвестицій можна виділити роботи:

- Л. Гітмана та М. Джонка «Основи інвестування» де науковцями розглядається комплекс інвестиційних процесів: глобальні аспекти інвестиційної діяльності; роль інвестування в економіці; стратегія та засоби досягнення інвестиційних цілей; учасники інвестиційного процесу; види інвесторів та інвестицій, інструменти інвестування та інші ринкові аспекти управління інвестиціями [24];

- У. Шарпа, Т. Александера та Дж. Бейлі «Інвестиції», в якій представлена цілісна система досліджень від інвестиційного середовища, ключових понять інвестиційного процесу, до розкриття фінансових інвестицій, вивчення фондових ринків, інвестиційної банківської діяльності, оцінки ефективності управління інвестиційним портфелем та міжнародного інвестування, тощо [158].

Досліджуючи окремо питання групування інвестицій Б. Кваснюк розглядав окремо інвестиції в макроекономіці - це частка валового внутрішнього продукту, яка не споживається в поточному періоді й забезпечує приріст капіталу в економіці. В розширеному трактуванні вони розглядаються як довгострокові вкладення капіталу у власній країні або за

кордоном в підприємства різних галузей, підприємницькі проекти, соціально-економічні програми, інноваційні проекти. В мікроекономіці ж Б. Кваснюк визначає як процес створення нового капіталу (засобів виробництва і людського капіталу) [31].

Визначення інвестицій на двох рівнях: макро- та мікроекономічному запропонував також Н. Скоробогатов, за яким:

- відповідно до макроекономічного підходу, під інвестиціями слід розуміти здійснення витрат будь-яких цінностей, що призводять до зростання вартості капіталу в економічній системі;

- відповідно до мікроекономічного підходу, під інвестиціями слід розуміти вкладення капіталу у будь-які об’єкти з метою створення додаткової вартості [136].

На наш погляд така класифікація є доволі загальною і не відображає повною мірою всі особливості та різнобічність категорії «інвестиції», обмежує їх, хоча дійсно інвестиції відіграють важливу роль як на макрорівні, так і на мікрорівні економіки держави. Водночас, такий поділ є доцільним і можливим внаслідок специфіки та особливостей здійснення інвестиційної діяльності, а також різних функцій інвестицій, що виникають на різних рівнях (табл. 1.1).

На відміну від цих авторів І. Воблая при здійсненні класифікації здійснює акцент безпосередньо на різні особливості інвестицій та виділяє чотири напрями, за якими здійснюється акцент визначення поняття та групування різних трактувань сутності категорії "інвестиції":

- інвестиції як процес вкладення капіталу з метою отримання прибутку, інших ефектів;

- інвестиції як частина інвестиційного процесу, операцій отримання доходу у майбутньому;

- інвестиції як витрати, заощадження на накопичення та збільшення капіталу;

- інвестиції як об'єкт законотворчої діяльності [21].

Таблиця 1.1

Функції інвестицій на мікрорівні, мезо- та макрорівні

Рівень	Функції інвестицій
Макрорівень	- здійснення політики розширеного відтворення; - прискорення науково-технічного прогресу; - поліпшення якості та забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції; - структурна перебудова громадського виробництва та збалансований розвиток усіх галузей народного господарства; - створення необхідної сировинної бази промисловості; - розвиток охорони здоров'я, культури, вищої та середньої школи, а також вирішення інших соціальних проблем; - пом'якшення чи вирішення проблеми безробіття; - охорона природного середовища; - вирішення соціально-економічних завдань та проблем держави.
Мезорівень	– координування взаємозв'язку між різними джерелами та напрямками вкладень інвестицій; - взаємовідносини з контрагентами організації; - забезпечення безперервності або необхідної періодичності інвестиційної діяльності в оптимальному (або мінімально прийнятному) обсязі з мінімальними витратами; - стимулювання розвитку інвестиційної діяльності; - забезпечення безпеки навколишнього середовища, безпеки та нешкідливості для населення; - забезпечення соціальної захищеності населення та економічного розвитку регіону, території.
Мікрорівень	- розширення та розвиток виробництва; - недопущення надмірного морального та фізичного зносу основних фондів підприємства; - підвищення технічного рівня виробництва; - підвищення якості та забезпечення конкурентоспроможності продукції конкретного підприємства; - здійснення природоохоронних заходів підприємством; - придбання цінних паперів та вкладення коштів у активи інших підприємств; - стабілізація фінансового стану підприємства; - максимізація прибутку підприємства; - забезпечення нормального функціонування підприємства.

* Побудовано автором на підставі [65]

І. Бузько, Є. Вартанова та А. Голубенко пропонують такі основні ознаки інвестицій підприємства для цілей організації управління інвестиційною діяльністю:

- інвестиції – найбільш активна форма залучення накопиченого капіталу в економічний процес;

- інвестиції надають можливість використання накопиченого капіталу в усіх його альтернативних формах;

- інвестиції – альтернативна можливість вкладення капіталу в різні об’єкти господарської діяльності;

- інвестиції – джерела генерування ефекту підприємницької діяльності;

- інвестиції – об’єкт ринкових відносин;

- інвестиції – один із основних альтернативних шляхів «виживання» підприємства в умовах кризи [14].

Л. Бушовська пропонує інвестиції підприємства за об’єктами фінансування капіталу поділяти на реальні інвестиції (вкладення капіталу в об’єкти інвестування, пов’язані зі здійсненням операційної діяльності підприємства або поліпшенням умов праці, відтворення основних засобів) та фінансові інвестиції (вкладення капіталу в різні фінансові інструменти); щодо підприємства-інвестора – на внутрішні інвестиції та зовнішні інвестиції; за періодом здійснення – на короткострокові інвестиції, середньострокові інвестиції і довгострокові інвестиції; за рівнем прибутковості (ефектами інвестування) – на високодохідні інвестиції, середньодохідні інвестиції з метою підвищення виробничого й економічного потенціалу, низькодохідні і безприбуткові інвестиції, які мають переважно соціальну спрямованість; за формами власності інвестованого капіталу – на приватні інвестиції, державні інвестиції, змішані інвестиції [15].

Схожа класифікація та групування пропонуються і більшістю інших науковців, відмінність між ними полягає в певній деталізації або може бути спричинена особливостями здійснюваних ними досліджень.

З огляду на це, на нашу думку, є реальна потреба у виокремленні та систематизації думок та позицій вітчизняних та зарубіжних науковців, окремих державних документів стосовно сутності категорії «інвестиції» (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Підходи до визначення категорії «інвестиції»

Автор	**Визначення**
Закон України «Про інвестиційну діяльність»	Інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект [127]
Податковий кодекс України	Інвестиція – це господарські операції, які передбачають придбання основних засобів, нематеріальних активів, корпоративних прав та/або цінних паперів в обмін на кошти або майно [121]
А. Борисов	Інвестиції - це кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери, технології, машини, обладнання, ліцензії, інтелектуальні цінності, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання прибутку (доходу) та досягнення позитивного соціального ефекту [9, с. 272]
І. Бланк	Інвестиції підприємства є вкладення капіталу в усіх його формах у різні об'єкти (інструменти) його господарської діяльності з метою отримання прибутку, а також досягнення іншого економічного або позаекономічного ефекту, здійснення якого базується на ринкових принципах і пов'язане з факторами часу, ризику та ліквідності [11, с. 17]
Н. Татаренко, А. Поручник	Інвестиції — це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності для отримання прибутку або досягнення певних соціальних ефектів. У першому випадку інвестиції розглядаються як засіб збільшення капіталу, у другому — як засіб надання соціальних послуг, які у кінцевому рахунку сприятимуть соціально-економічному розвитку суспільства [138]

Продовження табл. 1.2

Т. Дорошенко	Інвестиції — це всі види грошових, майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в реальні та фінансові активи з метою отримання прибутку (доходу). Під інвестиціями слід розуміти тільки ті вкладення, метою яких є отримання прибутку (доходу). І саме за цією метою потрібно відрізняти інвестиції від інших вкладень коштів [38]
У. Шарп, Г. Александер, Дж. Бэйли	У найбільш широкому значенні слово «інвестувати» означає «розлучитися з грошима сьогодні, щоб отримати велику їхню суму у майбутньому». Два фактори зазвичай пов'язані з цим процесом – час та ризик. Віддавати гроші доводиться зараз у певній кількості. Винагорода надходить пізніше, якщо надходить взагалі, та її величина заздалегідь невідома [158, с. 2]
Л.Дж. Гитман, М.Д. Джонк	Інвестиція – це будь-який інструмент, у який можна помістити гроші, розраховуючи зберегти вартість та (або) забезпечити позитивну величину доходу [24, с.11]
К. Макконелл, С. Брю	Інвестиції – витрати на виробництво та накопичення засобів виробництва та збільшення матеріальних запасів [93, с. 388]
Е. Долан, Д. Ліндсей	Інвестиції – збільшення обсягу капіталу, що функціонує в економічній системі [37, с. 13]
В. Ковальова, В. Іванова, В. Ляліна	Інвестиції передбачають заощадження, але не заощадження стають інвестиціями. Наприклад, якщо кошти не використовуються своїм власником на споживання, вони є заощадженнями. Однак, залишаючись у свого власника без руху, вони не стають інвестиціями. Інвестиціями стають ті заощадження, які прямо чи опосередковано використовуються для розширення виробництва з метою отримання доходу в майбутньому (іноді через кілька років) [71, с. 17]

Продовження табл. 1.2

І. Буздалов, В. Афоніна	Під інвестиціями в аграрну сферу ми розуміємо вкладення матеріального та нематеріального характеру, спрямовані на прогресивні зміни системи «людина-виробництво-НТП-природа», де напрямки визначаються відтворенням та покращенням основних факторів виробництва: землі, праці, капіталу з використанням інформації та інновацій [13, с. 264]
С. Фішер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензі	Інвестиції - це витрати на створення нових потужностей з виробництва машин, фінансування житлового та промислового будівництва [149, с. 54]

* Складено автором

Додатково виділимо основні ознаки інвестицій, тобто таких характерних рис вкладення капіталу, які дозволяють розглядати його як інвестицію:

- потенційна здатність приносити дохід;

- єдність двох сторін: ресурсів та вкладень;

- перетворення частини накопиченого капіталу на альтернативні види активів економічного суб'єкта (підприємства);

- цілеспрямований характер вкладення капіталу в матеріальні та нематеріальні об'єкти. Таким чином, поняття «капітальні вкладення», що часто асоціюється з інвестиціями, має більш вузьке значення;

- інвестування може здійснюватися у вигляді вкладень коштів, а й у вигляді рухомого і нерухомого майна;

- наявність терміну вкладення;

- наявність ризику вкладення капіталу, тобто імовірнісний характер досягнення цілей інвестування [3].

До ключових характеристик економічного змісту інвестицій належать:

1. Інвестиції виступають об’єктом економічного управління, оскільки предметна сутність інвестицій безпосередньо пов’язана з економічною сферою її прояву - термін «інвестиції» входить у понятійно-категоріальний апарат, пов’язаний зі сферою економічних відносин, економічною діяльністю [86, с.132].

2. Інвестиції є носієм фактора ризику, оскільки інвестор, здійснюючи інвестиції, завжди усвідомлено йде на ризик, пов’язаний з можливим зниженням або неотриманням суми очікуваного інвестиційного доходу, а також можливою частковою або повною втратою інвестованого капіталу.

3. Інвестиції безпосередньо пов’язані з фактором часу. При здійсненні інвестицій має місце відмова від споживання сьогодні на користь майбутніх благ. При цьому економічна цінність сьогоднішніх і майбутніх благ для власника капіталу нерівнозначна: за інших умов можливості майбутнього споживання менш цінні порівняно з поточним споживанням [151, с. 318].

4. Інвестиції є об’єктом ринкових відносин, оскільки використовувані в процесі інвестицій різноманітні інвестиційні ресурси, товари та інструменти як об’єкти купівлі-продажу формують особливий вид ринку − інвестиційний, який характеризується (як і будь-який інший вид ринку) попитом, пропозицією і ціною, а також сукупністю певних суб’єктів ринкових відносин.

5. Інвестиції завжди здійснюються з певною метою. Цільовою установкою інвестицій є досягнення конкретного заздалегідь зумовленого ефекту, який може мати як економічний (приріст суми інвестованого капіталу, позитивна величина інвестиційного прибутку, позитивна величина чистого грошового потоку, забезпечення збереження раніше вкладеного капіталу тощо), так і позаекономічний характер (наприклад, соціальний, екологічний та інший).

6. Сутність інвестицій пов’язана з таким поняттям, як капітал, який визначає будь-які ресурси, створені і використовувані для виробництва більшої кількості благ. У зв’язку з цим інвестиції є найактивнішою формою

залучення накопиченого капіталу в економічний процес, при цьому капітал використовується в усіх його формах і вкладається у будь-які об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в різні галузі і сфери економіки.

7. У рамках поняття «інвестиції» об'єднуються ресурси (капітальні цінності), вкладення (витрати) та віддача вкладених коштів як мотив цього об'єднання. Таким чином, інвестиції слід розглядати як цілісний процес, в ході якого відбувається послідовна зміна форм вартості, реалізується динамічний зв'язок елементів інвестицій, досягається кінцевий результат інвестиційної діяльності [61].

Таким чином, зважаючи на здійснений аналіз та узагальнення наукових підходів до сутності категорії «інвестиції» ми дійшли висновку, що ***інвестиції*** - це строкові вкладення коштів та інших ресурсів у різних формах задля отримання прибутку та збільшення вартості капіталу, досягнення економічних, виробничих, соціальних та інших цілей, ефекту.

Схожу ситуацію ми маємо і з терміном «інвестиційна діяльність», багатогранність якого спричиняє певні протиріччя та неузгодженість підходів, які застосовуються різними науковцями для розкриття його змісту та сутності (табл. 1.3). Налічується ціла низка наукових шкіл, представники яких здійснили неабиякий внесок у дослідження інтерпретації поняття «інвестиційної діяльності підприємства». Виходячи з цього, доцільно виокремити такі етапи:

1) зародження,

2) розвиток економічної думки - меркантилізм (Томас Ман, Давід Юм, Жан Кольбер, Людвіг фон Зекендорф, Йоган Бехер), фізіократи (Франциуа Кене, Ж. Тюрго), класична школа (А. Сміт, Дж. С. Мілль),

3) економічні школи XIX – XX сторіччя - марксизм, маржиналізм, неокласична школа, кейнсіанська школа, неокейнсіанство, монетаристи, інституціоналізм [41],

4) сучасний етап (Г. Марковіц, У. Шарп, Л. Гітман, Дж. Бейлі та інші).

Тут також варто враховувати, що економічна сутність інвестицій підприємства проявляється безпосередньо у процесі управління інвестиційною діяльністю, а сама ж інвестиційна діяльність сприяє векторному вдосконаленню напрямків активізації інвестиційних процесів на підприємстві.

За Л. Петренко, серед найбільш поширених підходів до розкриття сутності даного поняття є наступні:

- інвестиційна діяльність як інструмент. Під інструментом найчастіше розуміється лише засіб досягнення певної мети, а за такої умови дане визначення є досить вузьким;

- інвестиційна діяльність як процес-дія - даний підхід виділяє лише одну сторону поняття – його розвиток в часі чи здійснення певної дії, інші сторони даного поняття залишаються поза увагою;

- інвестиційна діяльність як підсистема - цього підходу дотримується значна частина вітчизняних та зарубіжних науковців, але при цьому визначення поняття як підсистеми у них достатньо різні;

- інвестиційна діяльність як система управління [117].

Таблиця 1.3

Підходи до визначення категорії «інвестиційна діяльність»

Автор	**Визначення**
Закон «Про інвестиційну діяльність»	Інвестиційна діяльність — це сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій [127]
В. Гриньова, В. Коюда, Т. Лепейко, О. Коюда	Інвестиційна діяльність — це: - сукупність практичних дій фізичних, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій; - складова економічного управління діяльності підприємства, що потребує визначення організаційно-економічних методів і форм управління всіма стадіями інвестиційних процесів на рівні підприємства - регіону - галузі - національного господарства в цілому [26]

Продовження табл. 1.3

І. Мойсеєнко	Інвестиційна діяльність підприємства — це об'єктивний процес, що має свою логіку і розвивається відповідно до властивих йому закономірностей, відіграє важливу роль у господарській діяльності підприємства, оскільки за своєю економічною природою інвестиції являють собою відмову від сьогочасного споживання заради одержання прибутків у майбутньому [100]
В. Поєдинок	Інвестиційна діяльність – це сукупність дій господарського та управлінсько-господарського характеру, які вчиняються суб’єктами господарювання щодо підготовки до вкладення інвестицій, безпосереднього вкладення інвестицій (інвестування) та господарського використання вкладених інвестицій [125]
С. Погасій	Інвестиційна діяльність – це процес пошуку необхідних інвестиційних ресурсів, вибору ефективних об'єктів (інструментів) інвестування, формування збалансованої за вибраними параметрами інвестиційної програми (інвестиційного портфеля) і забезпечення її реалізації [123, с. 8]
Б. Щукін	Інвестиційна діяльність представляє інвестиційний процес в реальних умовах, з акцентом на організаційні засади його реалізації та управління цим процесом. Як правило, інвестиційна діяльність розглядається стосовно конкретного інвестиційного проекту та підприємства (юридичної особи), що здійснює інвестиційний процес [161, с. 23]
С. Витун, А. Чигрина	Інвестиційна діяльність представляє собою частину господарської діяльності підприємства щодо цільового формування та розпорядження власними та позичковими джерелами фінансових ресурсів, а також амортизацією, що забезпечують його розширене відтворення [20]

Продовження табл. 1.3

А. Череп, І. Рурка	Інвестиційна діяльність – це важлива складова міжнародного руху капіталу, яка здатна забезпечити міграцію капіталу з однієї країни в іншу, а також прискорювати цю міграцію в одних сферах світового господарства, та уповільнювати в інших [156]
Л. Петренко	Інвестиційна діяльність – це організована діяльність, що здійснюється в реально існуючих у країні умовах господарювання за допомогою практичних дій суб'єктів інвестиційної діяльності, функцій яких полягають у цілеспрямованому процесі знаходження необхідної кількості інвестиційних ресурсів, виборі відповідних об'єктів чи інструментів для їх вкладання, розробці і впровадженні поетапної інвестиційної програми чи стратегії та забезпеченні ефективної її реалізації з метою отримання прибутку та/чи іншого позитивного ефекту [117]
Є. Стефанович	Інвестиційна діяльність – це комплекс заходів держави, фізичних та юридичних осіб, спрямований на ефективне розміщення ресурсів з метою отримання очікуваного ефекту. Ефектом може бути не лише прибуток, а й, наприклад, розбудова інфраструктури, покращення умов життя населення тощо [137, с. 61]

* Складено автором

Н. Скоробогатов пропонує розглядати інвестиційну діяльність за двома підходами. Так: відповідно до макроекономічного підходу, під інвестиційною діяльністю слід розуміти сукупність практичних дій фізичних, юридичних осіб і держави щодо здійснення інвестицій; згідно з мікроекономічним підходом, інвестиційна діяльність – це сукупність дій суб'єктів господарювання, спрямованих на підготовку, вкладення та використання інвестицій [136].

Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку визначають інвестиційну діяльність як придбання чи реалізація довгострокових активів та інших інвестицій, які є еквівалентом коштів.

У сучасних умовах обмеження фінансових ресурсів, інвестиційну діяльність можна також вважати фінансовим процесом підприємницької діяльності, коли в результаті використання власних коштів підприємства (самофінансування), залучених зовнішніх коштів, позикових коштів банків та, насамперед, кредитів, учасники інвестиційного процесу:

- підбирають найбільш ефективні механізми та інструменти інвестування,

- становлять власну інвестиційну стратегію,

- беруть участь у її успішній реалізації.

За результатами критичного аналізу сутності поняття «інвестиційна діяльність» ми дійшли таких висновків:

по-перше, при визначенні поняття «інвестиційна діяльність» науковці розглядають її:

- як сукупність або комплекс дій і заходів з розміщення, вкладення або реалізації коштів (інвестицій);

- як вид господарської діяльності;

- як певна система;

- як цілеспрямовано здійснюваний процес;

- як важливу складову міжнародного руху капіталу, тощо;

по-друге, інвестиційна діяльність будь-якого підприємства може досягти найбільшої ефективності вкладень капіталу за умови врахування основних принципів інвестиційної діяльності (табл. 1.4);

по-третє, інвестиційна діяльність - це система узгоджених між собою дій та процесів управлінського, організаційного, економічного, регулюючого та іншого характеру стосовно цілеспрямованого пошуку, залучення, вкладення коштів задля забезпечення ефективної діяльності підприємства, досягнення економічних, виробничих, соціальних та інших цілей, ефекту.

Таблиця 1.4

Принципи інвестиційної діяльності та їх характеристика

Принцип	**Характеристика принципу**
Принцип незалежності	Інвестиційна діяльність здійснюється самостійно, на власний розсуд інвестора, без втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб, якщо вона не суперечить чинному законодавству
Принцип добровільності	Інвестиційна діяльність здійснюється виключно на добровільних засадах, за приватною ініціативою внаслідок вільного волевиявлення її суб'єктів та без жодного примусу з боку державних органів чи інших господарюючих одиниць
Принцип рівноправності	Всі суб'єкти інвестиційної діяльності незалежно від форм власності та господарювання мають рівні права щодо здійснення інвестиційної діяльності
Принцип прозорості	При здійсненні інвестиційної діяльності її суб'єкти повинні організовувати прозорі стосунки з державними органами, діловими партнерами та зацікавленими сторонами
Принцип відповідальності	Всі суб'єкти інвестиційної діяльності несуть майнову та іншу відповідальність за невиконання договірних умов
Принцип ефективності	Будь-який суб'єкт прагне отримання максимального фінансового або іншого результату, ефекту
Принцип захищеності	При здійсненні інвестиційної діяльності, її суб'єкти повинні вживати всіх необхідних заходів щодо збереження інвестицій, досягнення цілей здійснення інвестицій і захисту прав та інтересів інвесторів
Принцип поступового обмеження свободи дій	При здійсненні інвестиційної діяльності спостерігається значна свобода вибору на етапі розробки інвестиційних рішень, що змінюється все більшою несвободою в ході їх реалізації
Принцип адаптаційних витрат	При здійсненні інвестиційної діяльності виникають адаптаційні витрати, що пов'язані з адаптацією до нового інвестиційного середовища, адже завжди існує тимчасове відставання (лаг) між рішенням про здійснення інвестицій і початком його практичної реалізації та окупності
Принцип мультиплікатора	Зростання попиту на певні товари спричиняє зростання попиту на технологічно супутню продукцію

* Складено автором на підставі [61]

Інвестиційна діяльність здійснюється не за галузевим принципом - її здійснює будь-який господарюючий суб’єкт, як за широким, так і за більш вузьким тлумаченням, але сфера, в якій здійснює свою діяльність господарюючий суб’єкт, все ж таки вносить свої корективи в сам процес інвестиційної діяльності. Так, інвестиційна діяльність сільськогосподарських підприємств значною мірою залежить від ролі й місця аграрної галузі в системі агропромислового комплексу, і насамперед це стосується характеру економічних відносин між сільським господарством та іншими сферами агропромислового комплексу. Вона покликана забезпечувати взаємозв'язок біологічних, технологічних, організаційних, економічних та цілого ряду інших процесів в аграрному виробництві, але для створення конкурентоспроможного аграрного виробництва в сучасних умовах потрібні технічне та технологічне переозброєння, новітнє обладнання та техніка і тому потрібні не просто інвестиції, а великомасштабні капіталовкладення з інноваційною спрямованістю.

Проблеми інвестування та розвиток інвестиційної діяльності у агропромисловому комплексі входить до актуальних завдань сучасної вітчизняної науки. Це пов'язано з тим, що з стійкого функціонування даного сектора значною мірою залежить рівень життя населення. У зв'язку з цим інвестиційна проблема стає ключовий для цієї ключової сфери національної економіки не лише найближчими роками, а й на перспективу. Активна інвестиційна діяльність сприяє диверсифікації структури регіональної економіки, підвищує її соціально-економічні показники та створює додаткові робочі місця [98].

Активізація інвестиційної діяльності підприємств агропромислового комплексу є не лише однією з основних в списку умов виведення підприємств агропромислового комплексу з глибокої кризи, а й стає найважливішим визначальним фактором подальшого розвитку процесу агропромислової інтеграції підприємств та подальшого розвитку і функціонування цих підприємств. При цьому, що фактична підготовка до

реалізації та подальша реалізація інвестиційних проектів на підприємствах агропромислового комплексу є однією з найважливіших умов успіху в галузі середньострокового та довгострокового стратегічного планування. Слід також враховувати, що навіть у кожній сфері агропромислового комплексу ці процеси є специфічними, оскільки характер економічних відносин відрізняються один від одного.

Сучасні методи стимулювання інвестицій в агропромисловий бізнес з сторони держави:

- з одного боку, показують важливість питання розвитку агропромислового бізнесу та підприємств для держави,

- з іншого боку, створюють необхідний інструментарій для розвитку агропромислового бізнесу та підприємств, який можна поділити на нормативно-правове регулювання (законодавство, державні програми, укладання договорів), організаційно-управлінські заходи (інформаційно-аналітичне забезпечення, дії держави щодо підвищення інвестиційної привабливості, формування центрів управління кластерами в регіонах) та фінансово-економічні інструменти (державна підтримка, кредитно-грошова політика, державні інвестиції, бюджетно-податкова політика). Всі ці інструменти закладені в модель державної політики в частині управління розвитком агропромислового бізнесу і представлені в концепціях, стратегіях, законах, підзаконних актах і нормативних документах. Наявність значного обсягу документів і реалізації програмних постанов надають прямий і непрямий вплив на окремі напрямки агропромислового бізнесу (сільське господарство, сільськогосподарське машинобудування, харчову та переробну промисловість, аграрну освіту та науку), однак не створюють єдиного і системно-структурованого механізму.

Як правило, держава ставить за мету підвищення ефективності та конкурентоспроможності продукції сільськогосподарських товаровиробників за рахунок:

- технічної та технологічної модернізації виробництва;

- створення сприятливого економічного середовища, що сприяє інноваційному розвитку та залученню інвестицій у галузь, вирішуючи завдання стимулювання придбання сільськогосподарськими товаровиробниками високотехнологічних машин та обладнання;

- підвищення інноваційної активності сільськогосподарських товаровиробників та розширення масштабів розвитку сільського господарства на інноваційній основі [42].

А це, в свою чергу, вимагає інвестицій, а також здійснення активної інвестиційної діяльності від власників та керівників аграрних підприємств. При цьому, джерелами інвестиційної діяльності аграрних підприємств можуть бути: власні кошти, кошти приватних інвесторів для реалізації конкретних проектів, бюджетні кошти, передбачені для реалізації цільових програм, кошти аграрних фінансово-промислових груп, кредити, що залучаються на фінансовому (внутрішньому та міжнародному) ринку під гарантії уряду, боргових зобов'язань, майна, виробничих запасів, майбутньої продукції, нерухомості, тощо (рис. 1.1).

Основними цілями інвестування в агропромисловий бізнес, зважаючи на його особливості, є не тільки отримання прибутку та збереження капіталу, а й досягнення необхідного соціального ефекту [69]. Окрім цього, інвестиції у сільське господарство мають свої особливості:

- поряд із вкладенням капіталу в об'єкти-результати праці людини, як в інших галузях економіки, у сільському господарстві вони здійснюються ще в об'єкти природи, що за інших рівних умов робить їхню діяльність більш капіталомісткою з тривалим терміном окупності та високими ризиками оскільки природа живе за своїми законами, управління якими сьогодні або неможливе, або дорого;

- населення земної кулі продовжує збільшуватися високими темпами, попит на продуктові товари стабільно підвищуватиметься і надалі. Так, наприклад, підприємства харчової переробної промисловості особливо гостро відчувають звуження сировинної бази, що змушує їх спрямовувати

значні кошти на розвиток та відновлення діяльності агропромислових підприємств для забезпечення найповнішого завантаження своїх виробничих потужностей. Для більшості наявних та потенційних інвесторів цей чинник виявляється вирішальним для капіталовкладень. Сьогодні стає все очевиднішим, що часи дешевих продуктів харчування поступово йдуть у минуле. У зв'язку з погіршенням екологічного фону планети, зі зміною клімату та проблемою перенаселення ціни на продуктові товари продовжують зростати з року в рік. Це означає, що інвестиції в цю галузь економіки, і особливо в технології, спрямовані на збереження ресурсів, мають значні перспективи;

- зовнішні інвестори при впровадженні в аграрний сектор та вступі на ринок галузі діють різноманітно. Обсяги вкладених коштів та напрями фінансування істотно розрізняються та визначаються, насамперед, інтересами інвесторів. Зовнішні інвестори використовують різні схеми запровадження аграрне виробництво. Це зумовлено розбіжностями в їх цілях, масштабах та принципах діяльності, характері та ступенів зв'язків з адміністрацією районів та областей, можливостями та бажанням враховувати інтереси кредиторів неплатоспроможних організацій. Потужні у фінансовому плані компанії орієнтовані купівлю бізнесу чи майнового комплексу, інші – створення нових (паралельних) структур і використання земель та майна аграрних підприємств з урахуванням оренди;

- агропромислова сфера є надто важливою для економіки держави, внаслідок чого держава має і здійснює регулюючий вплив на діяльність агропромислових підприємств, а також на інвестиційний процес та інвестиційну діяльність шляхом забезпечення раціонального ціноутворення, збільшення гнучкості кредитної, податкової та амортизаційної політики, розширення практики використання лізингу, стимулювання підприємницької діяльності за допомогою надання інвесторам пільг у оподаткуванні та при приватизації, широкого запровадження цільового державного фінансування, капіталовкладення [5].

Рис. 1.1. Основні джерела інвестиційної діяльності аграрних підприємств

* Побудовано автором на підставі [85; 108]

Виходячи з вищевикладеного, **інвестиційна діяльність агропромислового підприємства** - це система узгоджених між собою дій та процесів управлінського, організаційного, економічного, регулюючого та іншого характеру стосовно цілеспрямованого пошуку, залучення, вкладення коштів та інших ресурсів у різних формах задля забезпечення ефективної діяльності агропромислового підприємства та кожного з процесів його функціонування, досягнення економічних, виробничих, соціальних та інших цілей, ефекту.

Важливою складовою інвестиційної діяльності на підприємствах агропромислового комплексу є розробка та реалізація інвестиційного

проекту. У зв'язку з цим можна стверджувати, що інвестиційна діяльність на підприємствах агропромислового комплексу реалізується за допомогою розробки та реалізації інвестиційних проектів, які мають забезпечити розвиток виробництва, її інноваційний розвиток, а також реструктуризацію та вдосконалення різних напрямків їх діяльності. Але перш, ніж визначити основні напрями підвищення ефективності управління інвестиційними проектами на підприємствах агропромислового комплексу необхідно розглянути теоретичні аспекти механізмів розвитку та реалізації інвестиційної діяльності аграрних підприємств, інвестиційних проектів та особливості їх формування в агропромисловому комплексі.

1.2. Теоретичні особливості економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств

Практичний досвід функціонування аграрних підприємств як в світі, так і безпосередньо в Україні свідчить про відсутність об'єктивних умов, які б, по-перше, забезпечили створення класичних ідеальних умов ринкового капіталообігу у сільському господарстві, по-друге, сприяли аграрним підприємствам вести як просте так і розширене відтворення, зважаючи на особливий характер економіки сільського господарства, ресурсну специфіку і особливості інвестиційної діяльності. Ефективне ж функціонування та стабільність господарської діяльності аграрних підприємств значною залежить від оптимального використання виробничого потенціалу та раціонального ведення сільського господарства за умови наявності достатнього обсягу матеріально-технічних, фінансових та інших ресурсів; наявних механізмів, що застосовуються державою, аграрними підприємствами, їх ефективності та дієвості. Тобто саме різноманітні механізми, серед яких ключовим є господарський механізм, відіграють суттєву роль в забезпеченні ефективного функціонування підприємства.

Поняття «господарський механізм» є узагальнюючим, оскільки включає в себе економічний, ринковий, організаційний та інші механізми. На думку багатьох науковців, господарський механізм відображає принцип об'єктивної обумовленості з властивою йому великою роллю суб'єктивного фактора. Якщо на початку осмислення даного поняття господарський механізм був не лише сукупністю форм і методів планомірної організації суспільного виробництва, а й відображав взаємодію з продуктивними силами та надбудовою суспільства [1], то на сьогодні, в умовах переважання ринкової економіки, господарський механізм представляє собою складну та багатопланову систему, що складається з сукупності важелів та методів, які впливають на виробництво, обмін, розподіл та споживання продукції. Окрему, найважливішу частину серед цих займають економічні важелі, за допомогою яких можна визначити економічний механізм, що виступає ядром господарського механізму.

Основою економічного механізму виступають економічні інтереси, що реалізуються за допомогою участі у суспільному виробництві, у ході якого використовуються виробничі ресурси. Тобто, економічний механізм заснований на взаємодії продуктивних сил та виробничих відносин. Економічні ж інтереси породжують економічний процес і вони виступають внутрішньої рушійної сили, вихідного активного початку практичної дії механізму. Як зазначається Л. Абалкіним, функціонування механізму «спрямовано те що, щоб найповніше і послідовно реалізувати ці інтереси» [2], шляхом впливу на об’єкти управління за допомогою економічних методів управління.

Слід зазначити, що серед науковців, як вітчизняних, так і зарубіжних, немає єдиної думки стосовно сутності економічного механізму, що породило велику кількість різноманітних тлумачень даної категорії (табл. 1.5). З цього приводу А. Кульман в роботі "Економічні механізми" зазначав, що «...можна говорити про існування значної частини економічних механізмів. Якщо виходити з того, що механізми є системою взаємозв'язків економічних явищ,

які виникають у певних умовах під впливом початкового імпульсу, то теоретично економічних механізмів може існувати стільки, скільки існує різних імпульсів у кожній системі взаємопов'язаних явищ за заданих умов» [78, с. 16].

Таблиця 1.5

Визначення категорії «економічний механізм»

Автор	**Визначення**
Й. Завадський	Економічний механізм - це складовий елемент господарського механізму, що включає економічні стимули (державні економічні стимули виробництва й матеріальні стимули праці) та важелі (планування, госпрозрахунок, фінансування, умови реалізації продукції, виробничо-технічне обслуговування, умови господарювання, різні ліміти, собівартість продукції, рентабельність виробництва тощо) [43, с. 81]
О. Літвінов	Економічний механізм - це сукупність, систему елементів впливу на економічні інтереси суб’єктів господарювання, яка враховує особливості його зовнішнього та внутрішнього середовища [88]
О. Галич	Економічний механізм - це система економічних методів та важелів, що забезпечує зовнішні зв’язки підприємства й створює відповідні умови отримання доходу, а також сприяє розвиткові виробничих відносин усередині підприємства [23, с. 30]
І. Кур'яков	Економічний механізм - це сукупність організаційних структур і конкретних форм господарювання, методів управління, правових норм, за допомогою яких суспільство, в тому числі й аграрне виробництво, використовує економічні закони з урахуванням обстановки, що конкретно складається [81]

Продовження табл. 1.5

Ф. Мухамегалієв	Економічний механізм - це сукупність економічних важелів, стимулів і заходів на економічні інтереси працівників і колективів задля досягнення наперед встановленої мети у конкретних соціально-економічних відносинах [103]
І. Палаткін	Економічний механізм - це сукупність методів та форм впливу на економічні інтереси сільськогосподарських товаровиробників у сфері агропромислового виробництва з метою мотивації їх виробничої та інвестиційної діяльності та насичення продовольчого ринку [115]
Д. Телітченко	Економічний механізм – це система взаємопов'язаних та взаємообумовлених методів, стимулів, важелів та інструментів регулювання та саморегулювання відтворювальних процесів у галузі, що поєднують дію ринкових законів та державного регулювання [139].
В. Тихонов	Економічний механізм - це система економічних регуляторів виробництва (і реалізації) продукції та правил їх застосування [142]
Д. Ходос	Економічний механізм - це відкрита складна система, що постійно розвивається, що складається з комплексу органічно взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих елементів, спрямованих на ефективне використання земельних, трудових, матеріальних і фінансових ресурсів у процесі виробництва, забезпечуючи його стабільний і сталий розвиток [153]
А. Чешев	Економічний механізм - це історично певний спосіб взаємодії виробників та споживачів матеріальних благ, що реалізується в сучасних умовах у рамках функціонування ринкових відносин [157]

* Складено автором

За результатами аналізу масиву різноманітних визначень категорії «економічний механізм» можна виділити наступні аспекти, які є переважними і набули більшого поширення:

- економічний механізм як елемент господарського механізму;

- економічний механізм як система або сукупність різноманітних важелів, стимулів і заходів;

- економічний механізм як спосіб взаємодії виробників та споживачів матеріальних благ;

- економічний механізм як вираз системи виробничих відносин;

- економічний механізм як один із цільових важелів підприємства;

- економічний механізм як сукупність форм зв’язків;

- економічний механізм як сукупність ресурсів економічного процесу та способів їх з'єднання;

- економічний механізм як безперервне перетворення входів та виходів у керованих умовах із використанням ресурсів, тощо.

Всі вищезазначені та інші визначення не є такими, що взаємно виключають одне одного, водночас, вони і не створюють досить чіткої картини сутності категорії. На нашу думку, **економічний механізм** - це система, основою якої виступають економічні інтереси різних суб'єктів, що реалізуються за допомогою участі у виробничому процесі, у ході якого використовуються різноманітні ресурси, регулятори, важелі, інструменти та процеси управління та впливу задля забезпечення ефективної діяльності та досягнення певних цілей.

З усього переліку принципів функціонування економічного механізму основними, на думку О. Пісковець виступають:

- принцип цільової сумісності та зосередженості виробничо-господарської діяльності, що передбачає створення цілеспрямованої системи управління;

- принцип безперервності і надійності, що має відображення у створенні таких організаційно-господарських та технічних умов, за яких

досягається стійкість і безперервність заданого режиму виробничого процесу;

- принцип планомірності, пропорційності та динамізму, який означає, що система виробничого процесу має бути націлена на вирішення не тільки поточних, а й довгострокових завдань розвитку підприємства;

- демократичний принцип розподілу функцій господарювання, що ґрунтується на методах і правилах суспільного поділу праці;

- принцип науковості та обґрунтованості методів управління - виходить з того, що методи, форми та засоби управління мають бути науково обґрунтовані та перевірені на практиці;

- принцип ефективності господарювання має зв'язок з наявністю багатоваріантних шляхів досягнення однієї й тієї самої мети [120].

Погоджуючись з даним автором щодо важливості даних принципів, на нашу думку, даний перелік є неповним. Особливо на етапі дослідження виникає потреба у розширенні переліку ключових та найбільш важливих принципів функціонування економічного механізму, до яких ми вважаємо за необхідність віднести наступні:

- принцип адекватності - передбачає відповідність економічного механізму досягнутому рівню продуктивних сил, особливостям даного етапу розвитку країни та тим цілям, які поставлені економічною політикою;

- принцип цілепокладання - передбачає наявність цільових установок формування економічного механізму;

- принцип комплексності – передбачає налагоджену взаємодію всіх елементів економічного механізму для проведення ефективної аграрної політики забезпечення ефективного функціонування;

- принцип відповідності – передбачає відповідність економічного механізму основним економічним законам;

- принцип адаптації - передбачає пристосування економічного механізму до зовнішніх умов, що змінюються;

- принцип ієрархічності – передбачає чільну роль економічного інтересу у формуванні економічного механізму;

- принцип компетентності - передбачає глибоке вивчення процесів та тенденцій економічного розвитку за допомогою кваліфікованих кадрів та необхідної інформації;

- принцип ефективності – передбачає необхідність формування економічного механізму на умовах ефективності його реалізації з використанням повного потенціалу аграрного підприємства;

- принцип функціонування - передбачає забезпечення збалансованого функціонування економічного механізму всіх рівнях управління;

- принцип досяжності – передбачає досягнення загального кінцевого результату підприємства: максимальне задоволення потреб усіх споживачів продукції;

- принцип стимулювання – передбачає зацікавленість суб'єктів аграрного сектора у виробництві кінцевого продукту [106].

Дотримання зазначених принципів досягається за допомогою реалізації цілого ряду функцій економічного механізму, серед яких найбільша увага науковцями приділяється таким як: планування; прогнозування; координація; регулювання; контроль; аналіз; організація; реагування; забезпечення; інформування; моніторинг, тощо.

В. Векленко пропонує такі функції економічного механізму:

- більш повна реалізація економічних інтересів суспільства, сільськогосподарських товаровиробників, власників ресурсів, працівників та їх ефективне поєднання;

- підвищення економічної ефективності здійснення відтворювальних процесів;

- забезпечення безперервного та сталого процесу відтворення - розвиток виробництва сільськогосподарської продукції на інноваційній основі [17].

При детальному розгляді зазначених функцій простежується така їх особливість, що вони більш схожі на завдання, ніж на зовнішній прояв властивостей механізму.

У трактуванні М. Озерової функції економічного механізму включають:

- підтримання відповідності між рівнем розвитку продуктивних сил та системою економічних відносин;

- узгодження та реалізація економічних інтересів;

- використання економічних законів;

- досягнення цілей та завдань, що висуваються аграрною політикою держави;

- формування адекватного ринкового середовища [92].

Такий підхід до викладу ближче до відображення зовнішніх властивостей механізму, за винятком функції досягнення цілей і завдань, що висуваються аграрною політикою держави, це гасло, а не властивість економічного механізму. З методологічного погляду функції економічного механізму найбільш правильно та чітко сформульовані М. Терешиною:

- моніторинг та координація конфліктів еколого-економічних інтересів у природокористуванні, вироблення єдиних цільових орієнтирів, стратегії та тактики поведінки економічних суб'єктів;

- забезпечення ефективного перерозподілу фінансово-інвестиційних ресурсів на користь екологічно доцільних структур регіональної господарської системи;

- забезпечення та дотримання нормативно-правових, інституційних, бюджетно-податкових умов охорони навколишнього середовища та оптимального природокористування в умовах посиленої геоекономічної конкуренції та глобальної нестабільності [140].

Отримані вище результати дозволяють звернутись уже і до питання структури економічного механізму, стосовно якої також в науковій думці

немає єдиного бачення. Деякі науковці при розгляді структури економічного механізму надають перевагу лише визначенню певних елементів:

- С. Воєводін розглядає структуру економічного механізму як сукупність таких елементів, як: управління, нормування, облік результатів та витрат, госпрозрахункової відповідальності та матеріального заохочення, організаційного, ресурсного та інформаційного забезпечення підприємства [22];

- Л. Павлова розглядає структуру економічного механізму як сукупність елементів планування та прогнозування, організації суспільного процесу, економічного стимулювання, ціноутворення, фінансово-кредитного механізму [114].

Зважаючи на системний характер економічного механізму викликають зацікавленість такі позиції:

- О. Козлова розглядає структуру економічного механізму як цілісну систему у вигляді двох взаємодіючих підсистем – функціональної та забезпечувальної. До функціональної підсистеми О. Козлова включає планування, стимулювання та відповідальність, соціалістичне змагання, науково-технічний прогрес, управління якістю продукції, раціональне використання ресурсів, охорону навколишнього середовища; до забезпечувальної підсистеми - фінансування [72]. Формування забезпечувальної підсистеми лише за допомогою фінансування, на нашу думку, є не повним та обмеженим;

- в уявленні В. Зотова та З. Макашевої, структура економічного механізму включає функціональну та забезпечує підсистеми: функціональна підсистема повинна містити всі необхідні елементи для вирішення завдань соціально-економічного розвитку, а саме: управління господарськими системами, зовнішньоекономічні зв'язки, механізм використання природних ресурсів, соціальні важелі управління. Це насамперед планування, господарський розрахунок з широким використанням економічних важелів: ціна, кредит, податки, прибутки тощо. Повинні бути передбачені соціальні

важелі управління, виділення яких викликано їхньою особливою роллю у задоволенні економічних потреб населення. Забезпечуюча ж підсистема економічного механізму, що забезпечує, включає ті елементи, без яких не можна підтримувати нормальне функціонування об'єкта керування. Це методологічне, організаційне, інформаційне, кадрове, правове забезпечення тощо [47, с. 110]. Стосовно елементів забезпечуючої підсистеми даної структури також є спірні моменти: по-перше, перелік завдань соціально-економічного розвитку, вирішуваних функціональною підсистемою економічного механізму, представляє собою змішання об'єктів управління, економічних відносин, механізмів управління та інструментів управління, по-друге, з великого переліку основних інструментів економічного механізму у авторів представлені лише інструменти, що пов'язані з плануванням та господарським розрахунком, з виділенням деяких економічних важелів;

- О. Пісковець представляє структуру економічного механізму як систему, що складається з трьох підсистем: цільової, функціональної та забезпечувальної, елементи яких взаємопов’язані та взаємодіють між собою та зовнішнім середовищем, під яким маються на увазі механізми ринкового та державного регулювання діяльності підприємств [120]. Схожа позиція простежується і роботі Л. Довгань та Г. Дудукало з тією різницею, що автори при розгляді економічного механізму розглядають його також як один з основних елементів системи адаптації суб’єктів господарювання до умов зовнішнього середовища, орієнтований на пошук і реалізацію можливостей підприємств, що забезпечать сталий розвиток та виживання підприємств [35].

Узагальнюючи вищевикладене, необхідно підкреслити наступне:

- структура економічного механізму підпорядковується економічним законам, формується та вдосконалюється як результат усвідомлених управлінських дій та цілеспрямовано використовується в управлінських цілях;

- економічний механізм реалізує систему економічних відносин у процесі управління і є складовою частиною процесу, тому має динамічний

характер, перебуває в постійному русі та під впливом певних зовнішніх та внутрішніх сил у вигляді об'єктивно діючих економічних законів та закономірностей, від глибини пізнання яких та вміння їх використовувати залежить ступінь ефективності функціонування економічного механізму;

- економічний механізм та його структура повинні враховувати особливості конкретної предметної галузі, сфери діяльності підприємства, специфічні характеристики системи, що управляється (матеріально-технічні, нормативно-правові, науково-методичні, кадрові, фінансові, інформаційні умови її функціонування) задля забезпечення його найбільшої дієвості та ефективності.

Сама ж структура економічного механізму виглядає так, як представлено на рисунку 1.2.

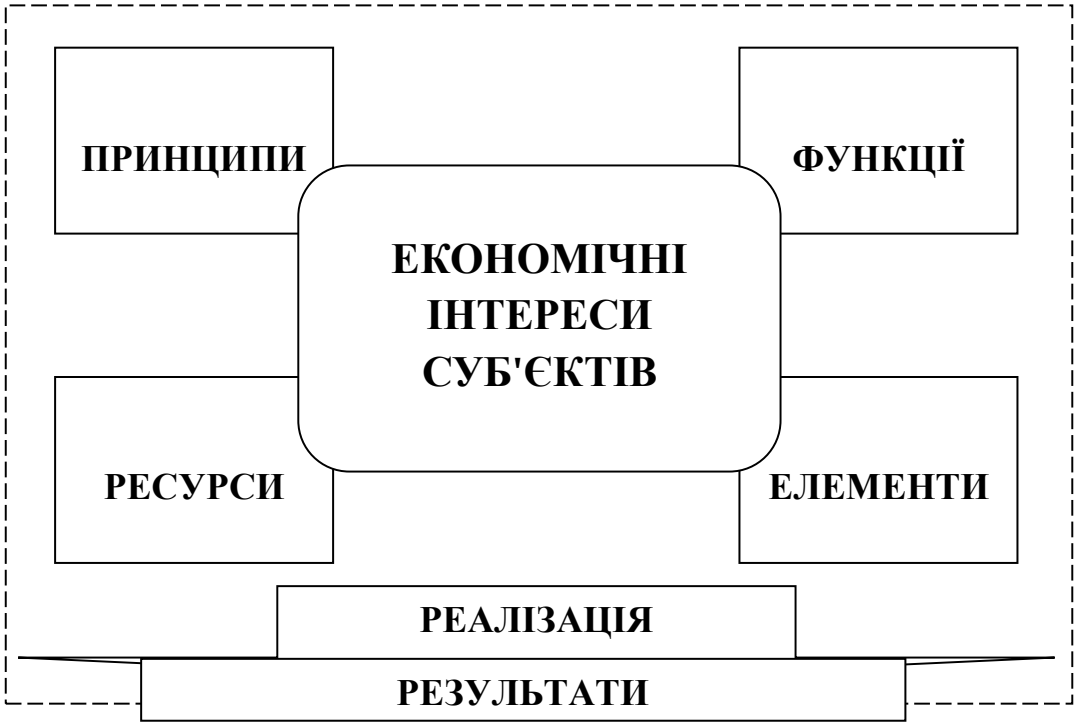

Рис. 1.2. Концептуальна архітектоніка економічного механізму

* Побудовано автором

Економічний механізм аграрного підприємства має свою специфіку, що пов'язано з особливостями прояву виробничих відносин і виражається у

самому способі ведення матеріального виробництва (рис. 1.3). Серед основних галузевих особливостей аграрного виробництва є те, що:

- воно здійснюється суб'єктом господарювання у сфері сільського господарства як окремої сфери матеріального виробництва, спрямована на виробництво, переробку та реалізацію сільськогосподарської продукції, виконання сільськогосподарських робіт і надання сільськогосподарських послуг, а також пов'язана з обов'язковим використанням природних ресурсів, живих організмів тощо, які розвиваються на основі біологічних законів [80];

- головним засобом виробництва у технологічному процесі аграрного виробництва виступає земля, яка сама потребує від аграрних підприємств значної уваги задля підтримання необхідного рівня її природної родючості. Окрім того, вона не амортизується, через що не бере участь у формуванні собівартості продукції

- виробничий процес має ярко виражений циклічний (календарний) та сезонний характер, що пов'язано з розбіжністю періоду роботи та періоду виробництва. Сезонність суттєво впливає на використання ресурсного потенціалу, на організацію процесу виробництва та загалом на ефективність діяльності підприємств галузі. Значна протяжність сільськогосподарських виробництв у просторі, а також залежність виробництва від біологічних особливостей використовуваних ресурсів спричиняють зниження доходів аграрних підприємств;

- істотна залежність від погодних умов, що остаточно не дозволяють згладити ні високий рівень агротехніки, ні передові технології. Внаслідок цього рівень доходів сільськогосподарського виробництва важко спрогнозувати достовірно;

- виробничий процес заснований на природньому процесі вирощування тварин і рослин, що визначає особливості кругообігу засобів сільськогосподарських товаровиробників: його порівняльну сповільненість,

поступове наростання витрат, вивільнення засобів з кругообігу одночасно, тобто в період реалізації продукції [160];

- труднощі зі здійснення контролю та координації діяльності окремих підрозділів та етапів виробництва, не дотримання термінів виконання робіт через значну територіальну протяжність більшості сільськогосподарських підприємств, тощо.

Більшість сільськогосподарських підприємств здатні відтворювати та здійснювати необхідні зміни, виплачуючи загальну суму грошей у вигляді податкових платежів, що негативно позначається на ефективності сільськогосподарського виробництва. Нестача фінансових ресурсів створює труднощі у виробництві конкурентоспроможної продукції, обмежує можливості технічної реконструкції та модернізації всього сільськогосподарського виробництва. Тому на відміну від більшості інших галузей економіки сільське господарство найбільше має особливий характер, ресурсну специфіку і тому потребує особливого підходу до розвитку інвестиційної діяльності.

Рис. 1.3. Особливості та специфіка функціонування аграрного підприємства

* Побудовано на підставі [102, с.167].

Необхідно також врахувати і фактичну недосконалість сучасного ринкового механізму сільського господарства: якщо на перших етапах в пошуках шляхів інтенсифікації виробництва й підвищення ефективності здійснювався процес інтеграції аграрного сектора з обслуговуючими, переробними й реалізуючими готову продукцію раніше самостійними галузями та сферами (безпосередньо створення агропромислового комплексу), то нині відбувається реформування організаційної структури на основі поступового витіснення вертикальних зв’язків та їх заміну на горизонтальні економічні відносини між партнерами. Але наявна монополізація переробки, обслуговування та інших супутніх галузей (тощо) надає їм можливість диктувати ціни та умови для підприємств аграрного сектору, які виступають заручниками даної ситуації [4]. Однією з актуальних проблем розвитку та функціонування підприємств аграрного сектору сьогодні залишається організація ефективного агропромислового виробництва, яка в умовах ринкової економіки неможлива без об'єднання фінансових, матеріально-технічних і трудових ресурсів учасників виробничого процесу. Тільки розвиток та посилення інвестиційної діяльності аграрних підприємств за допомогою відповідного економічного механізму сприятиме вирішенню поточних та довгострокових цих, а також цілого ряду інших проблем у сільському господарстві.

З огляду на вищевикладене, А. Семенова визначає економічний механізм управління сільськогосподарським підприємством як послідовне застосування сукупності методів та важелів, що спрямовують діяльність суб’єктів господарювання у певному напрямі або спонукають їх до досягнення встановлених цілей за рахунок надання їм матеріальної (фінансової) винагороди чи позбавлення їх частки матеріального ресурсу в разі виконання суб’єктами управління небажаних дій [135].

М. Озерова представляє економічний механізм агропродовольчого сектора як сукупність взаємопов'язаних ресурсів економічного процесу в керованих умовах аграрної сфери, що сприяє мотивації виробничої

діяльності товаровиробників та призводить до насичення вітчизняного продовольчого ринку [107, с. 29].

На думку О. Мочалова економічний механізм агропромислового комплексу – це система відносин, за допомогою якої забезпечується сукупність взаємодії державних та ринкових форм, методів та способів регулювання суспільного виробництва з метою забезпечення інноваційного розвитку галузей агропромислового комплексу та орієнтованого на вирішення глобального завдання забезпечення продовольчої безпеки населення держави [101, с. 135].

А. Алтухов і В. Кундіус стверджують, що економічний механізм розвитку агропромислового комплексу – сукупність організаційних структур, комплекс конкретних форм і методів управління, за допомогою яких реалізуються економічні закони, що діють у конкретних умовах, і забезпечується процес розширеного відтворення [6, с. 394].

І. Кіпіоро визначає організаційно-економічний механізм розвитку сільськогосподарських підприємств – диференційована за ієрархією сукупності методів, способів, засобів, інструментів та важелів управлінського впливу, до ключових компетенцій якого віднесені визначення і контроль за дотриманням економічних та організаційних принципів, забезпечення позитивної динаміки інноваційних процесів, а також моніторинг та порядок коригування заданих параметрів розвитку [66].

В роботі " Сутність та реалізація організаційно-економічного механізму господарювання аграрних підприємств: теоретичний та практичний аспект" Е. Фарвазова під організаційно-економічним механізмом господарювання сільськогосподарського підприємства пропонує розуміти сукупність економічних (оподаткування, кредитування, ціноутворення тощо) та організаційних (нормативно-правові обмеження, система прав власності, аграрна політика держави тощо) заходів впливу на діяльність організації , що реалізуються на різних рівнях аграрного виробництва (макро-, мезо-, мікро- та нанорівні) та покликаних забезпечувати її стійкий, адаптивний розвиток,

ефективне функціонування та високу конкурентоспроможність на аграрному ринку в ризикових умовах зовнішнього та внутрішнього середовища сільськогосподарського підприємства [148].

Розгляд вищезазначених та цілого ряду інших визначень категорії "економічний механізм аграрного підприємства" дозволяє стверджувати, що в них переважний акцент здійснюється на сукупність методів, ресурсів, заходів впливу, тощо. Тобто, стандартним є підхід, де він розглядається як сукупність форм та методів господарювання і містить, насамперед, такі елементи:

- систему планів аграрного підприємства,
- господарський розрахунок,
- економічні важелі та стимули аграрного підприємства,
- організацію виробництва та управління аграрним підприємством.

Вигідно відрізняється від даних визначень визначення, що було розроблено науковцями на чолі з Л. Мармулем та І. Ксьонжиком на підставі всебічного аналізу структури, складових та процесу побудови організаційно-економічного механізму інвестиційної діяльності на підприємствах. Науковці розглянули значення та сутність системи контролінгу в реалізації організаційно-економічного механізму і дійшли висновку, що основою організаційно-економічного механізму інвестиційної діяльності є задоволення інтересів інвесторів, керівників підприємства та органів державної влади.

Елементами організаційно-економічного механізму інвестиційної діяльності на підприємствах за Л. Мармулем та І. Ксьонжиком виступають:

- інтереси інвесторів та підприємства;
- цілі інвестиційної діяльності;
- керуюча підсистема; керована підсистема;
- інформаційне забезпечення;
- організаційний, економічний, правовий, мотиваційний механізм;

- фактори зовнішнього та внутрішнього середовища;

- управління інвестиційною діяльністю [94].

На нашу думку, **економічний механізм розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств** - це система, основою якої виступають економічні інтереси різних суб'єктів в процесі пошуку та залучення коштів та інших ресурсів, з метою їх подальшого використання у виробничому процесі агропромислового підприємства задля забезпечення його ефективної діяльності загалом та кожного з процесів його функціонування, досягнення економічних, виробничих, соціальних та інших цілей, ефекту (рис. 1.4).

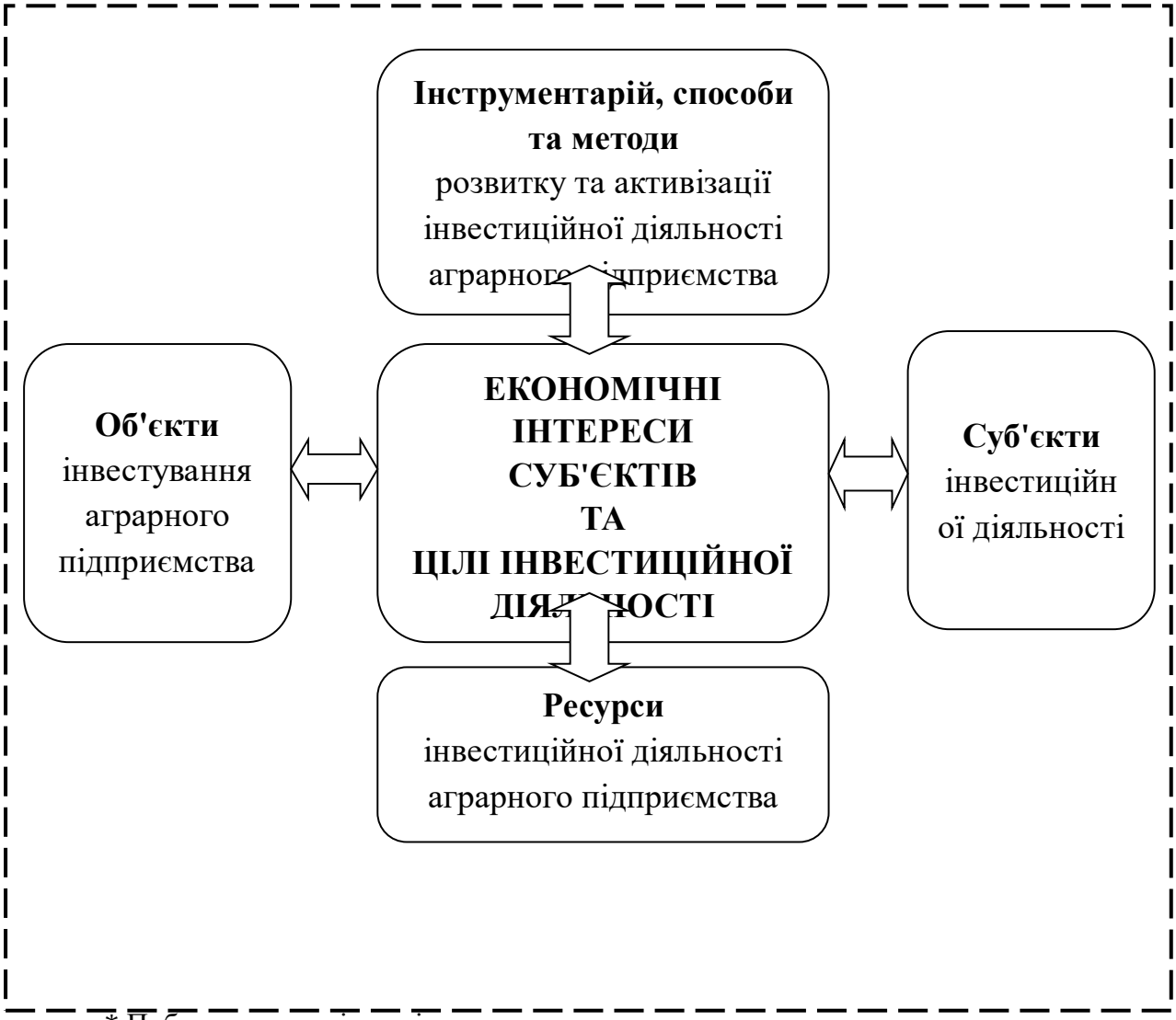

* Побудовано на підставі

Аграрне підприємство внаслідок об'єктивної причини виникнення деяких ризиків має більше ринкових можливостей щодо адаптації до цих умов, а зазначені можливості можуть бути підсилені дієвим економічним механізмом, ефективною інвестиційною діяльністю. Це пов'язано з дією економічних законів – продовольство характеризується низькою еластичністю попиту, оскільки є товаром першої необхідності. Тому, виробництво цих товарів не схильне до істотних змін, незважаючи на падіння доходів населення або збільшення споживчих цін. Таким чином, активізація та вдосконалення економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності дадуть змогу,

по-перше, забезпечити сталий розвиток агропромислового комплексу, збільшення продуктивності та прибутковості галузей та розвиток переваг національної конкуренції вітчизняного продукту на ринку;

по-друге, розширити їх основні фонди, сприятиме розвитку сільськогосподарського виробництва на основі інноваційних і стратегічних планів та проектів з урахуванням об'єктів розвитку сільського господарства, основними з яких виступають:

- виробництво сільськогосподарської продукції в кількостях, достатніх задоволення потреб переробної, харчової та легкої промисловостей, тощо як сировини;

- застосування у технології вирощування сучасних агротехнологій, культур вітчизняних сортів та гібридів;

- мінімізація порушень у процесі виробництва сільськогосподарської продукції, постачання переробним підприємствам та їх переробки;

- технічна модернізація та реконструкція існуючих виробничих потужностей та видів діяльності;

- будівництво нових об'єктів;

- застосування екологічно чистих ресурсозберігаючих технологій для переробки сільськогосподарської продукції;

- забезпечення комплексної переробки сільськогосподарських відходів;

- диверсифікація сільськогосподарського виробництва підвищення його конкурентоспроможності;

- формування узгодженого механізму вирівнювання між виробничими підприємствами, переробкою сільськогосподарської продукції та розповсюдженням сільськогосподарської продукції з метою стимулювання зростання виробництва, тощо [63].

Тільки посилення інвестиційної діяльності сприятиме вирішенню поточних та довгострокових проблем у сільському господарстві бо інвестиції у сільськогосподарське виробництво дозволили збільшити концентрацію, спеціалізацію галузі та високу рентабельність виробництва сільськогосподарської продукції та аграрних підприємств.

1.3. Методичне забезпечення оцінювання інвестиційної привабливості аграрних підприємств

Будь-якій інвестиційній діяльності передує процес оцінки інвестиційної привабливості проектів, аграрних підприємств, в діяльність яких інвестором планується здійснити інвестування коштів. Це також стосується випадків, коли інвестиції здійснюються самим підприємством за рахунок власних коштів адже ефективність та результати інвестиційної діяльності значною мірою залежать від результатів підготовки та якості економічного обґрунтування проектів, науково-технічних розробок, тощо. Основною умовою вкладення інвестицій є наявність у аграрній сфері сприятливого інвестиційного клімату, під яким слід розуміти сукупність соціально-економічних, фінансових, організаційно-правових та інших факторів, що сприяють активізації інвестиційної діяльності. Тому інвестори, вибираючи об'єкт вкладення коштів, будуть аналізувати всі основні умови діяльності у сільському господарстві, можливі ризики. Важливість даного питання підкреслюється тим, що, по-перше, інвестиційна діяльність за своєю

сутністю супроводжується різноманітними ризиками та загрозами окрім можливостей, по-друге, сама сільськогосподарська діяльність супроводжується суттєвими ризиками та загрозами, що спричиняються особливостями діяльності аграрних підприємств.

Необхідність визначення та розрахунку інвестиційної привабливості об'єкта інвестування спричинена тим, що інвестиційна привабливість (рис. 1.5):

- є обов'язковою умовою розвитку та інвестування підприємства, його інвестиційної діяльності, дає попередні орієнтири та передбачає подальше визначення ефективності конкретних проектів;

- є сукупністю показників, що характеризують майбутню ефективність здійснених інвестицій;

- сприяє створенню інформаційної бази про результати функціонування аграрного підприємства, для подальшого обґрунтування та планування точок зростання, прогнозування інвестиційної активності підприємства, тощо;

- є здатністю підприємства щодо самостійного залучення необхідного обсягу інвестицій [84].

Інвестиційна привабливість підприємства має на увазі високоприбуткову діяльність, що дозволяє досягти цілей інвестора. Як визначають Г. Подшиваленко та Н. Кисельова, інвестиційна привабливість представляє собою сукупність об'єктивних засобів та ознак, можливостей, властивостей, що зумовлюють потенційний платоспроможний попит на інвестиції [122]. С. Басалай та Л. Хоружий визначають інвестиційну привабливість господарського суб'єкта як сукупність характеристик, що дає змогу інвестору оцінити, наскільки той або інший об'єкт інвестицій більш привабливий від інших. У загальному вигляді дане визначення відображає сутність проблематики, але автори розглядають дане трактування в плані оцінки кредитоспроможності позичальника комерційного банку, де за допомогою інвестиційної привабливості можна класифікувати позичальників і розбивати їх на групи залежно від цілей кредитора [7].

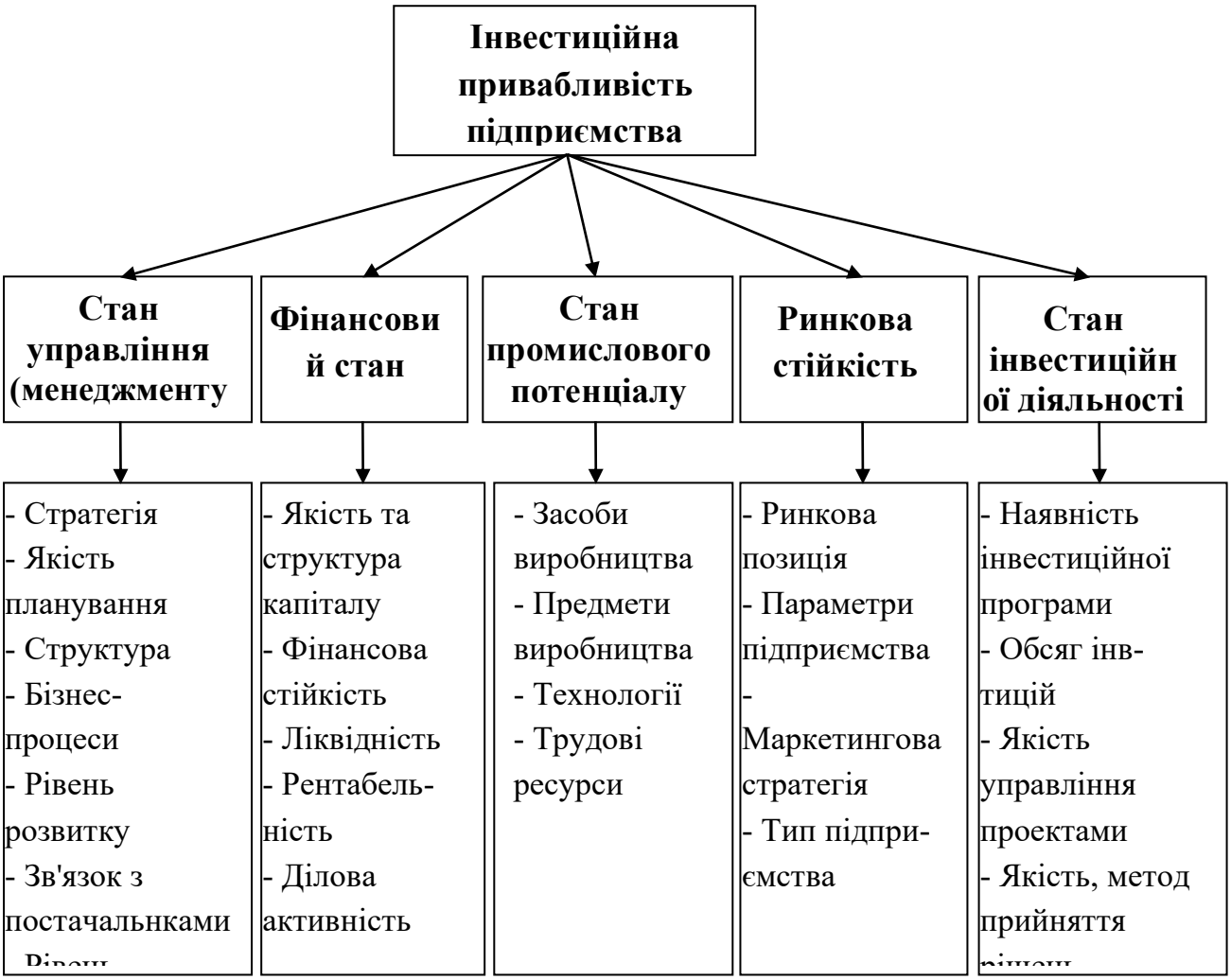

Рис. 1.5. Основні фактори інвестиційної привабливості підприємства

* Побудовано автором

На думку В. Шнайдера інвестиційна привабливість підприємства є сукупність якісних і кількісних показників, що характеризують певну компанію (підприємство) як об'єкт інвестування та дають їй конкурентні переваги при виборі інвестором об'єкта вкладення свого тимчасово вільного капіталу [159].

У працях С. Боуза поняття інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання розглянуто з точки зору брендингу: "бренд - це, по суті, ділова репутація та інтелектуальний капітал підприємницької чи корпоративної структури. Отже, вартість бренду слід розглядати як один із

ключових індикаторів інвестиційної привабливості господарюючого суб'єкта, а ставлення споживачів до бренду як фактори інвестиційної привабливості, які еволюціонують або стагнують залежно від якості інституційного середовища" [164].

Стосовно аграрних підприємств О. Ільїна визначає інвестиційну привабливість сільськогосподарських підприємств як необхідну умову відтворювального процесу, що відображає наявність ресурсного, виробничого, ринкового потенціалів та їх ефективне використання за державного сприяння в умовах економічних, природних та виробничих ризиків [59].

Кожне з існуючих визначень інвестиційної привабливості підприємства має право існування. Але більш правильно було б використовувати визначення інвестиційної привабливості, що містить у собі позиції кількох авторів та позицій з цього питання, серед яких основними є такі: на основі цілей інвестора, на основі сукупності різних факторів, на основі відношення доходності та ризиків. То ж, інвестиційна привабливість підприємства представляє собою аналіз раціональності вкладень та визначення ефективності вкладень, що пов'язано із отриманням економічних та інших вигод від вкладення коштів за наявності прийнятного рівня наявних та потенційних ризиків.

При цьому, до визначення інвестиційної привабливості підприємства, на нашу думку, доцільно здійснити розрахунок інвестиційної привабливості сфери, в якій здійснює свою діяльність підприємство, що дозволить виявити загальні ризики, загрози та тенденції в розвитку.

Інвестиційну привабливість галузей і сфер національних економік, у тому числі аграрної галузі, вченими пропонується оцінювати не з позиції аналітико-оцінних критеріїв значущості (оскільки для кожного окремого дослідника критерії значущості галузі багато в чому суб'єктивні), а з точки зору структури та динаміки процесів інноваційної активності галузі в контексті внутрішніх або зовнішніх відмінностей країни [163; 170], що є

справедливим і доцільним, адже саме інноваційна діяльність є одним із найбільш суттєвих факторів інвестиційної привабливості підприємства. І тут найважливіше визначити деякі аналітичні константи, які дозволять проводити динамічний і структурний аналіз порівняльної інвестиційної привабливості галузі (наприклад, у контексті порівняння сільськогосподарських регіонів країни) з урахуванням того, що:

• вихідні статистичні дані для аналізу та оцінки повинні бути достовірними;

• вихідні дані повинні бути загальнодоступними (тобто публічними та відкритими).

З урахуванням вищесказаного є важливим при оцінці інвестиційної привабливості галузі розглядати динамічні та структурні параметри галузевого інвестиційного процесу. У рамках динамічного аналізу доцільно оцінювати кореляцію та тісноту зв'язку між індексами інвестиційних вкладень, наявності матеріально-технічної бази та продуктивності праці у співвідношенні з індексом обсягів виробництва продукції. Для цього можливе використання функції впливу інвестицій на темпи економічного зростання галузі, при цьому аналіз проводиться з використанням множинної регресії:

$$y_g = x_1; x_2; x_3 \Rightarrow \max, \qquad (1.1)$$

де: y_g - індекс динаміки валової продукції сільськогосподарської галузі;

x_1, x_2, x_3 - відповідно, індекси динаміки продуктивності праці, інвестицій та основних фондів [154].

Для оцінки інвестиційної привабливості галузі сільського господарства з точки зору структурних показників інвестиційного процесу можна використовувати модифікований квадратичний коефіцієнт структурних зрушень, запропонований Л. Казинцем:

$$k_{A;P} = \sqrt{\sum \left(\frac{d_2}{d_1}\right)^2 \times d_1}, \quad (1.2)$$

$$k_E = \frac{k_A}{k_P}, \quad (1.3)$$

де: $k_{A;\ P}$ — відповідно, коефіцієнт структурних зрушень у групі активних і в групі пасивних інвестицій;

d_1, d_2 — питома вага і-го виду інвестицій у кожній групі в попередньому і поточному періоді, в %;

k_E — коефіцієнт інвестиційної активності в галузі [62].

Вітчизняний науковець Н. Рєзнік пропонує також здійснювати оцінку рейтинг інвестиційної привабливості агропромислового комплексу регіону. Оцінка інвестиційної привабливості регіону є найважливішим аспектом ухвалення будь-якого інвестиційного рішення. Від правильності проведення оцінки залежать наслідки як інвестора, так економіки регіону та країни загалом. Кожен об'єкт інвестування знаходиться у певному регіоні та діє в умовах, зумовлених регіональним довкіллям. Чим складніша ситуація, тим більшою мірою інтуїція та досвід інвестора мають спиратися на результати експертної оцінки інвестиційного клімату країн та регіонів. Зважаючи на особливості сільськогосподарської діяльності, про які ми наголошували раніше, така пропозиція є цілком слушною і вчасною. Для цього автором було виділено 14 позицій (наприклад: ступінь сільськогосподарської освоєності, забезпеченість регіону водними ресурсами, темпи зростання обсягів виробництва продукції АПК, частина виручки від реалізації продукції АПК у загальному обсязі виручки від усіх видів економічної діяльності, обсяг інвестицій, що надійшли в основний капітал АПК, обсяг іноземних інвестицій в основний капітал АПК, стан доріг, рівень розвитку соціальної та інженерної інфраструктур у сільській місцевості, рівень середньомісячної заробітної плати працівників підприємств АПК та інші), кожна з яких є

фактором (показником), що впливає на рівень інвестиційної привабливості. При цьому кожен показник оцінюється за бально-відсотковою шкалою групою експертів. Сам же показник розраховується за наступною формулою:

$$R_{регіона} = \frac{(\sum П_1 \cdot x_1) + (\sum П_2 \cdot x_2) + ... (\sum П_{14} \cdot x_{14})}{n}, \quad (1.4)$$

де: $R_{регіону}$ - рейтинг інвестиційної привабливості АПК регіону;

$П_1$, -$П_2$, ... -$П_{14}$ - середній бал експертних оцінок за кожним показником;

x_1, x_2, …, x_{14} – частина кожного фактора інвестиційної привабливості;

n – кількість експертів [130].

Серед основних ризиків даної методики є наявність достатнього досвіду залучених експертів, а також потенційно великий рівень їх суб'ктивізму.

Питання вибору найбільш ефективних методів оцінки інвестиційної привабливості підприємства тривалий час залишається спірним. І. Бланк інвестиційну привабливість підприємства пропонує оцінювати комплексно – від аналізу інвестиційного клімату країни, оцінювання інвестиційної привабливості регіонів, галузей (підгалузей) до оцінювання і перспектив розвитку галузі (підгалузі) в конкретному регіоні та аналізу інвестиційної привабливості підприємства – потенційного об’єкта інвестування [10]. Задля цього науковець виділяє такі показники: значимість в економіці країни, стійкість до спаду або зростання, соціальна значимість, обсяг і питома вага капітальних вкладень у галузі, ступінь державної підтримки галузі, стадія життєвого циклу галузі, середні фінансові відносні показники, рівень конкуренції та монополізму в галузі.

М. Крейніна, стверджує, що інвесторів цікавлять показники, що впливають на прибутковість капіталу господарюючого суб’єкта, курс акцій, рівень виплачуваних дивідендів, тобто фінансові показники [76]. На нашу

думку така позиція є доволі обмежено, не повною і навряд чи достатньою мірою зможе задовольнити вимоги інвестора щодо оцінки інвестиційної привабливості підприємства, адже вона ґрунтується на аналізі лише внутрішніх інформаційних потоках і не враховує значення зовнішніх факторів.

На противагу цьому, В. Шнайдер вважає, що факторами інвестиційної привабливості, які потребують обов'язкового оцінювання є:

1) внутрішні чинники:

- економічний потенціал, який є сукупністю потенціалів підприємства: майнового, виробничого, організаційного, трудового, інноваційного та фінансового потенціалу;

- ринковий потенціал, або маркетинговий потенціал, що є сукупною здатністю маркетингової системи підприємства забезпечувати постійну конкурентоспроможність підприємства.

2) зовнішні фактори:

- економіка країни;

- екологічна ситуація;

- політичні події у країні та світі;

- соціально-демографічна ситуація [159].

А. Петракович та Д. Панченко вважають за достатнє оцінювати інвестиційну привабливість на підставі показників експертної оцінки, що впливають на рівень інвестиційної привабливості та фінансовий стан підприємства (табл. 1.6).

Ряд авторів пропонує оцінювати інвестиційну привабливість за допомогою рейтингової системи. Л. Афанасьєвою запропоновано методику, що заснована на рейтингах регіонів, галузей та компаній. На її думку, на основі даних рейтингових агентств, звіти яких публікуються в періодичних та статистичних виданнях, згідно з цією методикою, спочатку виявляється регіон чи галузь, з найбільшою прибутковою та перспективною характеристикою, а далі визначається компанія-лідер. Це найпростіша

Таблиця 1.6

Основні показники експертної оцінки інвестиційної привабливості підприємства

Показник	**Економічний зміст**
Зростання інвестицій у технологічне обладнання	Інвестиційна політика щодо оновлення матеріально-технічної бази, внаслідок чого можливе зниження витрат на ремонт обладнання та підвищення кваліфікації продуктивність праці
Зниження коефіцієнта зносу активної частини основних коштів	Свідчить про підвищення технічного стану та продуктивність активної частини
Зростання обсягів продажів, у тому числі за межі регіону	Вказує на попит на продукцію, що випускається, підвищення ринкової частки організації, ефективність маркетингової та виробничої політики
Зростання прибуток від реалізації продукції	Вказує на здійснення контролю за витратами по основній діяльності, на ефективність цінової політики та підвищення рентабельності продукції
Виконання нормативів фінансової стійкості організації	Свідчить про достатність власного капіталу на формування активів
Виконання нормативів платоспроможності організації	Свідчить про достатність активів для виконання зобов'язань перед контрагентами
Зниження частки заставного майна у складі активів	Вказує на скорочення кредитного навантаження, пом'якшення вимог банку щодо якості забезпечення

* Побудовано автором на підставі [118]

методика, тому що не вимагає жодних розрахунків, а збір інформації полягає лише в огляді друкованих видань та даних офіційної статистики. Проте залишається питання правдивості та точності інформації, що перевірити практично неможливо.

В продовження цієї теми розглянемо позицію З. Кіушкіна, який розглядає самостійне складання рейтингу підприємства міста і вважає, що «рейтинг підприємств – реципієнтів представляє собою зведену таблицю узагальнюючих коефіцієнтів, із усередненим значенням від групи різних чинників, що визначають інвестиційну привабливість цих компаний» [70]. До таких факторів автор відносить усі складові елементи економічного потенціалу: майновий; виробничий; трудовий; організаційний; інноваційний; фінансовий [155]. Проте, автором майже не враховуються зовнішні чинники, що мають великий вплив на інвестиційну привабливість будь-якого підприємства.

Пропонована багатьма науковцями методика оцінки інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств на основі кваліметричного підходу включає, як правило, наступні етапи:

1) визначення фактичного значення кількісних та якісних показників;

2) приведення різних кількісних та якісних факторів до єдиного порівнянного масштабу виміру за рахунок використання бальної системи оцінок;

3) розрахунок інтегрального коефіцієнта інвестиційної привабливості підприємства (КИПП) з урахуванням коефіцієнтів вагомості за формулою:

$$КИПП = \frac{\sum_{i=1}^{n} K_i * X_i}{X\max}, \quad (1.5)$$

де i = 1, 2, 3 ... n – кількість факторів;

K_i - інтегральний коефіцієнт вагомості і-го фактора;

X_i - балова оцінка і-го фактора;

X_{max} – максимально можлива сумарна кількість балів [59].

Перевагами даної методики оцінки інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств на основі кваліметричного підходу є те, що вона враховує галузеві фактори, які характеризуються кількісними та якісними показниками, та орієнтована на різні групи користувачів:

- інвесторів – завдяки виявленню найбільш перспективного об'єкта вкладення капіталу,

- підприємства – завдяки оцінці рівня і динаміки власної інвестиційної привабливості, і навіть виявлення «проблемних зон»,

- державу – завдяки визначенню впливу розроблених програм підтримки рівень інвестиційної привабливості підприємств.

Таким чином, можна зазначити, що існує велика кількість різноманітних підходів до оцінки інвестиційної привабливості підприємства. А. Битова, Д. Скіпин та А. Бистрова пропонують здійснити поділ найбільш затребуваних методів оцінки на такі групи:

- методи, що використовують комбінований підхід - здійснюють акцент на оцінці внутрішніх та зовнішніх характеристик підприємства;

- методи, що використовують ринковий підхід - засновані на аналізі зовнішньої інформації про компанію;

- методи, що використовують стратегічний підхід - орієнтуються на тривалу перспективу: особлива увага приділяється обліку альтернативних витрат від можливостей, що не використовуються, які, своєю чергою, є основним коригувальним фактором під час аналізу динаміки фінансових показників; також концентрується увага на інвестиційних якостях підприємства, на невизначеності майбутніх результатів та можливостей та на очікуваннях щодо цих результатів);

- методи, що використовують фінансовий та бухгалтерський підходи - засновані на аналізі внутрішньої інформації та звітності, у тому числі фінансового стану підприємства [166].

К. Горпинченко всі існуючі методики оцінки інвестиційної привабливості об'єднати у три основні групи:

1. Економіко-математичні (кореляційно-регресійний, дисперсійний аналіз; математичне моделювання, міжгалузевий баланс та інші). Основний недолік економіко-математичних методів – можливість заміни одного ресурсу іншим. Немає обґрунтованості включення показників у модель. Використання диференціальних рівнянь досить складне, до того ж, який завжди існує аналітичне рішення. Регресійна модель дозволяє проаналізувати взаємодію факторів, однак число факторів обмежене, вихідні дані повинні бути зіставні;

2. Методи факторного аналізу (характеристика укрупнених груп показників-факторів). Методи факторного аналізу дозволяють врахувати взаємозв'язок багатьох факторів та провести ранжування, але існує суб'єктивізм щодо встановлення ранжування та важливості різноманітних показників-факторів;

3. Методи експертних оцінок - засновані на аргументованих судженнях керівників та спеціалістів, знайомих зі станом справ та перспективами розвитку певного підприємства, території тощо та у поєднанні з кількісною оцінкою. Серед переваг даних методів необхідно виділити: синтез досвіду та інтуїції для здобуття нового знання; можливість отримання кількісних оцінок, коли відсутні статистичні відомості чи показник має якісну природу; швидкість одержання результатів. Серед основних їх недоліків необхідно виділити такі:

- достовірність та надійність результатів дослідження залежать від компетентності експерта;

- суб'єктивність методу;

- трудомісткість процедури збирання інформації;

- потреба у висококваліфікованих спеціалістах для проведення опитування [25].

За результатами здійсненого аналізу вважаємо за можливе здійснити класифікацію методів оцінювання інвестиційної привабливості підприємства на підставі груп факторів, що покладені в їх основу:

- методика заснована на вартісному підході - в її основі лежить коефіцієнт неоціненності/переоціненості підприємства на ринку реальних інвестицій як співвідношення різних цін (реальної вартості до ринкової), а основним критерієм інвестиційної привабливості підприємства є ринкова вартість підприємства;

- методика заснована на комплексній порівняльній оцінці діяльності підприємства - передбачає проведення інвестиційного аналізу привабливості як підприємства, так і інвестиційної привабливості галузі, регіону, країни як факторів, що впливають на інвестиційну привабливість підприємства;

- методика заснована на розрахунку певного інтегрального показника - обчислення інтегрального показника інвестиційного потенціалу підприємств може здійснюватися відповідно до певних методичних рекомендацій, а інтегрування показників обумовлено тим, що інвестиційні рішення недоцільно приймати на основі єдиного критерію [91];

- методика, заснована на фінансових показниках діяльності підприємства - здійснюється на підставі фінансової звітності підприємства шляхом аналізу фінансового стану підприємства за допомогою системи фінансових коефіцієнтів, що характеризують майновий стан, ліквідність, фінансову стійкість, ділову активність та рентабельність;

- методика заснована на фінансово-економічному аналізі підприємства, де враховуються не тільки фінансові, а й виробничі показники діяльності підприємства (наприклад, наявність та стан основних фондів, рівень завантаження виробничих потужностей, забезпеченість ресурсами, чисельність та якість персоналу, рентабельність продукції підприємства, тощо);

- методика заснована на відношенні дохідності та ризику - будується на визначенні належності підприємства до відповідної категорії інвестиційного

ризику, що передбачає проведення аналізу ризиків, які виникають під час інвестиційної діяльності, визначення ступеня важливості ризиків, розрахунок сукупного ризику інвестиційних вкладень.

Така велика кількість методів оцінювання інвестиційної привабливості підприємства стала причиною того, що досить часто оцінка інвестиційної привабливості підприємства, конкретного проекту виявляється надто загальною, поверхневою, заниженою та не об'єктивною, адже зводиться переважно до:

- розрахунку певного узагальненого показника, скоригованого на величину поправочних ризикових коефіцієнтів, що враховують особливості їхньої діяльності, та зіставлення його із середньогалузевим, нормативним чи бажаним інвестором значенням;

- використання експертних оцінок, що можуть мати доволі загальний та поверховий аналіз;

- орієнтації переважно на фінансові показники без врахування організаційно-економічних та цілого ряду інших важливих показників, що суттєво обмежує поле оцінювання. При цьому, основна аргументація прихільників такого підходу полягає в тому, що інвестиційна привабливість будується під впливом багатьох факторів, але більшість з них відображаються у фінансовому стані підприємства;

- переважного врахування інтересів та вимог потенційного інвестора, внаслідок чого поза увагою залишаються обсяг інвестиційних ресурсів, що залучаються, умови їх залучення, тощо.

Уникнути цього можливо досягти за умови об'єднання кількох підходів та методик оцінювання інвестиційної привабливості підприємства, оскільки вони не виключають, а доповнюють одне одного. Це, в свою чергу, дозволить розширити можливості оцінки підприємства у межах проведеного аналізу і зробить результати більш якісними та ґрунтовними.

Висновки до розділу 1

У результаті аналізу сутності та змісту інвестиційної діяльності аграрних підприємств, теоретичних особливостей економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств, дослідження методичного забезпечення оцінювання інвестиційної привабливості аграрних підприємств отримані такі висновки.

1. Інвестиції та інвестиційна діяльність суб'єктів господарювання мають особливе значення як для соціально-економічного розвитку країни загалом чи конкретної галузі економіки, так і для діяльності будь-якого суб'єкта господарювання. Економічне зростання на сьогодні визначається значною кількістю різноманітних факторів, найважливіші з яких – нарощування обсягу інвестицій та підвищення їх ефективності. Інвестиції у сільське господарство та діяльність агропромислових підприємств є не лише необхідною умовою їх сталого економічного зростання, а й сприяють вирішенню багатьох проблем української економіки загалом, цілої низки соціальних питань, знижують міграцію сільського населення до міст і стимулюють його діяльність на землі.

2. Визначено ключові характеристики економічного змісту інвестицій належать: інвестиції виступають об’єктом економічного управління, оскільки предметна сутність інвестицій безпосередньо пов’язана з економічною сферою її прояву; інвестиції є носієм фактору ризику; інвестиції безпосередньо пов’язані з фактором часу; інвестиції є об’єктом ринкових відносин, оскільки використовувані в процесі інвестицій різноманітні інвестиційні ресурси, товари та інструменти як об’єкти купівлі-продажу формують особливий вид ринку; інвестиції завжди здійснюються з певною метою; сутність інвестицій пов’язана з таким поняттям, як капітал, який визначає будь-які ресурси, створені і використовувані для виробництва більшої кількості благ; у рамках поняття «інвестиції» об’єднуються ресурси (капітальні цінності), вкладення (витрати) та віддача вкладених коштів як мотив цього об’єднання.

3. За результатами аналізу масиву різноманітних визначень категорії «економічний механізм» виділено наступні аспекти, які є превалюючими і набули більшого поширення:

- економічний механізм як елемент господарського механізму;

- економічний механізм як система або сукупність різноманітних важелів, стимулів і заходів;

- економічний механізм як спосіб взаємодії виробників та споживачів матеріальних благ;

- економічний механізм як вираз системи виробничих відносин;

- економічний механізм як один із цільових важелів підприємства;

- економічний механізм як сукупність форм зв'язків;

- економічний механізм як сукупність ресурсів економічного процесу та способів їх з'єднання;

- економічний механізм як безперервне перетворення входів та виходів у керованих умовах із використанням ресурсів, тощо.

4. На підставі здійсненого дослідження сформовано власне визначення ключових дефініцій:

інвестиції - це строкові вкладення коштів та інших ресурсів у різних формах задля отримання прибутку та збільшення вартості капіталу, досягнення економічних, виробничих, соціальних та інших цілей, ефекту,

інвестиційна діяльність агропромислового підприємства - це система узгоджених між собою дій та процесів управлінського, організаційного, економічного, регулюючого та іншого характеру стосовно цілеспрямованого пошуку, залучення, вкладення коштів та інших ресурсів у різних формах задля забезпечення ефективної діяльності агропромислового підприємства та кожного з процесів його функціонування, досягнення економічних, виробничих, соціальних та інших цілей, ефекту,

економічний механізм - це система, основою якої виступають економічні інтереси різних суб'єктів, що реалізуються за допомогою участі у виробничому процесі, у ході якого використовуються різноманітні ресурси,

регулятори, важелі, інструменти та процеси управління та впливу задля забезпечення ефективної діяльності та досягнення певних цілей.

5. Визначено перелік принципів:

- інвестиційної діяльності та надано їх характеристику: принцип незалежності, добровільності, рівноправності, прозорості відповідальності, ефективності, захищеності, поступового обмеження свободи дій, адаптаційних витрат, мультиплікатора;

- функціонування економічного механізму: принцип адекватності, цілепокладання, комплексності, відповідності, адаптації, ієрархічності, компетентності, ефективності, функціонування, досяжності, принцип стимулювання.

6. Встановлено основні особливості функціонування економічного механізму:

- структура економічного механізму підпорядковується економічним законам, формується та вдосконалюється як результат усвідомлених управлінських дій та цілеспрямовано використовується в управлінських цілях;

- економічний механізм реалізує систему економічних відносин у процесі управління і є складовою частиною процесу, тому має динамічний характер, перебуває в постійному русі та під впливом певних зовнішніх та внутрішніх сил у вигляді об'єктивно діючих економічних законів та закономірностей, від глибини пізнання яких та вміння їх використовувати залежить ступінь ефективності функціонування економічного механізму;

- економічний механізм та його структура повинні враховувати особливості конкретної предметної галузі, сфери діяльності підприємства, специфічні характеристики системи, що управляється задля забезпечення його найбільшої дієвості та ефективності.

7. Розгляд цілого ряду інших визначень категорії "економічний механізм аграрного підприємства" дозволяє стверджувати, що в них переважний акцент здійснюється на сукупність методів, ресурсів, заходів

впливу, тощо. Тобто, стандартним є підхід, де він розглядається як сукупність форм та методів господарювання і містить, насамперед, такі елементи:

- систему планів аграрного підприємства,
- господарський розрахунок,
- економічні важелі та стимули аграрного підприємства,
- організацію виробництва та управління аграрним підприємством.

8. За результатами здійсненого нами розроблено власне визначення **економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств** як системи, основою якої виступають економічні інтереси різних суб'єктів в процесі пошуку та залучення коштів та інших ресурсів, з метою їх подальшого використання у виробничому процесі агропромислового підприємства задля забезпечення його ефективної діяльності загалом та кожного з процесів його функціонування, досягнення економічних, виробничих, соціальних та інших цілей, ефекту.

9. Встановлено, що необхідність визначення та розрахунку інвестиційної привабливості об'єкта інвестування спричинена тим, що інвестиційна привабливість:

- є обов'язковою умовою розвитку та інвестування підприємства, його інвестиційної діяльності, дає попередні орієнтири та передбачає подальше визначення ефективності конкретних проектів;
- є сукупністю показників, що характеризують майбутню ефективність здійснених інвестицій;
- сприяє створенню інформаційної бази про результати функціонування аграрного підприємства, для подальшого обґрунтування та планування точок зростання, прогнозування інвестиційної активності підприємства, тощо;
- є здатністю підприємства щодо самостійного залучення необхідного обсягу інвестицій.

10. За результатами здійсненого аналізу вважаємо за можливе виділити наступну класифікацію методів оцінювання інвестиційної привабливості підприємства на підставі груп факторів, що покладені в їх основу:

- методика заснована на вартісному підході - в її основі лежить коефіцієнт неоціненності/переоціненості підприємства на ринку реальних інвестицій як співвідношення різних цін (реальної вартості до ринкової), а основним критерієм інвестиційної привабливості підприємства є ринкова вартість підприємства;

- методика заснована на комплексній порівняльній оцінці діяльності підприємства - передбачає проведення інвестиційного аналізу привабливості як підприємства, так і інвестиційної привабливості галузі, регіону, країни як факторів, що впливають на інвестиційну привабливість підприємства;

- методика заснована на розрахунку певного інтегрального показника - обчислення інтегрального показника інвестиційного потенціалу підприємств може здійснюватися відповідно до певних методичних рекомендацій, а інтегрування показників обумовлено тим, що інвестиційні рішення недоцільно приймати на основі єдиного критерію;

- методика, заснована на фінансових показниках діяльності підприємства - здійснюється на підставі фінансової звітності підприємства шляхом аналізу фінансового стану підприємства за допомогою системи фінансових коефіцієнтів, що характеризують майновий стан, ліквідність, фінансову стійкість, ділову активність та рентабельність;

- методика заснована на фінансово-економічному аналізі підприємства, де враховуються не тільки фінансові, а й виробничі показники діяльності підприємства (наприклад, наявність та стан основних фондів, рівень завантаження виробничих потужностей, забезпеченість ресурсами, чисельність та якість персоналу, рентабельність продукції підприємства, тощо);

- методика заснована на відношенні дохідності та ризику - будується на визначенні належності підприємства до відповідної категорії інвестиційного

ризику, що передбачає проведення аналізу ризиків, які виникають під час інвестиційної діяльності, визначення ступеня важливості ризиків, розрахунок сукупного ризику інвестиційних вкладень.

11. За результатами здійсненого аналізу та узагальнення визначено, що така велика кількість методів оцінювання інвестиційної привабливості підприємства стала причиною того, що досить часто оцінка інвестиційної привабливості підприємства, конкретного проекту виявляється надто загальною, поверхневою, заниженою та не об'єктивною, адже зводиться переважно до:

- розрахунку певного узагальненого показника, скоригованого на величину поправочних ризикових коефіцієнтів, що враховують особливості їхньої діяльності, та зіставлення його із середньогалузевим, нормативним чи бажаним інвестором значенням;

- використання експертних оцінок, що можуть мати доволі загальний та поверховий аналіз;

- орієнтації переважно на фінансові показники без врахування організаційно-економічних та цілого ряду інших важливих показників, що суттєво обмежує поле оцінювання. При цьому, основна аргументація прихильників такого підходу полягає в тому, що інвестиційна привабливість будується під впливом багатьох факторів, але більшість з них відображаються у фінансовому стані підприємства;

- переважного врахування інтересів та вимог потенційного інвестора, внаслідок чого поза увагою залишаються обсяг інвестиційних ресурсів, що залучаються, умови їх залучення, тощо.

Уникнути цього можливо досягти за умови об'єднання кількох підходів та методик оцінювання інвестиційної привабливості підприємства, оскільки вони не виключають, а доповнюють одне одного. Це, в свою чергу, дозволить розширити можливості оцінки підприємства у межах проведеного аналізу і зробить результати більш якісними та ґрунтовними.

Основні результати першого розділу опубліковані в працях: [50-52].

РОЗДІЛ 2
ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРИВАБЛИВОСІІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

2.1. Особливості функціонування аграрного сектору України в умовах глобального економічного середовища

Український аграрний сектор з потенціалом виробництва, що значно перевищує потреби внутрішнього ринку, є ланкою, що з одного боку може стати локомотивом розвитку національної економіки та її ефективної інтеграції в світовий економічний простір, а з іншого – зростання доходів, задіяного в аграрній економіці сільського населення, що складає понад третину всього населення країни, дати мультиплікативний ефект у розвитку інших галузей національної економіки [112]. Додатковим підтвердженням наявного потенціалу України є той факт, що загальна територія України становить 60350 тис. га, з яких:

- сільськогосподарські угіддя займають 41310,9 тис. га,
- рілля – 32757,3 тис. га,
- сіножаті та пасовища – 7534,2 тис. га.

Згідно з екологічними нормативами, за проведеною оцінкою, загальна площа кормових угідь може досягти 13,1 млн га. Таким чином, українські аграрії – відповідно до вимог ЄС щодо навантаження поголів'я на кормові угіддя (1:1,5) – зможуть утримувати 19,6 млн умовних голів, а за поки що більш реалістичного для вітчизняного тваринництва співвідношення 1:1 поголів'я в Україні може бути збільшено у 1,5 рази (до 13,1 млн умовних голів). Це підтверджує не лише значний потенціал розвитку тваринництва, а й можливість суттєвої активізації процесу внесення органічних добрив для покращення стану ґрунтів [18].

Вітчизняний аграрний сектор має також значний потенціал розвитку органічного виробництва як системи сільськогосподарського виробництва –

повністю відповідає всім принципам сталого розвитку, сприяє відновленню природного балансу та забезпечує стійкість продовольчої системи. Вітчизняний аграрний сектор має значний потенціал розвитку органічного виробництва. Національною економічною стратегією на період до 2030 року передбачається збільшення площі земель з органічним статусом не менше як до 3% від загальної площі земель сільськогосподарського призначення96 (потенціал розширення земель під органічне виробництво в Україні становить 4000 тис. га) [126]. Наразі для ведення органічного виробництва сертифіковано 410,6 тис. га, що свідчить про можливість трикратного нарощування органічного виробництва з потенціалом його збільшення у 10 разів.

Сільське господарство України у довоєнний період тривалий час демонструвало доволі високі темпи економічного зростання, чим помітно вирізнялося з-поміж решти галузей національного господарського комплексу. Так, протягом 2009–2013 років валова продукція галузі збільшилася на понад 25%, а в період кризи 2014–2015 років, коли падіння національної економіки становило 16%, аграрії зменшили виробництво лише на 3%. Протягом 2016–2018 років галузеве зростання становило 12%, а за останній передвоєнний 2021 року, навіть незважаючи на обмеження введені світовою коронавірусною кризою, воно збільшилося на 16,4% порівняно з попереднім роком [18]. Відповідно,

по-перше, посилювалася присутність України на світовому продовольчому ринку;

по-друге, все це добре вписувалось в кон’юнктуру зростаючого глобального продовольчого ринку (табл. 2.1), де Україна має статус глобального гравця (тривалий час Україна є одним зі світових лідерів за експортом сільськогосподарських продуктів, серед яких олія соняшникова, пшениця, кукурудза, ячмінь), з його зростаючими потребами та постійно високим попитом на сільськогосподарську продукцію.

Таблиця 2.1

Динаміка світового виробництва, споживання, запасів і торгівлі зерновими в 2015/2020 маркетингових роках

Показник	Маркетинговий рік				
	2018/19	2019/20	2020/21	2021/22 оцінка	2022/23 прогноз
Світовий ринок зернових, (млн. тонн)					
Виробництво	2654,8	2720,1	2 777,7	2 815,1	**2 768,4**
Пропозиція	3541,4	3590,3	3 605,0	3 651,7	3 630,3
Споживання	2686,8	2696,3	2 759,2	2 797,0	**2 783,7**
Світова торгівля	410,5	421,9	480,0	478,7	467,2
Кінцеві запаси	870,2	883,7	836,6	861,9	847,8
Світовий ринок пшениці, (млн. тонн)					
Виробництво	732,1	762,4	774,9	779,3	**787,2**
Пропозиція	1020,2	1034,2	1 058,8	1 070,5	1 080,6
Споживання	751,2	760,3	761,9	774,6	774,2
Світова торгівля	168,2	175,1	189,2	195,6	191,8
Кінцеві запаси	271,8	272,8	291,2	293,4	302,7
Світовий ринок фуражних зернових культур, (млн. тонн)					
Виробництво	1408,5	1446,4	1 484,7	1 510,7	**1 468,4**
Пропозиція	1831,1	1861,4	1 841,0	1 862,6	1 840,4
Споживання	1427	1424,6	1 487,0	1 500,2	1 490,9
Світова торгівля	198,2	202,3	239,2	229,4	222,4
Кінцеві запаси	414,9	427,9	352,0	372,0	352,0
Світовий ринок рису, (млн. тонн)					
Виробництво	514,2	511,2	51 ,1	525,2	**512,8**
Пропозиція	690,1	694,7	705,2	718,6	709,4
Споживання	508,6	512	510,3	522,2	518,6
Світова торгівля	44,1	44,5	51,6	53,7	53,0
Кінцеві запаси	183,5	183	193,4	196,6	193,1

* Побудовано автором на підставі [111]

Україна, будучи одним із ключових гравців на глобальному аграрному ринку (рис. 2.1-2.2), забезпечує експортне постачання суттєвих обсягів продовольства та входить в ТОП-10 світових експортерів, а по окремим позиціям продовольства – в ТОП-5 та ТОП-3. Україна забезпечує 52% світового експорту соняшникової олії, 60% світового експорту макухи, 15%

світового експорту кукурудзи, ячменю, насіння ріпаку, 10% світового експорту пшениці.

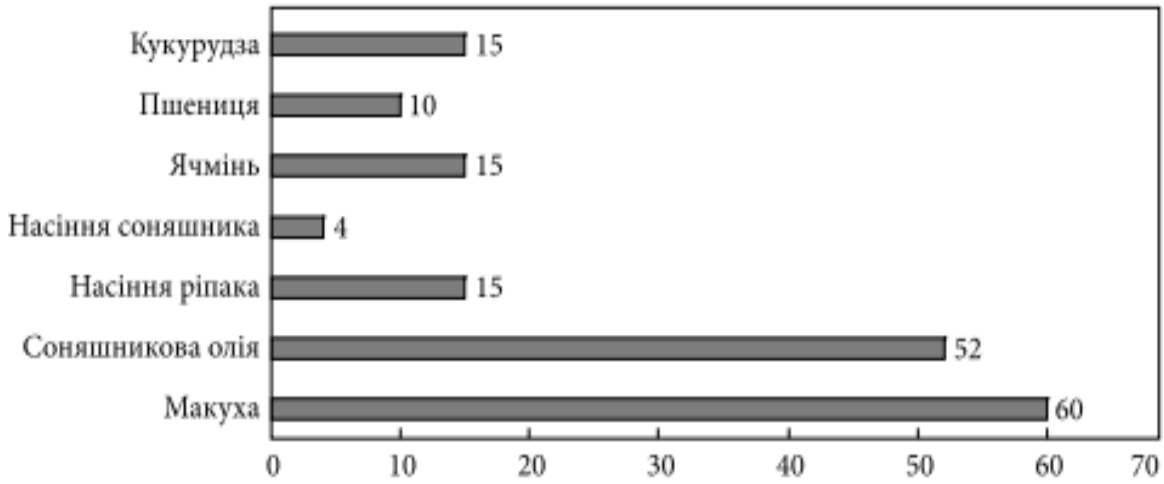

Рис. 2.1. Частка України у світовій торгівлі окремими сільськогосподарськими товарами, середня за 2016/17 — 2021/22 маркетингові роки, %

* Побудовано автором на підставі [112]

Україна постачає зерно і соняшникову олію переважно до країн Африки і Азії, тому деяким з них загрожує гуманітарна криза внаслідок блокування експорту українського зерна і зростання світових цін на нього. Серед країн, залежних від імпорту українського зерна і рослинної олії, — Єгипет, Індонезія, Бангладеш, Філіппіни, Лівія, Алжир, Ірак та ін. Зокрема, світові інформаційні агентства повідомляють про гуманітарну кризу в Єгипті, де через війну в Україні ціни на несубсидований хліб для населення зросли на 25%, а витрати уряду на програму субсидування хліба подвоїлися [167].

Понад 400 млн людей у всьому світі залежать від поставок зерна лише з України:

- Єгипет: понад 32,5% громадян живуть за межею бідності, що робить недоїдання та голод у Єгипті актуальними проблемами;

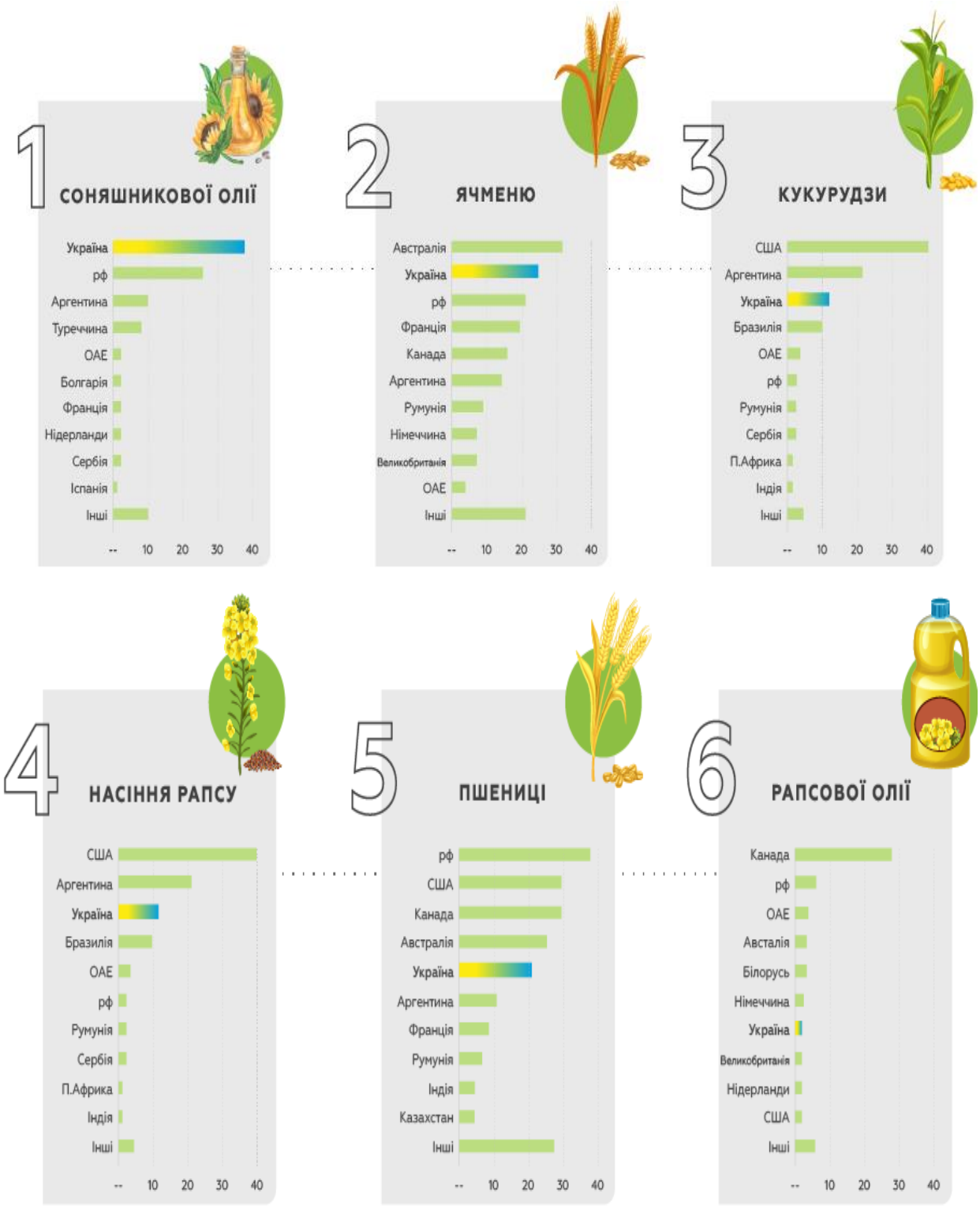

Рис. 2.2. Топ експортерів аграрної продукції в 2019/2021 маркетингових роках

* Побудовано автором на підставі [112]

- Ємен: рівень недоїдання серед жінок і дітей в Ємені залишається одним з найвищих у світі. 1,2 мільйона вагітних або годуючих жінок і 2,3

мільйона дітей віком до 5 років потребують лікування від гострого недоїдання;

- Індонезія: 14,3 % населення живуть за межею бідності, а 19,4 мільйона людей не можуть задовольнити свої харчові потреби;

- Бангладеш: 40 мільйонів людей залишаються без продовольства, а 11 мільйонів страждають від гострого голоду;

- Ефіопія: 5,9 мільйона людей мають гостру потребу в їжі;

- Лівія: 83% людей живуть менше ніж на 1,25 дол. США на день, 699 тис. людей не мають продовольства;

- Пакистан: 20,5% населення недоїдають, 44% дітей віком до 5 років відстають у розвитку [110].

Агресія рф проти України фактично унеможливила український сільськогосподарський експорт. За даними 2021 року, 86,3% експортних перевезень сільськогосподарської продукції України здійснювалося морським транспортом, 9,4% — автомобільним, 3,9% — залізничним; 99,3% зернових, 95,8% соняшникової олії, 84,8% насіння олійних експортувалися морським транспортом переважно через порти Миколаєва, Чорноморська і Південної Одеси. В той же час, порти Бердянська, Маріуполя, Скадовська і Херсона були окуповані російськими військами в перші тижні війни. В інших портах Чорного моря російські війська заблокували кораблі з українським зерном, призначеним на експорт. Відтак, найбільшим імпортером українських товарів у 2022 році стала Польща – понад 15% експорту, далі Румунія (8,7 %), Туреччина (6,7 %), Китай (5,6 %), Угорщина (5,1 %), Німеччина (5,1 %).

За попередніми оцінками, затримка доставки агропродовольчих товарів імпортерам коштує Україні близько 1,5 млрд дол. США щомісяця [176]. На думку експертів аграрного ринку, на повоєнне відновлення діяльності портів і морської чорноморської логістики піде від шести місяців до двох років у окремих регіонах. У свою чергу, перенаправлення експортних потоків фурами є невиправдано дорогим, а можливості залізниці вкрай обмежені. До

того ж перевезення спецтранспортом (зерно- і контейнеровозами, цистернами (олія)) стикаються з проблемою пошуку вантажу на зворотному напрямку, щоб не оплачувати «обидва кінця».

Аналіз географічної структури експорту товарів з України дозволяє виділити:

- позитивну динаміку товарних потоків до Польщі (+27,4 %), Румунії (+150 %), Угорщина (+49,6 %), Словаччина (+51,4 %), Болгарія (+71,9 %);

- негативну динаміку експортних потоків, зокрема найбільші скорочення обсягів були у торгівлі з: рф (-89,1 %), РБ (-87,4 %), КНР (-69,2 %), Індією (-64,3 %), ОАЕ (-61,2 %), Єгиптом (-58,8 %), Іраном (-57,8 %), Ізраїлем (-55 %), Італією (-52,5 %). По багатьох торгівельних партнерах відбулося зменшення обсягів експорту від 30 % до 50 % у середньому.

Серед найбільший імпортерів товарів вітчизняного аграрного сектору (рис. 2.3) варто відзначити у регіональному плані: Європейський Союз – 55,6 %, Азійський регіон – 32,2 % та країни Африки – 7 %. За частками країн у загальному українському експорті АПК першу позицію займала Польща – 11,4 %, другу – Румунія з 11,0 %. Далі: Туреччина (9,5 %), Китай (8,1 %), Іспанія (5,7 %), Нідерланди (5,1 %), Італія (4,0 %), Індія (3 %), Німеччина (3 %), Єгипет (5 %).

Якщо характеризувати поточну ситуацію з виробництвом пшениці одним реченням – на світовому ринку другий сезон поспіль триває «пшеничний бум». Сезон 2021/2022 завершився рекордним показником у 780,3 млн т, сезон 2022/2023 фінішує з новим досягненням – 788,3 млн т, а в сезоні 2023/2024 USDA прогнозує черговий рекорд – 789,8 млн т.

Перша п'ятірка країн-виробників пшениці це – Китай, Індія, рф, США та Австралія. Незмінним залишається місце Європейського Союзу у світовому виробництві пшениці, у 2022/2023 маркетингового року – 134,3 млн т. Більше пшениці виробляє лише Китай. Водночас, для окремих країн «великої десятки» сезон 2022/2023 ознаменувався своїми рекордами та антирекордами. Так, Німеччина повернула собі місце в ТОП-10 виробників

пшениці. Австралія зібрала черговий рекордний урожай. Туреччина наростила виробництво до 19 млн т. А США встановили антирекорд експорту пшениці і за деякими показниками відкотилися до рівня 50-х років минулого сторіччя.

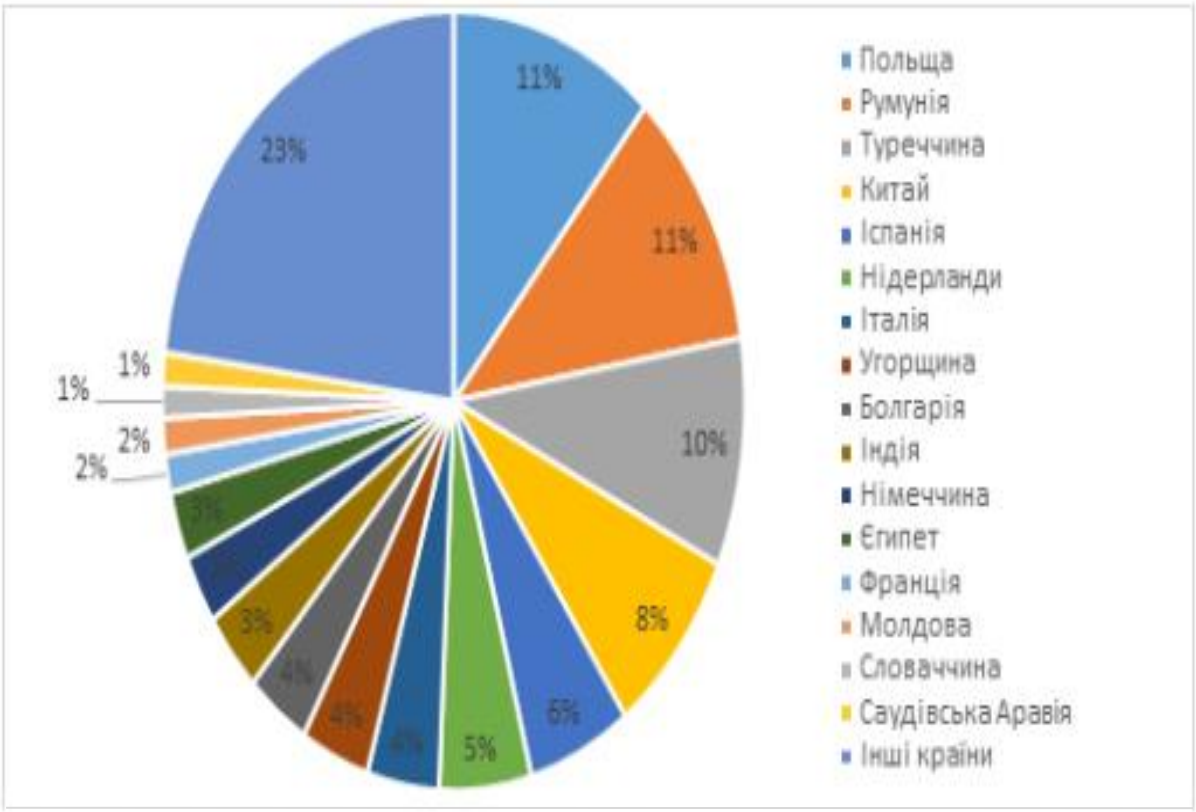

Рис. 2.3. Структура експорту продукції аграрного сектору України за країнами світу у 2022 році, %

* Побудовано автором на підставі [113]

Україна в поточному сезоні теж здала свої позиції на світовому ринку – за обсягами виробництва пшениці спустилася з 7 до 10 місця у світі, тобто до рівня 2014/15 маркетингового року. Однак якщо врахувати, що увесь сезон українські аграрії відпрацювали в умовах війни з росією, утримання Україною статусу одного з десяти найбільших світових виробників пшениці цілком можна зарахувати до головних досягнень 2022/2023 маркетингового року [143].

У 2022/2023 маркетинговому році сумарний обсяг експорту пшениці на світовому ринку склав 212,9 млн т, що є рекордним показником. Частка України у світовому експорті склала 7% – цілком гідний показник і шосте місце у світі. При цьому п'ятірка найбільших країн-експортерів пшениці залишилася незмінною, як і найбільший експортер у світі – рф. У сезоні 2023/2024, за прогнозом USDA, відбудеться незначна корекція обсягів світового експорту до 212,5 млн т. При цьому найбільшим світовим експортером залишиться росія, незважаючи на очікуване зниження обсягів виробництва пшениці. Прогнозується, що ЄС наростить експорт пшениці на 3,5 млн т – до 38 млн т (друге місце у світі в «загальному заліку»). Аргентина наростить обсяги експорту більш ніж у 2 рази, до 12,5 млн т і підніметься на 6 місце у світі, змістивши Україну на 7-ме місце, яка, як очікується, експортує лише 10 млн т пшениці [143]. ТОП-10 країн експортерів пшениці в 2022/23 маркетинговому році:

- росія — 44,5 млн т;
- Австралія — 32,5 млн т;
- Канада — 26 млн т;
- США — 21,1 млн т;
- Франція — 18 млн т;
- Україна — 15,0 млн т;
- Казахстан — 10 млн т;
- Туреччина — 7 млн т;
- Німеччина — 6,2 млн т;
- Аргентина — 5,5 млн т.

У структурі економіки України в довоєнний період агропродовольчий ринок займав друге місце за доходами від експорту після металургійного комплексу (рис. 2.4). Так, за даними Державної служби статистики України, у 2021 році порівняно з 2020 роком відбулося значне зростання товарів – на 34 %, що відповідає 72,82 млрд дол США, у той же час експорт зріс на 38,4 % – до 68,09 млрд. дол. США [113].

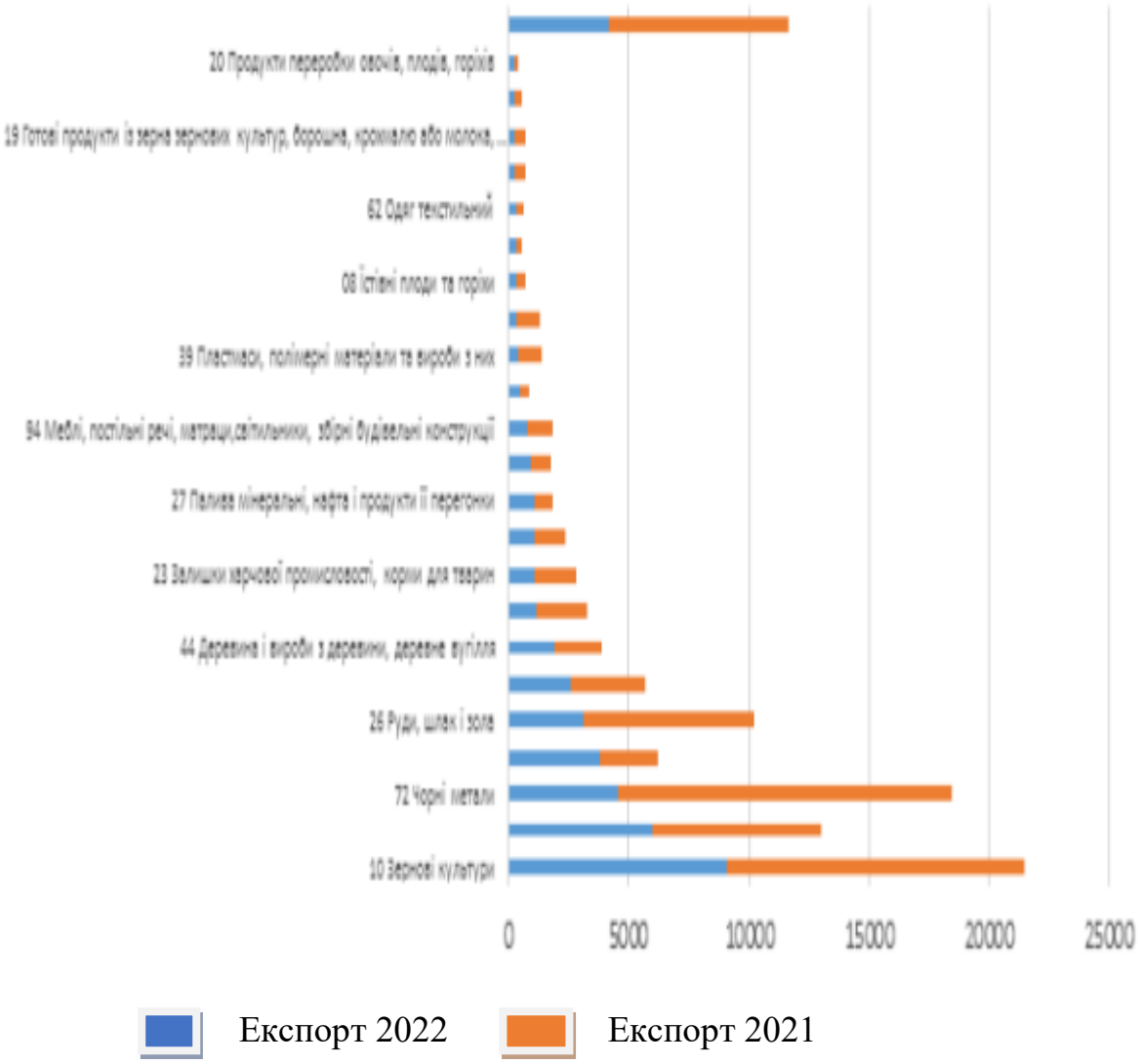

Рис. 2.4. Структура українського експорту за товарними групами у 2021-2022 роках, млн. дол. США

* Побудовано автором на підставі [30]

Середньорічний сумарний експорт за останні 3 сезони лише чотирьох ключових товарів – кукурудзи, пшениці, соняшникової олії та соняшникового шроту – оцінюється в 58,1 млн тон, що становить понад 14% сумарного світового експорту зазначених товарів. При цьому якщо для кукурудзи та пшениці середньорічна частка українського експорту в загальному обсязі світової торгівлі оцінюється на рівні 15% та 10%, то для соняшникової олії та соняшникового шроту ці показники становлять 51% та 58% відповідно [40].

Війна вплинула не лише на обсяги експорту с/г товарів, а й на його структуру. Основним експортним товаром залишалася кукурудза, а частка пшениці зменшилася. Це можна пояснити наступними основними причинами:

а) меншими запасами пшениці;

б) змінами в торговельній політиці для підтримки внутрішньої продовольчої безпеки в країні. 6 березня уряд запровадив ліцензування експорту пшениці, кукурудзи, соняшникової олії та інших харчових продуктів. Однак 24 березня ліцензування експорту кукурудзи та соняшникової олії було скасовано. Експорт пшениці залишився дещо обмеженим, оскільки цей продукт вважається стратегічним у воєнний час. У березні-червні, місячні обсяги експорту знизилися. Через новий урожай пшениці, на початку липня було скасовано ліцензування експорту.

На відміну від пшениці, торгівля кукурудзою не так уповільнилася; фермери пропонували суттєву знижку на внутрішньому ринку для реалізації значних запасів цієї культури. Схожа ситуація була і з насінням соняшнику. У довоєнний період експорт цього продукту був невеликим через експортне мито та великий попит з боку місцевої переробної промисловості. Соняшник експортувався переважно у вигляді соняшникової олії та шроту. Але за останні місяці обсяги експорту насіння соняшнику зросли. Фермери хочуть звільнити місце для зберігання нового врожаю і почали масовий продаж насіння соняшнику. У багатьох випадках експорт цієї культури був вигіднішим, ніж продаж на переробні заводи, які не були активними покупцями через великі запаси олії [95].

Розрахунки індексу спеціалізації RCA за період 2000–2020 рр. по основних видах рослинної продукції засвідчили наявність сильних порівняльних переваг щодо всіх них (табл. 2.2). Виняток, причому лише у 2000 році, становили пшениця, кукурудза і ріпак. Тоді значення RCA для ріпаку продемонструвало наявність слабких порівняльних переваг, а для зернових – їх відсутність. Найвищі значення RCA очікувано мали

соняшникові макуха й олія. Водночас високі значення, особливо останніми передвоєнними роками, мав індекс спеціалізації і для згадуваного вище сушеного гороху, волоських горіхів, жита, меду, яєць, м'яса птиці. Це дає підстави стверджувати, що Україна спеціалізувалася на експорті і цієї продукції. І хоча масштаби більшості відповідних глобальних ринків є порівняно невеликими, потенціал розширення присутності на них української продукції був і залишається значним [18].

Таблиця 2.2

Динаміка індексу спеціалізації та частки України у загальносвітових обсягах експорту у розрізі видів продукції

Вид продукції	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020
Кукурудза							
частка України, %	0,2	3,1	2,7	13,0	12,3	13,3	14,5
індекс спеціалізації, *од.*	0,6	5,0	6,6	59,2	63,1	80,0	47,3
Пшениця							
частка України, %	0,2	5,0	3,0	7,9	8,6	7,4	9,1
індекс спеціалізації, *од.*	0,4	7,6	7,0	31,4	44,5	45,2	28,1
Ячмінь							
частка України, %	3,6	13,6	17,3	12,1	9,8	7,7	13,3
індекс спеціалізації, *од.*	6,4	25,4	42,3	53,4	53,9	39,8	35,8
Ріпак							
частка України, %	0,7	2,1	7,1	6,8	10,5	15,2	9,5
індекс спеціалізації, *од.*	1,4	3,8	19,1	46,3	59,1	78,1	29,3
Олія соняшникова та сафлорова							
частка України, %	15,1	21,0	47,7	41,8	44,0	44,5	44,0
індекс спеціалізації, *од.*	39,2	39,3	91,5	196,1	239,6	195,7	135,3
Соняшникова макуха							
частка України, %	11,2	24,3	43,7	47,1	48,3	46,2	50,8
індекс спеціалізації, *од.*	32,8	53,9	112,9	252,8	281,0	276,6	461,0

* Побудовано на підставі [113]

Слід зазначити, що в світовому експорті продукції тваринництва поставки з України були незначними. Певний виняток становили мед і яйця: згідно з даними Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН, в

середньому за 2018–2020 рр. Україна поставила приблизно 10 і 4% відповідних загальносвітових обсягів. Що ж стосується курятини, то незважаючи на істотне зростання обсягів її вивезення, частка цієї української продукції у загальносвітових обсягах поставок у 2018–2020 рр. становила майже 3%. Експорт же Україною яловичини, свинини, молока, вершкового масла, сирів не перевищував 1% загальносвітових обсягів. Подібна ситуація мала місце і щодо поставок з України більшості овочів, фруктів, ягід. Винятком у групі плодоовочевої продукції були лише волоські горіхи і сушений горох, поставки яких за 2018–2020 рр. становили приблизно по 6% загальносвітового експорту [18].

Формування і посилення експортної спеціалізації (та інтернаціоналізації) агропродовольчого виробництва України переважно відбувалося під впливом розширення присутності великого, у т. ч. й іноземного капіталу у вітчизняному аграрному секторі, що особливо наочно проявилося на початку нинішнього століття. Особливу привабливість агробізнесу в Україні надавало динамічне нарощування обсягів виробництва і зростання рентабельності галузі, що посилювало прагнення великого капіталу, в т. ч. й несільськогосподарського та іноземного, переспрямовувати фінансові потоки в таку стабільно прибуткову сферу виробництва, якою виявилося українське сільське господарство. Транснаціональні компанії в агропродовольчому комплексі України представлені не тільки безпосередньо у сфері виробництва продукції, а і значною, подеколи й визначальною мірою, – у сферах переробки сільгосппродукції, трейдингу, логістики. Широко представлений транснаціональний капітал і на ринках ресурсів агропродовольчого виробництва, де сформувалася (і в певних сегментах відчутно посилюється) залежність вітчизняних аграріїв від імпортної ресурсної складової, насамперед техніки й обладнання, насіння, мінеральних добрив, засобів захисту рослин тощо [75].

Великому агробізнесу нині доступна значна кількість іноземних агроринків:

1. Найбільший український агрохолдинг «Kernel» експортує свою продукцію на ринки Бахрейну, Бельгії, Білорусі, В'єтнаму, Великої Британії, Венесуели, Естонії, Єгипту, Ємену, Ізраїлю, Індії, Ірландії, Іспанії, Італії, Італії, Китаю, Кувейту, Литви, Лівану, Непалу, Нідерландів, ОАЕ, Палестини, Панами, Польщі, Саудівської Аравії, Сенегалу, Суринаму, США, Таїланду, Туреччини, Франції, Швейцарії, Швеції та інших країн. Загалом відкритими для компанії є більше 80 країн світу.

2. Вертикально інтегрований агрохолдинг «МХП» експортує свою продукцію в Азербайджан, Бенін, Вірменію, Габон, Гану, Гонконг, Грузію, Єгипет, Ізраїль, Ірак, Італію, Киргизстан, Мавританію, Молдову, Нідерланди, Німеччину, ОАЕ, Південний Судан, Румунію, Саудівську Аравію, Словаччину, Туреччину, Чехію, Чорногорію, Швейцарію та в інші країни. Відкритими для компанії є понад 80 країн світу.

3. «Астарта-Київ» експортує агропродукцію на ринки Єгипту, Ізраїлю, Кіпру та інших країн (переважають регіони Азії та Африки) тощо [99].

Експортна орієнтація аграрного сектора України значною мірою вплинула на динаміку доходів національних товаровиробників сільськогосподарської продукції та продовольства, що дозволило їм розширити впровадження нових технологій, а міжнародна конкуренція сприяла вдосконаленню виробництва та підвищенню якості продукції. Усе зазначене загалом позитивно вплинуло на рівень продовольчої безпеки України.

Таким чином, з огляду на вищезазначене, вітчизняний аграрний сектор виступає доволі привабливим як для вітчизняних, так і для зовнішніх інвесторів адже має велику кількість безумовних конкурентоспроможних переваг на глобальному аграрному ринку:

1) доступна власна сировина, зокрема, руда та продукція рослинництва (багатий родючий чорнозем та сприятливий клімат), збільшення перероблення якої допоможе якісно змінити наявний сировинний характер економіки;

2) диверсифіковане виробництво, що дає змогу направити енергію зростання одних галузей на розвиток та створення інших, а також модернізація якого в багатьох секторах потребує не створення виробничих циклів «із нуля», а лише переоснащення та розширення окремих ліній виробництва;

3) вигідне геополітичне розташування країни, що сприяє реалізації швидкої та ефективної логістики й, відповідно, експортного потенціалу до країн Європи;

4) високий інтелектуальний капітал країни, який у тісній кореляції з виробництвом може забезпечити впровадження сучасних технічних, технологічних інноваційних розробок;

5) доступна електроенергія за ціною нижче європейської зі значною часткою «зеленої» енергетики [128];

6) високі рівень сільськогосподарської продукції з низьким вмістом хімічних та ГМО речовин, спроможність конкурувати на зовнішньому ринку з аналогічною продукцією.

В той же час, неможливість вивезення на початку війни призначеної на експорт продукції наочно продемонструвала вразливість сировинної експортоорієнтованої моделі сільського господарства України. Тому інвестиції у повоєнне відновлення сільського господарства України мають, як один з варіантів, направлятися на створення доданої вартості всередині країни, передусім — на розвиток тваринництва, зокрема на забезпечення його кормової бази, що могло б стати основою збільшення експорту вітчизняних продуктів переробки сільського господарства [109]. З метою подальшого визначення привабливості вітчизняного аграрного сектору доцільним є дослідження його особливостей, стану та тенденцій функціонування та розвитку, ризиків та можливостей.

2.2. Системний аналіз вітчизняного аграрного сектору в контексті викликів сучасності та інвестиційної привабливості

Процес інвестування супроводжується різноманітними ризиками, а у випадку з аграрним сектором – його специфічними особливостями та залежністю від природно-кліматичних умов, які будь-який інвестор хоче першочергово оцінити задля розуміння потенційної можливості отримання не лише певного доходу, а взагалі повернення власних інвестицій. З огляду на це, аграрний сектор, як можливий об'єкт інвестування як для внутрішніх, так і для зовнішніх інвесторів окрім загальних особливостей та переваг, потребує окремого детального дослідження, виявлення особливостей та тенденцій його розвитку та функціонування, оцінка його стану, наявних та потенційних ризиків, викликів та загроз, що зможе дати загальну картину щодо можливостей та успішності інвестування. Адже будь-яке аграрне підприємство здійснює свою діяльність в певних умовах та не певному ринку, залежить від умов та правил, що склались на ньому.

Агропромисловий комплекс України має складну структуру, оскільки до нього слід віднести: галузі, що виробляють засоби для сільськогосподарського виробництва та інших галузей; сільськогосподарське виробництво; галузі, що здійснюють переробку, збереження, транспортування продукції із сільськогосподарської сировини, доведення її безпосередньо до споживача; виробничу та соціальну інфраструктуру цієї сфери. Кожна з галузей агропромислового комплексу виконує свою роль у процесах відтворення економіки, але основою є сільськогосподарське виробництво. Зазначена роль сільського господарства у системі АПК зумовлена тим, що кінцевим продуктом усього комплексу є сільськогосподарська продукція [48].

Аграрний сектор України завжди був і лишається основою економічного розвитку та системоутворюючою галуззю вітчизняної економіки, пріоритетною сферою зовнішньоекономічного та

внутрішньоекономічного розвитку країни, а також ключовим сектором в питаннях забезпечення вітчизняної продовольчої безпеки та продовольчої незалежності країни, формування соціально-економічних основ розвитку сільських територій України (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Структура валової доданої вартості у 2021 році, %

* Побудовано автором на підставі [113]

Про суттєве значення сільського господарства для вітчизняної економіки свідчить його значна частка як у валовому внутрішньому продукті України, так і у валовій доданій вартості протягом всього досліджуваного періоду (табл. 2.3). Протягом 2016-2022 років питома вага сільського господарства у випуску товарів і послуг у ринкових цінах України коливалась у межах від 9,7% до 12,09%: з 2016 по 2017 рік мала місце спадаюча тенденція, а з 2019 року розпочалося зростання його частки з 9,7% до 11,47% по результатах 2021 року. В той же час абсолютне значення даного показника мала протягом всього періоду постійно зростало: з 655 569 млн.грн по результатах 2016 року до 1 396 848 млн.грн. по результатах 2021 року, тобто більше ніж у два рази або на 741 279 млн.грн.

Таблиця 2.3

Валовий внутрішній продукт та валова додана вартість загалом та сільського господарства протягом 2016-2021рр., млн.грн.

Показник	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Випуск товарів і послуг у ринкових цінах	**5420433**	**6721741**	**8037021**	**8927367**	**9291883**	**12176378**
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	655569	727352	871971	866138	915800	1396848
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство, у % до випуску товарів і послуг у ринкових цінах	12,09%	10,82%	10,85%	9,70%	9,86%	11,47%
Валовий внутрішній продукт	**2385367**	**2981227**	**3560302**	**3977198**	**4222026**	**5450849**
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	279701	303419	360998	356563	393077	593367
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство, у % до ВВП	11,73%	10,18%	10,14%	8,97%	9,31%	10,89%

* Побудовано автором на підставі [113]

Схожу ситуацію ми спостерігаємо з часткою сільського господарства у структурі валового внутрішнього продукту, хоча його частка і є трохи нижчою: по результатах 2016 року – 11,73%, а по результатах 2021 року – 10,89%. Що стосується абсолютного значення даного показника, то маємо наступні значення: 279 701 млн.грн по результатах 2016 року і 593 367 млн.грн. по результатах 2021 року, при значенні абсолютного зростання у розмірі 313 666 млн.грн.

При цьому, має місце ярко виражена рослинницька спеціалізація вітчизняного аграрного сектору – реалізація продукції рослинництва суттєво перевищувала обсяги реалізації продукції тваринництва сільськогосподарськими підприємствами протягом усього періоду дослідження (рис. 2.6). Хоча темпи росту вартості продукції рослинництва та тваринництва є схожими, проте якщо приріст рослинницької продукції за досліджуваний період становив 93,8 %, то тваринницької – 70,6 %.

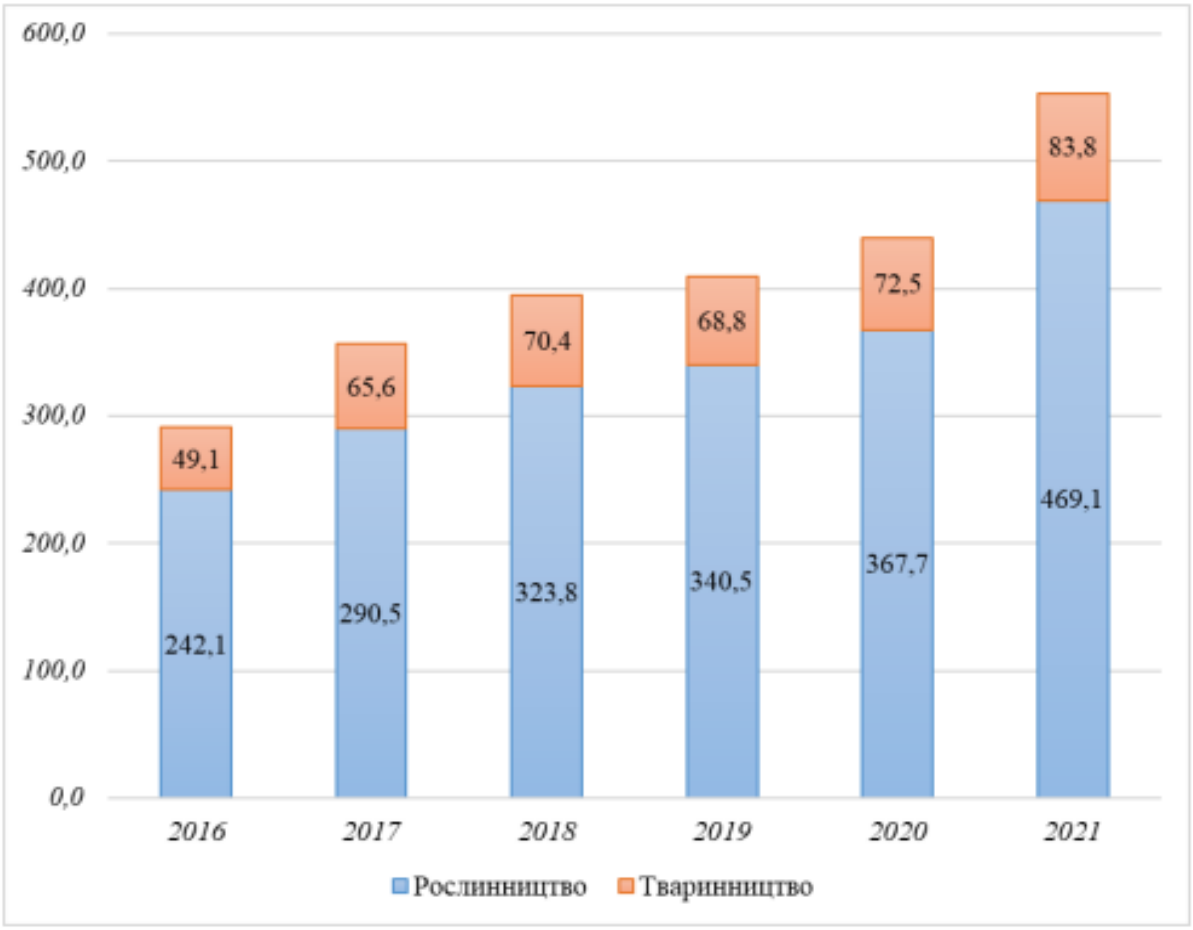

Рис. 2.6. Динаміка вартості продукції реалізованої сільськогосподарськими підприємствами України протягом 2016-2021 років, млрд. грн

* Побудовано автором на підставі [113]

В вітчизняному сільському господарстві працює багато підприємств, хоча їх питома вага і не була доволі значною, протягом всього періоду, що

досліджується (табл. 2.4). Так, якщо на початок нашого періоду дослідження – у 2016 році їх нараховувалось 74620 одиниць або 4%, то по результатах 2021 року їх кількість скоротилась вже до 70803 одиниць або 3,6%. Хоча по результатах 2017 році і відмічалось їх фактичне зростання, а абсолютна кількість підприємств аграрної сфери сягала 74620 одиниць. По результатах 2022 та 2023 років слід очікувати подальше скорочення підприємств, що функціонують та здійснюють свою діяльність, як і загалом всіх вітчизняних підприємств, з огляду на триваючу військову агресію Росії на території України, а також на вже завдані руйнування підприємств, їх матеріальної та технічної бази, мінування великого обсягу сільськогосподарських територій, окупацію значної території нашої держави.

Якщо розглядати структуру підприємств аграрного сектору, то слід відмітити, що фізичні особи підприємці займають лише третину і їх частка постійно зменшувалась, так як зменшувалась і їх абсолютна кількість – з 29622 одиниць по результатах 2016 року, до 23050 одиниць по результатах 2021 року.

Зважаючи на вищевикладене, необхідно також виділити тенденцію до укрупнення суб'єктів підприємницької діяльності в сільському господарстві. Так, підприємства з площею обробки ріллі в межах від 1000–3000,00 га складають при виробництві зернових та зернобобових 7,9% до загальної кількості підприємств, але у загальному обсягу виробництва вони мають частку у 35,2%, що є досить значним показником. Аналогічна тенденція спостерігається і при виробництві інших сільськогосподарських культур (табл. 2.5). Також досить вагомою є кількість суб'єктів підприємницької діяльності в сільському господарстві, які мають в обробітку площу ріллі більше 3000,00 га. При виробництві зернових та зернобобових така кількість підприємств становить 1,7% до загальної кількості підприємств, але їх частка у загальному обсягу виробництва становить 29,8%. Аналогічною є динаміка і при виробництві соняшнику. Отже, частка підприємств виробників зернових та зернобобових з площею ріллі в обробітку від 1000,00 га і більше становить

9,6% у загальній кількості, а загальне валове виробництво зазначеної категорії підприємств становить 65% від загального валового збору зернових та зернобобових [116].

Таблиця 2.4

Кількість діючих суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності, у тому числі у с/г, у 2016-2021 роках

Показник	Роки	Кількість діючих суб'єктів господарювання					
		з урахуванням банків			без урахування банків		
		усього, од.	з них ФОП, од.	у % до заг-го пок-ка СГ відповідного виду діял-ті	усього, од.	з них ФОП, од.	у % до заг-го пок-ка СГ відповідного виду діял-ті
Усього	**2016**	**1865631**	**1559161**	**83,6**	**1865530**	**1559161**	**83,6**
	2017	**1805144**	**1466803**	**81,3**	**1805059**	**1466803**	**81,3**
	2018	**1839672**	**1483716**	**80,7**	**1839593**	**1483716**	**80,7**
	2019	**1941701**	**1561028**	**80,4**	**1941625**	**1561028**	**80,4**
	2020	**1973652**	**1599755**	**81,1**	**1973577**	**1599755**	**81,1**
	2021	**1956320**	**1585414**	**81,0**	**1956248**	**1585414**	**81,0**
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	2016	74620	29622	39,7	74620	29622	39,7
	2017	76593	26478	34,6	76593	26478	34,6
	2018	76328	25824	33,8	76328	25824	33,8
	2019	75450	25211	33,4	75450	25211	33,4
	2020	73368	23916	32,6	73368	23916	32,6
	2021	70803	23050	32,6	70803	23050	32,6

* Побудовано автором на підставі [113]

Схожа ситуація спостерігається і з підприємствами виробниками тваринницької продукції. В зазначеній галузі 15,5% підприємств утримують 58,2% великої рогатої худоби, в т.ч. 28,9% поголів'я корів. З загального

обсягу підприємств 5,5% підприємств утримують 66,5% свиней, а також 10,4% підприємств утримують 81,5% птиці свійської. Така динаміка укрупнення суб'єктів підприємницької діяльності свідчить про досить ефективне функціонування та розвиток великих інтегрованих структур в сільському господарстві, основними з яких є інтегровані структури холдингового типу. Природно, що за таких умов саме агрохолдинги мають фінансовий і науково-технічний потенціал для впровадження інновацій, тоді як середні та малі підприємства не мають у своєму розпорядженні достатніх ресурсів [49; 83].

Таблиця 2.5

Підприємства з площею обробітку під сільськогосподарською культурою 1000–3000,00 га та більше 3000,00 га станом на 2022 рік

Культура	**у % до загальної кількості підприємств**	**у % до загального обсягу виробництва (валовий збір)**
1000–3000,00 га		
Зернові та зернобобові	7,9	35,2
Соя	2,3	36,2
Ріпак озимий	3,2	24,6
Соняшник	4,4	29,9
Цукровий буряк фабричний	9	58,4
більше 3000,00 га		
Зернові та зернобобові	1,7	29,8
Соняшник	0,7	14,2

* Побудовано автором на підставі [113]

Не зазнала суттєвих змін за останні роки структура ТОП-10 компаній виробників та експортерів основних зернових культур в Україні, при незначних змінах у позиціях щодо виробництва та експорту за основними видами зернових, які становлять експортний потенціал України (табл. 2.6). Найбільш вагомий сегмент ринку зернових займають такі вітчизняні

конкуренти-виробники, як Нібулон, Кернел, Каргілл, ДПЗКУ, ADM, якими охоплено майже 30-40% усього ринку зерна в Україні.

Таблиця 2.6

Топ-10 виробників та експортерів зернових в Україні

№ зп	Пшениця		Ячмінь		Кукурудза	
	Компанія	%	Компанія	%	Компанія	%
1.	Нібулон	8,4	Гранум Інвест	12,0	Кернел	7,9
2.	Кернел	7,2	Нібулон	10,6	Нібулон	7,8
3.	Каргілл	5,6	ДПЗКУ	7,6	ADM	4,7
4.	ДПЗКУ	4,8	Кернел	6,5	ДПЗКУ	4,2
5.	Луї Дрейфус Україна ЛТД	3,6	ADM	5,7	UKRLANDFARMING PLC	4,2
6.	Бунге Україна	3,1	Бунге Україна	2,4	Нобл Ресорсиз Україна	3,5
7.	ADM	2,9	Нобл Ресорсиз Україна	2,0	Каргілл	2,3
8.	Агропрсперіс	1,7	ППК Агроресурс	1,9	Гленкор Інтернешнл	1,8
9.	Гленкор Інтернешнл	1,4	Луї Дрейфус Україна ЛТД	1,8	Луї Дрейфус Україна ЛТД	1,7
10.	Амбар Експорт	1,3	БТГ Пактуал Комодітіс (Україна)	1,8	Бунге Україна	1,6
11.	Інші	60,1	Інші	47,7	Інші	60,2
Всього		**100,0**	**Всього**	**100,0**	**Всього**	**100,0**

* Побудовано автором на підставі [144]

У результаті проведення земельної реформи в Україні було сформовано основи нових земельних відносин та нового земельного устрою. Останній передбачав поступову передачу державної та колективної власності на землю в приватну власність, що впродовж кількох наступних років призвело до суттєвих змін у структурі власності земельного фонду. Земля в Україні може перебувати у приватній, комунальній та державній власності. Іноземні громадяни можуть набувати права власності лише на землі несільськогосподарського призначення. Обіг земель сільськогосподарського призначення в Україні є доволі статичним через діючу заборону на відчуження земель сільськогосподарського призначення (так званий «мораторій»), що був встановлений у 2002 році (заборонено продавати,

дарувати, передавати в заставу або іншими способами відчужувати 96 % всіх земель сільськогосподарського призначення). Враховуючи це, у загальній структурі власності на землю, наприклад, на початку 2018 року у приватній власності було зосереджено 74,9 %, державній – 24,1 %, комунальній – 1,06 % і лише 0,04 % припадало на колективну власність на землі сільськогосподарського призначення [32]. Напередодні воєнної агресії аграрні холдинги в Україні контролювали менш як 15% — близько 6,5 мільйона га сільгоспземель (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Динаміка земельного фонду агрохолдингів в Україні 2015–2021 рр.

Назва агрохолдингу	Роки							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021/ 2015
«Кернел» груп	390	385	430	550	530	530	510	130,77
Ukrlandfarming	654	605	605	570	500	500	475	72,63
Агропросперіс	430,0	430,0	602,5	400,0	396,0	300,0	300,0	69,77
Континентал Фармерз Групп	180	185	185	165	195	195	195	108,33
Миронівський хлібопродукт	360	370	370	370	370	370	370	102,78
ІМК	136,7	137,0	137,0	129,6	123,9	123,9	120,0	87,78
Астарта-Київ	180	185	151	250	250	235	220	122,22
HarvEast	150	151	137	137	127	127	127	84,67
УКРПРОМІНВЕСТ-АГРО	122,0	122,0	122,0	116,5	120,0	120,0	120,0	98,36
Епіцентр Агро	0	0	116	111	121,4	160	160	137,93
РАЗОМ	2602,7	2570,0	2855,5	2799,1	2733,3	2660,9	2597	90,95

* Побудовано автором на підставі [34]

Аналізуючи показники розораності та питомої частки сільськогосподарських угідь у розрізі регіонів (рис. 2.7) можна дійти висновку, що існує пряма залежність між цими показниками для більшості областей. Саме південні регіони характеризуються найбільшою площею сільськогосподарських земель, зокрема Одеська, Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська, Херсонська обл. та найбільшим рівнем

розораності територій, які є традиційно агропромисловими регіонами України. Найменші розміри сільськогосподарських угідь та відповідно, найнижчий коефіцієнт розораності на початку 2021 року спостерігалися в трьох адміністративних областях, зокрема, Закарпатській, Чернівецькій, Івано-Франківській, які традиційно вважаються рекреаційними регіонами країни [39].

Рис. 2.7. Схема розораності сільськогосподарських земель України у розрізі областей

* Побудовано автором на підставі [33; 129]

Сучасна, інноваційна та високоефективна сільськогосподарська техніка в аграрному виробництві постає одним із найбільш вагомих факторів, що забезпечують підвищення врожайності сільськогосподарських культур та продуктивності тварин. У 2021 році у користуванні сільськогосподарських підприємств знаходилося 130 529 тракторів, 78 678 вантажних та вантажно-пасажирських автомобілів, 51 447 плугів, 71 633 культиваторів, 34 780 дискових борін, 66 511 сівалок та 26 524 зернозбиральних, 1477

кукурудзозбиральних і 1568 бурякозбиральних комбайнів. Крім того, щорічно зростає середня потужність двигуна трактора від 63,2 кВт у 1990-му до 102,2 кВт у 2019 році [113]. Інша ситуація склалася із забезпеченістю особистих селянських господарств. У 2020 році лише 21,0% домогосподарств мали техніку, із них: плуг – 27,1%; борону – 22,7; культиватор – 14,8; сівалку – 12,2; трактор – 18,9; комбайн – 1,5; автомобіль вантажний – 2,5% [96]. На жаль, у сільському господарстві оновлення машинно-тракторного парку значною мірою здійснюється за рахунок іноземної техніки. Хоча за радянських часів Україна була одним з визнаних лідерів у галузі сільськогосподарського машинобудування [14]. На сьогодні у багатьох випадках аграрні підприємства надають перевагу більш ефективній та екологічній техніці іноземних виробників.

Аналіз інституційного забезпечення регулювання розвитку вітчизняної аграрної сфери вказує на наявність цілого ряду проблем, які знижують рівень ефективності аграрного бізнесу і виступають демотиваційними чинниками його поступального розвитку (табл. 2.8). Інфраструктура аграрної сфери як система інституцій характеризується ризиками. Насамперед відсутня логічно-послідовна орієнтація на забезпечення інтеграції виробництва, формування структур оптової торгівлі сільгосппродукцією та суб'єктів інформаційного обслуговування. Усе це разом з виробництвом сільськогосподарської продукції у розрізі аграрних підприємств різних організаційно-правових форм господарювання та інституціями стимулювання розбудови агроекономічних відносин становить організаційно-економічний механізм здійснення аграрної політики. Однак через неврахування глибинного коріння сьогоднішніх проблем в аграрному секторі економіки, український уряд так і не зміг поки що побудувати успішну аграрну політику, стратегію і тактику реалізації об'єктивних закономірностей розвитку аграрних відносин [77].

Таблиця 2.8

Проблеми інституційного забезпечення розвитку аграрної сфери

Проблема	**Чинники й аспекти виникнення**	**Особливості впливу на аграрну сферу**
Різновекторність та нестабільність нормативно-правової бази	Зміни векторів і пріоритетів державної політики, що визначають напрями розвитку аграрної сфери	Деструктивність інститутів регулювання аграрного ринку, системна невизначеність щодо рівня підтримки агровиробників
Нерівні умови доступу виробників до каналів збуту продукції	Монополізація каналів збуту посередниками або фізична відсутність доступу до них	Ситуативний характер виробництва окремих видів продукції або фактична відмова від них на користь інших
Недоступні інфраструктурні послуги	Велика відстань до інфраструктурних об'єктів, неспроможність окремих виробників сформувати великі партії товару	Визнання дрібними й малими виробниками необхідності кооперування у виробничо-збутовій діяльності
Неякісні інфраструктурні послуги	Відсутність у виробників інфраструктури зберігання продукції	Втрати значного обсягу продукції при зберіганні, перенесення всіх ризиків щодо якості товарів на виробника
Відсутність чіткої державної політики з упорядкування ринкової взаємодії	Невизнання державного регулювання як складової інфраструктурної політики, недосконаліть законодавства	Утвердження нестабільних за характером мотивів поведінки економічних суб'єктів

* Побудовано автором на підставі [16; 146]

До повномасштабного вторгнення Росії аграрний сектор України характеризувався позитивною динамікою розвитку, високим експортним

потенціалом на світовому ринку, що сприяло вирішенню продовольчої безпеки на національному та світовому рівнях. Розгорнута ж Росією широкомасштабна війна проти України суттєво вплинула на економіку нашої країни, зокрема на її аграрний сектор. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, через війну площа земель під посіви 2022 року зменшилася на 3,5 млн га в зоні активних бойових дій. Військова агресія росії унеможливила функціонування морських портів України, через які здійснювалося близько 90% експорту сільськогосподарської продукції. За даними Міністерства, сьогодні залізничним транспортом перевозять до 20 тис. тонн зерна на день, раніше ж через морські порти проходило близько 150 тис. тонн [162].

За результатами «Огляду збитків від війни в сільському господарстві України», підготовленого Центром досліджень продовольства та землекористування «KSE Institute» спільно з Міністерством аграрної політики та продовольства України, загальні збитки через повномасштабну війну рф в сільському господарстві за станом на 01.06.2022 сягнули 4,3 млрд. доларів. У структурі пошкоджень найбільші втрати фіксуються внаслідок знищення або часткового пошкодження сільськогосподарських угідь та незібраного врожаю – 2,135 млн дол. США. Загальна сума збитків внаслідок пошкодження або знищення сільськогосподарської техніки оцінюється у 926 млн. дол. США, зерносховищ – 272 млн дол. США. Оціночна вартість загиблих тварин складає понад 136 млн дол. США, багаторічних насаджень – 89 млн дол. США, втраченої виробленої продукції – 613 млн. дол. США, інших факторів виробництва – 120 млн дол. США [105].

В умовах воєнного стану сільське господарство як специфічна галузь економіки України потерпає від нових викликів сьогодення (порушення логістики експорту сільськогосподарської продукції, блокування ринків збуту тощо), що загострює питання продовольчої безпеки на національному та світовому рівні та вимагає зміни векторів аграрної політики, спрямованої на відродження села та сільських територій із системною фінансовою

підтримкою всіх без винятку підприємств за умови справедливого конкурентного середовища доступу до необхідних джерел ресурсів для здійснення сільськогосподарської діяльності. В цілому галузь потребує національно-адаптованих механізмів трансформації до ключових викликів сьогодення з метою формування перспективної моделі конкурентоспроможного аграрного сектора, а також вкрай необхідних інвестицій. Серед основних запроваджених державою заходи щодо сприяння продовольчій безпеці в умовах воєнного стану необхідно виділити наступні:

- введення заборони на експорт деяких видів сільськогосподарської продукції (вівса, проса, гречки, цукру, солі, жита, великої рогатої худоби) та отримання дозволу експортувати пшеницю, меслін (її суміш із житом), кукурудзу, соняшникову олію, м'ясо та яйця свійських курей;

- повна заборона на вивезення калійних і фосфорних мінеральних, хімічних добрив та встановивши квоти на вивезення азотних добрив;

- спрощення імпорту сільськогосподарської рослинної продукції (посівних матеріалів);

- впровадження податкових пільг (нульова ставка акцизного податку та зниження розміру ПДВ до 7% на пальне) та введення в обіг бензину і дизельного паливо екологічних класів Євро-3 і Євро-4;

- спрощено роботу з пестицидами та агрохімікатами;

- використання необхідної кількості сільськогосподарської техніки без їхньої реєстрації;

- внесення змін щодо сплати за землю державної та комунальної форм власності в період дії воєнного стану;

- передбачено додаткову фінансову підтримку малого та середнього агробізнесу у вигляді компенсації відсоткової ставки за кредитами;

- функціонування реєстру обтяжень рухомого майна та реєстру аграрних розписок [162].

Починаючи з середини 2000–х років, Україна почала привертати до себе увагу з боку інвесторів, розпочавши процес приватизації великих

державних підприємств. Країні вдалося залучити інвестиції, зокрема, в енергетику та телекомунікації. У період з 2000 по 2008 рік, який позначився значним економічним зростанням, обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну зростав рекордними темпами (у середньому 43,8% на рік) і досяг свого максимуму у 2008 році, коли Україні вдалося залучити 10,9 млрд дол. США. Проте, вже у 2009 року обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну скоротився майже удвічі через світову фінансову кризу і склав лише 5,6 млрд дол. США. Відновлення інвестиційної активності у 2010–2012 рр. виявилося короткостроковим (рис. 2.8), а економічний спад супроводжувався послідовним зниженням обсягу інвестицій. Через агресію Російської Федерації у 2014 році чисті прямі іноземні інвестиції в Україну знизилися до позначки 2,5 млрд дол. США.

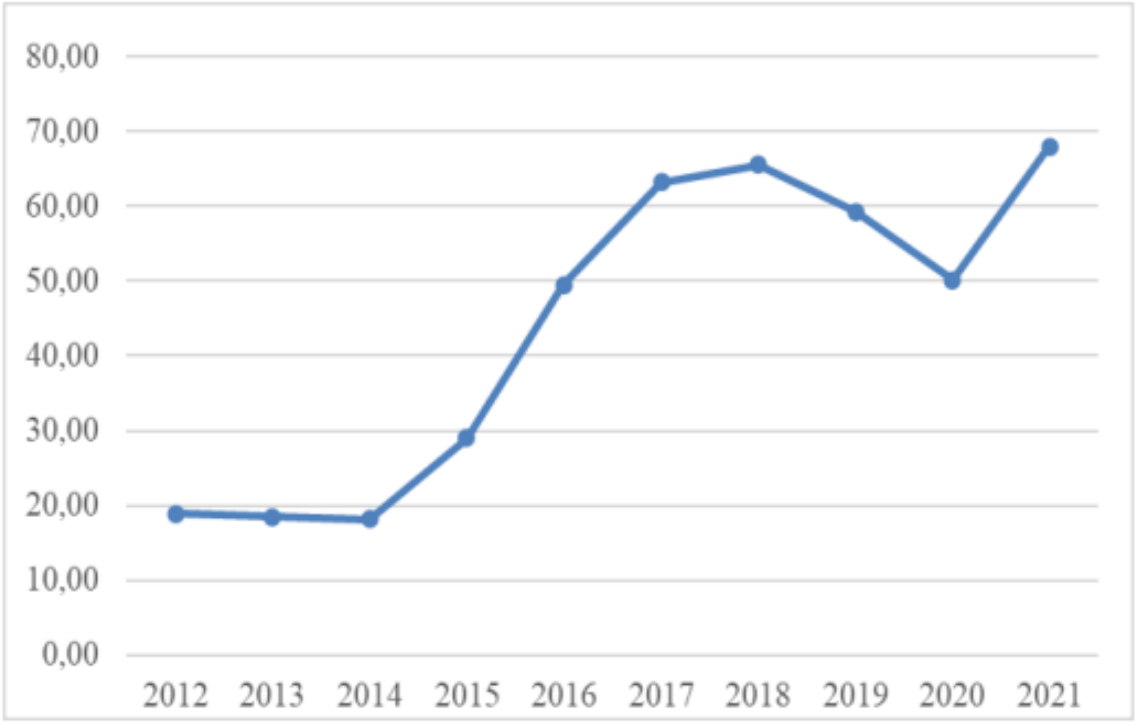

Рис. 2.8. Капітальні інвестиції сільськогосподарських підприємств у 2012-2021 роках, млрд. грн.

* Побудовано автором на підставі [33; 129]

Протягом останніх п’яти років міжнародні інвестори в Україні почали збільшувати частку агропромислового комплексу у своїх інвестиційних

планах. За останні кілька років частка промисловості, гуртової торгівлі та будівництва у прямих іноземних інвестиціях суттєво знизилася. Проте, обсяг інвестицій у сільське господарство залишається стабільним. Загалом, частка сільського господарства у портфоліо міжнародних інвесторів зросла через зниження обсягу інвестицій в інших секторах. Інвестиційна активність в аграрному секторі економіки була майже удвічі вищою, ніж в середньому по економіці, зауважив науковець. Якщо капітальні інвестиції в середньому по економіці у 2021 році порівняно з попереднім роком зросли на 13,0%, то по аграрному сектору – на 23,9%, зокрема, по сільському господарству – на 23,5%, лісовому – на 145,0% і рибному господарству – на 47,4%. Ця тенденція пояснюється експортною орієнтацією агропромислових компаній, які представляють, головним чином, такі напрямки, як вирощування пшениці, виробництво олії та м'яса птиці [134]. Якщо дивитися на індекс росту за видами діяльності, то маємо наступні показники:

- сільське господарство і мисливство − 119,7 %;
- лісове господарство − 331,0 %;
- рибне господарство − 121,5 %;
- харчова промисловість − 95,3 %.

Загалом темпи зростання капітальних інвестицій в аграрних секторах економіки у 2021 році майже в 2,2 рази перевищили темпи зростання капіталовкладень у вітчизняну економіку в цілому. Середньорічний обсяг капітальних інвестицій у сільське, лісове та рибне господарство України за 2010–2021 роках становив 2,02 млрд дол. США. Це значна, проте недостатня сума для забезпечення усіх інвестиційних потреб вітчизняних аграріїв, враховуючи, що розрахований показник стосується трьох різних галузей – сільського господарства, лісового господарства та рибного господарства. Враховуючи ж, що значна частина капітальних інвестицій спрямовується на закупівлю імпортної техніки за іноземну валюту (долари США або євро) і девальвація гривні супроводжувала інфляцію, тобто її знецінення на внутрішньому ринку, можна зробити висновок, що обсяг реальних

капітальних інвестицій в аграрний сектор економіки – значно нижчий, ніж номінальний.

За розрахунками Інституту аграрної економіки, для розвитку сільського господарства України необхідно щороку лише в цю галузь спрямовувати не менше 75 млрд. грн. або 2,9 млрд дол. США [104] інвестицій. Аналіз же структури джерел фінансування капітальних інвестицій у сільське, лісове та рибне господарство України показує, що головним у цьому процесі є власні кошти підприємств та організацій.

До економічних ризиків для інвесторів можна віднести монополізацію економіки; низьку платоспроможність значної частини населення; низький попит на внутрішньому ринку; низький попит на зовнішніх ринках; низький рівень ділової активності; залежність виробництва від тимчасових коливань попиту; залежність виробництва від природних ресурсів; тінізацію економічних відносин [90, с. 80]. До фінансових ризиків належать податкове навантаження та дефіцит державного бюджету, високі кредитні ставки, неповернення ПДВ [132, с. 29].

Серед інших основних ключових обмежень інвестиційної привабливості вітчизняного аграрного сектору необхідно виділити такі як війна та довготривалі економічні та політичні ризики, які обмежили потенціал частини традиційних та нових можливостей для інвесторів:

1. В Україні тривалий час зберігатимуться високі ризики як через невизначений характер розвитку війни, так і через можливість відновлення воєнних конфліктів на території України до моменту створення якісно нової надійно функціонуючої колективної системи гарантування безпеки. Це стримуватиме вільний притік капіталу в українську економіку.

2. Постійні триваючі політичні та економічні кризи не сприяють підвищенню інвестиційної привабливості жодної з сфер вітчизняної економіки та аграрного сектору зокрема, а призводять до зростання наявних ризиків та майбутньої непередбачуваності.

3. Недостатнє верховенство права та пов’язаний із ним надмірно високий країновий ризик значно підвищують необхідну мінімальну очікувану ставку доходу на інвестиції та, відповідно, знижують інвестиційну привабливість. Високі ризики втрати власності через рейдерство та корупцію в українських судах.

4. Успадкований із радянських часів надмірний рівень держави (частка державних витрат у відсотках до валового внутрішнього продукту держави) обмежує її економічне зростання. Водночас можливості значного фіскального маневру обмежені історично безпрецедентним рівнем державних витрат, що спричинені військовою агресією російської федерації проти нашої держави.

5. Колосальні фінансові витрати, яких зазнали держава Україна, кожний громадянин і кожний підприємниць, додатково скоротили обмежені внутрішні фінансові можливості як банківської системи, фондового ринку, так і державного бюджету, що існували до війни. Вплив цього фактора триватиме до повного економічного відновлення [128].

Таким чином, з огляду на вищевикладене можна зазначити, що незважаючи на триваючу військову агресію та окупацію частини території України, а також інші наявні ризики, виклики та загрози, вітчизняний аграрний сектор має цілий ряд безперечних переваг, можливостей та значний потенціал для розвитку, що позитивно виділяє його серед інших конкурентів на світовому аграрному ринку і робить привабливим його в майбутньому як для вітчизняних, так і для іноземних інвесторів.

Інвестиції потрібні аграрному сектору та державі загалом задля відтворення родючості ґрунтів, забезпечення продовольчої безпеки держави, соціального захисту та забезпечення нормальних умов для сільського населення, переоснащення виробництва, оздоровлення підприємств, будівництва ферм, ангарів та систем складських приміщень, що допоможе збільшити обсяги виробництва та підвищити продуктивність, сприятиме розвитку соціальної сфери та інфраструктури. Актуальною проблемою

постає зрошення земель сільськогосподарського призначення, адже брак опадів, безсніжних зим впливає на зниження врожаїв, тому інвестиції в оснащення земель системами зрошення нині є необхідністю [82].

2.3. Аналіз та оцінювання інвестиційної привабливості аграрних підприємств

Після визначення та оцінки загальних тенденцій, стану та основних особливостей вітчизняного аграрного сектору, його інвестиційної привабливості перейдемо до оцінювання інвестиційної привабливості на прикладі Підприємства з іноземними інвестиціями «Вайтерра Україна» (далі – ПІІ «Вайтерра Україна»), що є представником вітчизняного аграрного сектору, одним із найбільших українських експортерів сільськогосподарської продукції, а саме: пшениці, ячменю, кукурудзи, ріпаку, олії соняшникової тощо. Компанія здійснює операційну діяльність в Україні. Відповідно, на бізнес Компанії впливають економіка та фінансові ринки України, яким притаманні особливості ринку, що розвивається.

Основний вид діяльності ПІІ «Вайтерра Україна» за КВЕД «46.21 – Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин». Серед інших видів діяльності, якими займається підприємство слід віднести: 10.41 Виробництво олії та тваринних жирів; 46.19 Діяльність посередників у торгівлі товарами широкого асортименту; 46.33 Оптова торгівля молочними продуктами, яйцями, харчовими оліями та жирами; 82.99 Надання інших допоміжних комерційних послуг, н.в.і.у.

В зв’язку з розширенням, в 2020 році було відкрито Миколаївське відділення, завданням якого є моніторинг зернових та олійних ринків, організація заготівлі продукції і координація поставок у Миколаївській, Херсонській, Дніпропетровській та Запорізькій областях. На початок 2022 року. На кінець звітного періоду ПІІ «Вайтерра Україна» складалась з

наступних структурних підрозділів (рис. 2.9): Вінницьке відділення; Миколаївське відділення; Одеське відділення; Харківське відділення; Чернігівське відділення; Головний офіс у м. Києві.

Рис. 2.9. Структура Підприємства з іноземними інвестиціями «Вайтерра Україна» за станом на 01.01.2022

* Побудовано автором на підставі [119]

Розвиток та загальний обсяг активів протягом періоду кінця 2018 – початку 2022 року розвивався нерівномірно (табл. 2.9), що було спричинено переважно зовнішніми факторами. В 2020-2021 роках в зв’язку з пандемією короновірусної інфекції, що охопили майже всю планету і призвели до призупинення або суттєвого скорочення всієї світової економіки та економіки окремих країн, Україна опинилась в турбулентних економічних умовах. Запровадження санітарно-епідеміологічних заходів, встановлення обмеження виїзду/в’їзду до інших країн, встановлення обмеження трудової діяльності та інші заходи, спричинили уповільнення економічного розвитку. Саме це і зумовило таке суттєве падіння загального обсягу активів у 2020

році на 933 779 тис.грн. з 3 766 813 тис.грн. до 2 833 034 тис.грн. або більше ніж на 25%. В той же час, по результатах 2021 року загальні активи аграрного підприємства зросли майже у два рази з 3 766 813 тис.грн. до 7 095 069 тис.грн.

Таблиця 2.9

Динаміка активів ПІІ «Вайтерра Україна» протягом 2019-2021 років, тис.грн.

(у тисячах гривень)	Примітки	Станом на 31 грудня 2021 року	Станом на 31 грудня 2020 року	Станом на 31 грудня 2019 року
Активи				
Непоточні активи				
Основні засоби	6	241 264	183 774	196 669
Нематеріальні активи	7	111	142	137
Відстрочені податкові активи	24	17 558	11 056	16 187
Загальна сума непоточних активів		**258 933**	**194 972**	**212 993**
Поточні активи				
Поточні запаси	8	4 146 095	1 799 304	2 067 255
Торговельна та інша поточна дебіторська заборгованість	9	1 096 296	6 954	185 936
Дебіторська заборгованість по податках	10	911 534	601 634	1 022 003
Грошові кошти та їх еквіваленти		659 414	221 147	272 552
Витрати майбутніх періодів		22 797	9 023	6 074
Загальна сума поточних активів		**6 836 136**	**2 638 062**	**3 553 820**
Загальна сума активів		**7 095 069**	**2 833 034**	**3 766 813**

* Побудовано автором на підставі [119]

Саме особливості діяльності аграрного підприємства, специфіка та важливість продукції, що ним виробляється, та експортна орієнтація діяльності підприємства у додачу до послаблення обмежень коронавірусної інфекції як в межах України, так і в межах всього світу дозволили підприємству у 2021 році суттєво наростити обсяги виробництва та реалізації виробленої продукції.

Військові дії на сході України та військова агресія росії, що розпочалась у 2022 році, мали помірний вплив на бізнес в Україні, однак

вплинули на критично важливі для бізнесу локації, зокрема на морські порти в Азовському та Чорноморському регіонах. На дату цієї фінансової звітності підприємство мало запаси, розташовані на окупованій території, на суму 221 мільйон гривень. Підприємство створило 100%-ий резерв уцінки під ці запаси. Крім того, внаслідок російського ракетного удару по терміналу було пошкоджено цистерни із соняшниковою олією, в результаті чого стався виток олії, який призвів до збитків на суму близько 96 мільйонів гривень.

В структурі активів ПІІ «Вайтерра Україна» переважають запаси, що на 31 грудня 2021 року становили 4 146 095 тис. грн. (2020: 1 799 304 тис. грн., 2019: 2 067 255 тис. грн.). Також в структурі значну частку займають поточні податкові активи, що на 31 грудня 2021 року становили 911 534 тис. грн. (2020: 601 634 тис. грн.), що є схожим до ситуації попереднього 2020 року, коли поточні податкові активи, що на 31 грудня 2020 року становили 601 634 тис. грн. (по результатах 2019 року їх абсолютне значення складало 1 022 003 тис. грн.).

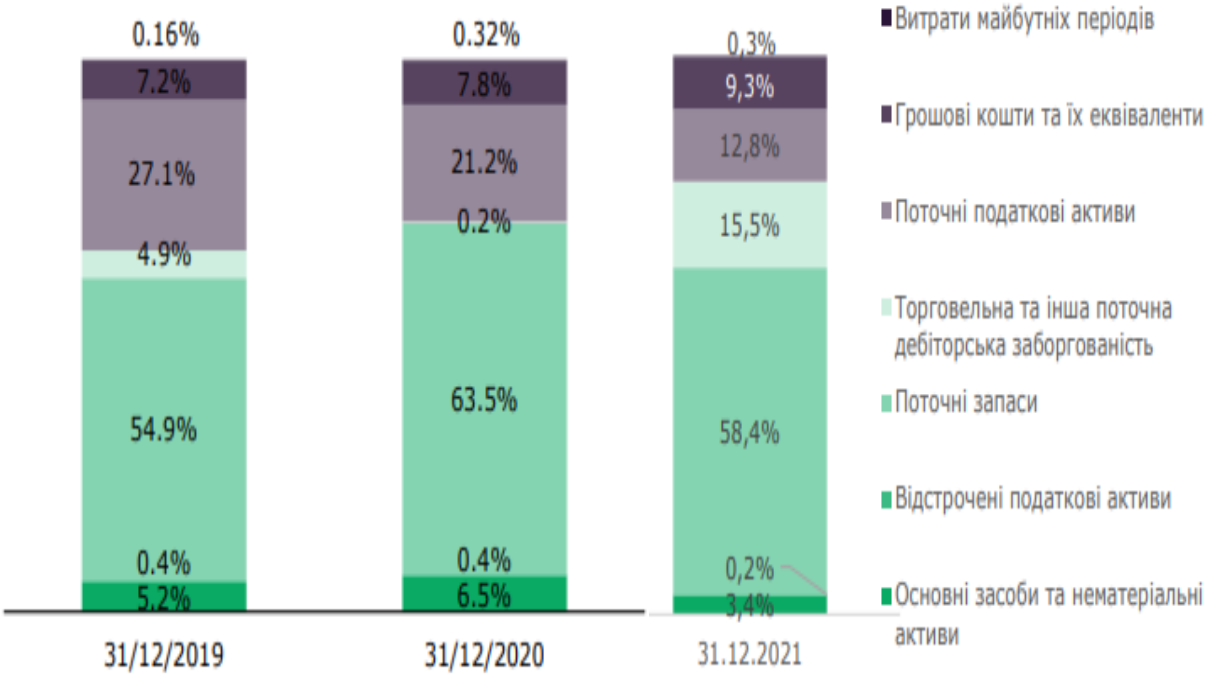

Рис. 2.10. Динаміка структури активів Підприємства з іноземними інвестиціями «Вайтерра Україна» протягом 2019-2021 рр., %

* Побудовано автором на підставі [119]

Позитивною є динаміка власного капіталу Підприємства з іноземними інвестиціями «Вайтерра Україна» (табл. 2.10), що за період, який досліджується збільшився більше ніж у 2 рази або на 359 302 тис.грн. і за станом на 31 грудня 2021 року власний капітал підприємства становив 584 959 тис. грн. порівняно з 225 657 тис. грн. станом на 31 грудня 2019 року. Підвищення показника робочого капіталу відбулось здебільшого за рахунок збільшення поточних податкових активів станом на 31 грудня 2021 року. Підвищення показника робочого капіталу за станом на 31 грудня 2020 року до 427 019 тис. грн. порівняно з 225 657 тис. грн. станом на 31 грудня 2019 року відбулось здебільшого за рахунок зменшення інших поточних фінансових та нефінансових зобов'язань аграрного підприємства за станом на 31 грудня 2020 року.

В червні 2020 року акціонерами Підприємства з іноземними інвестиціями «Вайтерра Україна» було прийнято рішення про збільшення статутного капіталу за рахунок додаткового грошового вкладу власника в розмірі 500 тис. дол. США. Заборгованість за внеском до статутного капіталу було погашено в повному обсязі в червні 2020 року. На 31 грудня 2021 року оголошений, зареєстрований та оплачений статутний фонд аграрного підприємства ПІІ «Вайтерра Україна» становив 32 096 тис. грн. (2020: 32 096 тис. грн.).

Таке зростання абсолютного значення власного капіталу аграрного капіталу позитивно вплинуло і на структуру його пасивів. Хоча питома вага власного капіталу і коливалась протягом періоду, що досліджується, необхідно відмітити її зростання, яке було найбільшим по результатах 2020 року – 15,1%. Найменше значення даного показника спостерігалось по результатах 2019 року – 6,0%, а по результатах 2021 року воно становило 8,2%. Це свідчить про певну фінансову стабільність підприємства і є вкрай важливим для його нормального розвитку і функціонування особливо в кризові періоди.

Таблиця 2.10

Динаміка пасивів ПІІ «Вайтерра Україна» протягом 2019-2021 років, тис.грн.

	Станом на 31.12.2021	Станом на 31.12.2020	Станом на 31.12.2019
Власний капітал та зобов'язання			
Власний капітал			
Статутний капітал	32 096	32 096	18 725
Додатковий капітал	–	(36)	–
Нерозподілений прибуток	552 863	394 959	206 932
Загальна сума власного капіталу	**584 959**	**427 019**	**225 657**
Непоточні зобов'язання			
Інші непоточні фінансові зобов'язання	25 998	–	10 236
Загальна сума непоточних зобов'язань	**25 998**	**–**	**10 236**
Поточні зобов'язання			
Поточні резерви за зобов'язаннями	44 245	59 472	45 581
Торговельна та інша поточна кредиторська заборгованість	362 188	293 766	155 475
Поточні податкові зобов'язання	52 661	11 515	24 334
Інші поточні фінансові зобов'язання	787 494	661 431	953 760
Інші поточні нефінансові зобов'язання	5 237 524	1 379 831	2 351 770
Загальна сума поточних зобов'язань	**6 484 112**	**2 406 015**	**3 530 920**
Загальна сума зобов'язань	**6 510 110**	**2 406 015**	**3 541 156**
Загальна сума власного капіталу та зобов'язань	**7 095 069**	**2 833 034**	**3 766 813**

* Побудовано автором на підставі [119]

В структурі пасивів Підприємства з іноземними інвестиціями «Вайтерра Україна» (рис. 2.11) переважають інші поточні нефінансові зобов'язання, представлені авансами отриманими від покупців, що на 31 грудня 2021 року становили 5 237 524 тис. грн. (2020: 1 379 831 тис. грн., 2019: 2 351 770 тис. грн.). Також значну частку в структурі пасивів аграрного підприємства займають інші поточні фінансові зобов'язання, що були представлені здебільшого короткостроковими позиками в банках, що на кінець 2021 року становили 787 494 тис. грн. (2020: 661 431 тис. грн., 2019: 953 760 тис. грн.).

Зобов'язання за позиками Підприємства з іноземними інвестиціями «Вайтерра Україна» протягом усього періоду були представлені виключно

короткостроковими кредитами в банках, що були отримані у гривні та іноземній валюті. Станом на 31 грудня 2021 року зобов'язання перед банками становили 773 103 тис. грн. (2020: 647 388 тис. грн., 2019: 941 369 тис. грн.). Тобто простежується зменшення їх абсолютного значення на 168 266 тис. грн. за весь період дослідження, хоча у 2021 році відбулось їх часткове збільшення порівняно з 2020 роком. Постійна потреба і отримання короткострокових кредитів пояснюється специфікою аграрної діяльності, що дозволяє підвищувати обсяги виробництва та реалізації аграрному підприємству. Станом на 31 грудня 2021 року невикористана частина банківських кредитів, доступна для підприємства, становила 1 847 107 тис. грн. (2020: 2 915 952 тис. грн.)

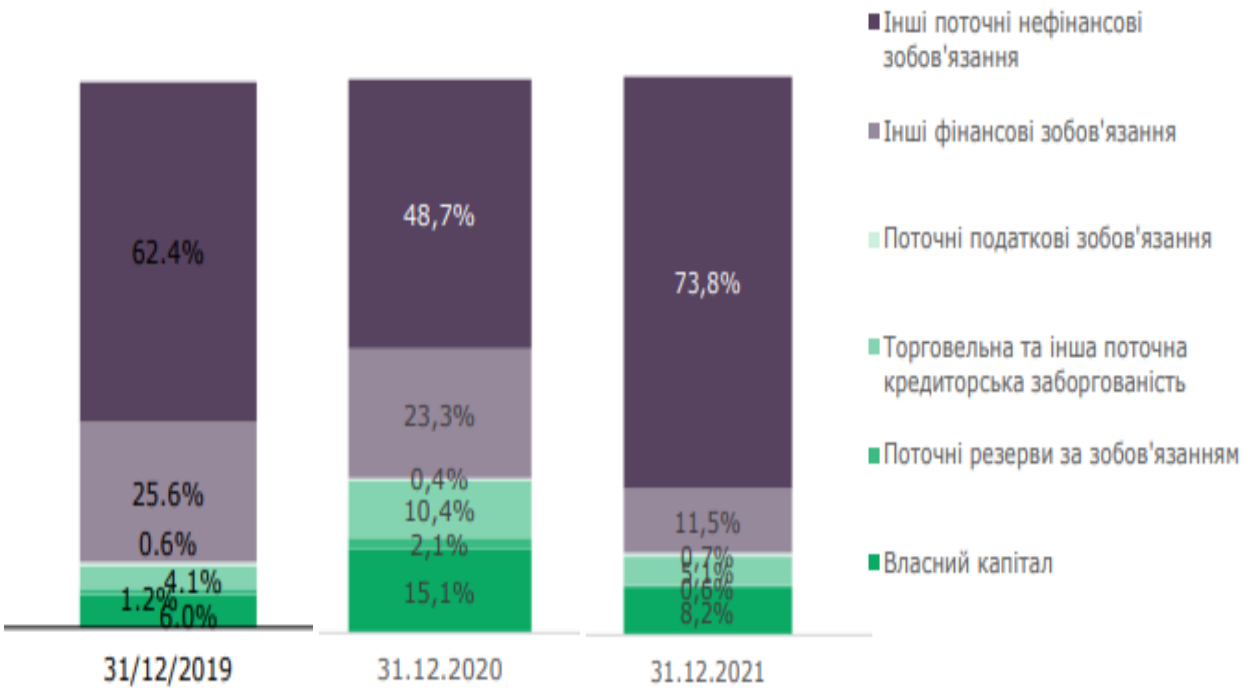

Рис. 2.11. Динаміка структури пасивів Підприємства з іноземними інвестиціями «Вайтерра Україна» протягом 2019-2021 рр., %

* Побудовано автором на підставі [119]

Торговельна та інша кредиторська заборгованість на мала суттєвого розміру в структурі пасивів ПІІ «Вайтерра Україна» протягом 2019-2021 років і найбільше значення мала лише у 2020 році (10,4% загальної структури

пасивів), що було спричинено коронавірусною пандемією та локдауном вітчизняної та світової економіки. В інші роки її питома вага була майже в два рази меншою: по результатах 2019 року її питома вага в структурі пасивів аграрного підприємства складала 4,1%, а по результатах 2021 року – 5,1%.

Така структура та динаміка ресурсної бази ПІІ «Вайтерра Україна» безпосередньо вплинула і на динаміку та стан показників ліквідності аграрного підприємства (табл. 2.11). Особливо негативно це вплинуло на коефіцієнт абсолютної ліквідності аграрного підприємства, який протягом усього періоду, що досліджується був нижчий за ринкове нормативне значення. Це основним чином було пов’язано з тим, що підприємство підтримує мінімальний рівень грошових коштів та інших високоліквідних інструментів. Найнижче значення цього показника спостерігалось по результатах 2019 року і мало значення 0,08%, в подальшому необхідно відмітити позитивну тенденцію щодо його покращення, і як наслідок цього, по результатах 2021 року значення коефіцієнта абсолютної ліквідності аграрного підприємства складало уже 0,10%.

Таблиця 2.11

Динаміка показників ліквідності ПІІ «Вайтерра Україна» протягом 2019-2021 років, %

Показник	31.12.2019	31.12.2020	31.12.2021
Коефіцієнт покриття	1,01	1,10	1,05
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,08	0,09	0,10

* Розраховано автором на підставі [119]

Коефіцієнт покриття ПІІ «Вайтерра Україна» в 2019-2021 роках відповідав нормативному значенню, хоча і мав хвилеобразний характер. Найбільше його значення мало місце по результатах 2020 року – 1,10%

(найменше ж значення мало місце по результатах 2019 року – 1,05%). Це свідчить, що вартість поточних активів перевищує суму поточних зобов'язань і аграрне підприємство володіє достатнім обсягом ресурсів, щоб погасити власні короткострокові зобов'язання, а також достатнім обсягом власного капіталу, який протягом всього періоду дослідження мав тенденцію до постійного зростання.

Рух коштів від операційної діяльності за 2021 рік становив 806 044 тис. грн., що на 406 684 тис. грн. (101,8%) вище ніж за аналогічний період 2020 року (2020: 399 360 тис. грн., 2019: 266 438 тис. грн.). Збільшення грошового потоку у 2021 році від операційної діяльності пояснюється збільшенням надходження авансів та оплати від контрагентів, а у 2020 році збільшення грошового потоку від операційної діяльності пояснювалось збільшенням відшкодування податку на додану вартість, значними надходженнями від контрагентів, а також поверненням фінансової допомоги від пов'язаних сторін. Відтік грошових коштів у результаті інвестиційної діяльності збільшився на 41 687 тис. грн. порівняно з попереднім періодом, що пояснюється купівлею цистерн, оновленням автомобільного парку та комп'ютерної техніки. Відтік грошових коштів у результаті фінансової діяльності зменшився на 184 347 тис. грн. у 2021 році порівняно з попереднім 2020 роком. Менший відтік грошових коштів у результаті фінансової діяльності пояснюється збільшенням суми отриманих позик над погашеними. Таким чином, у 2021 році підприємство мало позитивний чистий рух грошових коштів у сумі 438 267 тис. грн. (у 2020 році чистий рух грошових коштів аграрного підприємства був негативний, що становило в абсолютному виразі 51 405 тис. грн.).

Відтік грошових коштів у результаті інвестиційної діяльності збільшився на 8 010 тис. грн. у 2020 році порівняно з попереднім 2019 роком пояснюється оновленням автомобільного парку та комп'ютерної техніки, а відтік грошових коштів у результаті фінансової діяльності збільшився на 284 571 тис. грн. у 2020 році порівняно з попереднім 2019 роком і був

спричинений збільшенням суми погашених позик аграрного підприємства ПІІ «Вайтерра Україна».

В 2021 році досліджуваним аграрним підприємством було продано 1 752 тис. тонн сільськогосподарської продукції, що на 295 тис. тон (14,4%) менше ніж у попередньому 2020 році, а в 2020 році було продано 2 047 тис. тонн сільськогосподарської продукції, що на 24 тис. тон або на 1,2% менше ніж у попередньому 2019 звітному році.

Валовий прибуток ПІІ «Вайтерра Україна» за 2021 рік становив 1 106 576 тис. грн., що на 239 269 тис. грн. (27,6%) більше за аналогічний показник 2020 року (2020: 867 307 тис. грн.). Дане зростання валового прибутку у 2021 році було пов'язано з підвищенням ринкових цін на продукцію підприємства. Валовий прибуток аграрного підприємства за 2020 рік був на 41 338 тис. грн. або на 5,0% більше за аналогічний показник 2019 року: 825 969 тис. грн., а дане зростання валового прибутку було пов'язано зі збільшенням маржинальності реалізованої та експортованої аграрним підприємством продукції у 2020 році.

За підсумками 5 місяців 2022 року аграрне підприємство отримало чистий прибуток, що склав 47% від чистого прибутку підприємства за 5 місяців 2021 року.

У 2021 році частка доходу аграрного підприємства отриманого від продажу зернових та олійних культур в загальній сумі доходу збільшилась на 10% порівняно з попереднім 2020 роком (рис. 2.12), в той час як дохід від продажу олії соняшника та побічних продуктів переробки зменшився. А у 2020 році частка доходу отриманого від продажу зернових та олійних культур в загальній сумі доходу зменшилась на 14% порівняно з попереднім 2019 роком, в той час як дохід від продажу олії соняшника та побічних продуктів переробки зріс.

Інші доходи аграрного підприємства становили 49 529 тис. грн. в 2021 році, що на 7 835 тис. грн. менше, ніж в 2020 році. На зменшення операційних доходів, зокрема доходів від операційних курсових різниць, в

2021 році вплинули коливання валютних курсів. Інші доходи ПІІ «Вайтерра Україна» в 2020 році збільшились на 53 133 тис. грн. порівняно з попереднім 2019 роком.

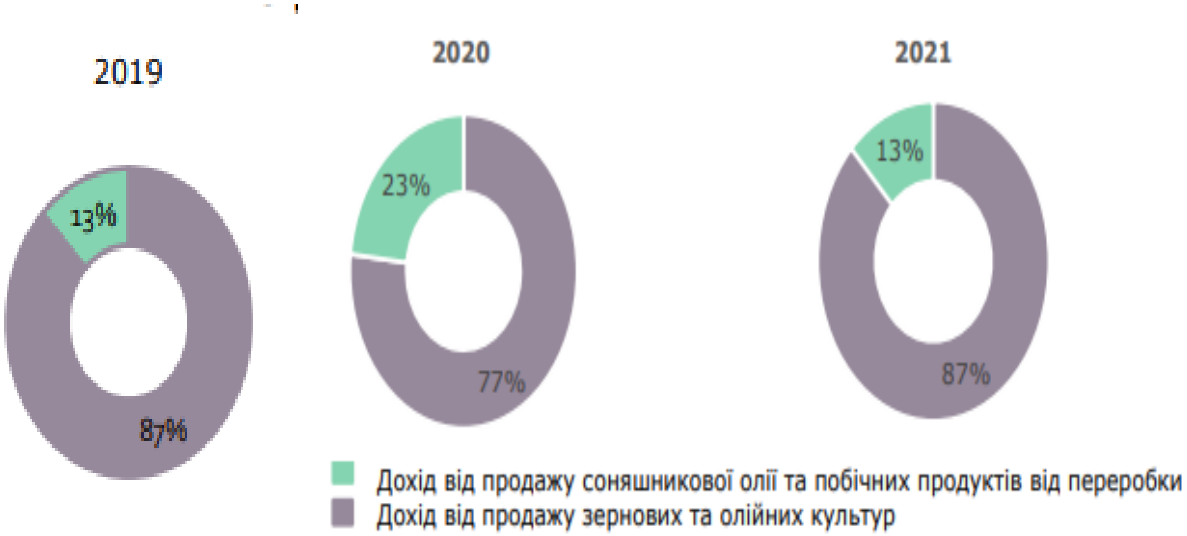

Рис. 2.12. Динаміка структури доходів Підприємства з іноземними інвестиціями «Вайтерра Україна» протягом 2019-2021 рр., %

* Побудовано автором на підставі [119]

Натомість інші витрати аграрного підприємства збільшились на 28 583 тис. грн. у 2021 році, що пояснюється збільшенням витрат з штрафів та пені на 21 719 тис. грн. і втрат від донарахування резерву під податок на додану вартість до відшкодування на 12 639 тис. грн. та зменшенням витрат від списання запасів на 5 775 тис. грн. В 2020 році інші витрати зменшились на 57 754 тис. грн., що пояснюється зменшенням втрат від курсових різниць на 23 527 тис. грн. і втрат від списання сумнівних та безнадійних боргів на 18 763 тис. грн.

В 2021 році адміністративні витрати аграрного підприємства ПІІ «Вайтерра Україна» збільшились на 8 762 тис. грн. (3,7%), переважно за рахунок збільшення витрат на заробітну плату працівникам. Схожа причина була і збільшення в 2020 році адміністративних витрат на 20 738 тис. грн. або на 9,7%. Витрати на збут збільшились на 57 380 тис. грн. (40,3%) внаслідок

збільшення витрат на зберігання та сушку, оренду та природних втрат. Фінансові доходи зросли на 13 342 тис. грн. (89,8%) порівняно із попереднім фінансовим роком, в той час як фінансові витрати зменшились на 11 414 тис. грн. (20,4%) за рахунок зменшення потреби в залученні кредитних коштів. Таким чином, аграрне підприємство отримало чистий прибуток в розмірі 552 863 тис. грн., що на 157 904 тис. грн. (40,0%) вище показника минулого року (2020: 394 959 тис. грн.). Нерозподілений прибуток аграрного підприємства збільшився на 157 904 тис. грн. та на кінець 2021 року становив 552 863 тис. грн.

На зміну в капіталі аграрного підприємства ПІІ «Вайтерра Україна» вплинули наступні фактори:

— оголошення дивідендів власникам на суму 394 923 тис. грн.;

— направлення 36 тис. грн. на покриття збитків, що виникли в результаті різниці валютних курсів під час збільшення статутного капіталу у 2020 році;

— накопичення чистого прибутку підприємства за 2021 рік в розмірі 552 863 тис. грн.

Аналіз динаміки основних засобів ПІІ «Вайтерра Україна» протягом 2019-2021 років засвідчує позитивні тенденції у зростанні їх валової вартості протягом 2019-2021 років на 99 996 тис.грн. з:

- 245 795 тис.грн. по результатах 2019 року,

- до 345 771 тис.грн по результатах 2021 року, що було спричинено оновленням аграрним підприємством власних основних засобів.

В той же час, балансова вартість основних засобів аграрного підприємства з урахуванням накопиченого зносу зростала не такими високими темпами: за даний період балансова вартість аграрного підприємства мала хвилеобразний характер:

- з 2019 року по 2020 рік вона зменшилась на 12 895 тис.грн. з 196 669 тис.грн. до 183 774 тис.грн.,

- протягом 2021 року вона зросла на 57 490 тис.грн. до 241 264 тис.грн.

Таблиця 2.12

Динаміка основних засобів ПІІ «Вайтерра Україна» протягом 2019-2021 років

(у тисячах гривень)	Будівлі*	Машини та обладнання	Транспортні засоби	Пристосування та приладдя	Інші основні засоби	Незавершене будівництво	Разом
Валова балансова вартість							
На 1 січня 2021 року	30 107	8 739	203 919	2 424	14 399	-	**259 588**
Надходження	-	-	-	-	-	49 418	**49 418**
Збільшення через переведення з незавершеного будівництва	-	1 068	47 277	128	945	(49 418)	**-**
Збільшення через інші зміни	39 879	-	-	-	-	-	**39 879**
Вибуття	-	(373)	(2 675)	-	(66)	-	**(3 114)**
На 31 грудня 2021 року	**69 986**	**9 434**	**248 521**	**2 552**	**15 278**	**-**	**345 771**
Накопичений знос							
На 1 січня 2021 року	17 649	6 583	36 800	2 371	12 411	-	**75 814**
Нараховано амортизації за рік	12 503	1 181	14 749	45	2 803	-	**31 281**
Вибуття	-	(363)	(2 159)	-	(66)	-	**(2 588)**
На 31 грудня 2021 року	**30 152**	**7 401**	**49 390**	**2 416**	**15 148**	**-**	**104 507**
Балансова вартість на 31 грудня 2021 року	**39 834**	**2 033**	**199 131**	**136**	**130**	**-**	**241 264**

(у тисячах гривень)	Будівлі*	Машини та обладнання	Транспортні засоби	Пристосування та приладдя	Інші основні засоби	Незавершене будівництво	Разом
Валова балансова вартість							
На 1 січня 2020 року	30 107	7 097	192 495	2 486	13 610	-	**245 795**
Надходження	-	-	-	-	-	14 823	**14 823**
Збільшення через переведення з незавершеного будівництва	-	1 687	12 264	21	851	(14 823)	**-**
Вибуття	-	(45)	(840)	(83)	(62)	-	**(1 030)**
На 31 грудня 2020 року	**30 107**	**8 739**	**203 919**	**2 424**	**14 399**	**-**	**259 588**
Накопичений знос							
На 1 січня 2020 року	5 191	5 566	26 291	2 430	9 648	-	**49 126**
Нараховано амортизації за рік	12 458	1 029	11 066	24	2 825	-	**27 402**
Вибуття	-	(12)	(557)	(83)	(62)	-	**(714)**
На 31 грудня 2020 року	**17 649**	**6 583**	**36 800**	**2 371**	**12 411**	**-**	**75 814**
Балансова вартість на 31 грудня 2020 року	**12 458**	**2 156**	**167 119**	**53**	**1 988**	**-**	**183 774**

(у тисячах гривень)	Будівлі*	Машини та обладнання	Транспортні засоби	Пристосування та приладдя	Інші основні засоби	Незавершене будівництво	**Разом**
Валова балансова вартість							
На 1 січня 2019 року	-	6 265	190 874	2 682	14 175	-	**213 996**
Надходження	-	-	-	-	-	7 224	**7 224**
Збільшення через переведення з незавершеного будівництва	-	1 335	2 290	-	3 599	(7 224)	**-**
Збільшення через інші зміни	30 107	-	-	-	-	-	**30 107**
Вибуття	-	(503)	(669)	(196)	(4 164)	-	**(5 532)**
На 31 грудня 2019 року	**30 107**	**7 097**	**192 495**	**2 486**	**13 610**	**-**	**245 795**
Накопичений знос							
На 1 січня 2019 року	-	5 552	16 325	2 555	9 593	-	**34 025**
Нараховано амортизації за рік	5 191	517	10 306	71	2 910	-	**18 995**
Вибуття	-	(503)	(340)	(196)	(2 855)	-	**(3 894)**
На 31 грудня 2019 року	**5 191**	**5 566**	**26 291**	**2 430**	**9 648**	**-**	**49 126**
Балансова вартість на 31 грудня 2019 року	**24 916**	**1 531**	**166 204**	**56**	**3 962**	**-**	**196 669**

* Побудовано автором на підставі [119]

За результатами дослідження структури основних засобів аграрного підприємства необхідно зазначити, що найбільша питома вага протягом всього часу припадала на транспортні засоби, які по результатам 2021 року складали 71,87% від загального обсягу основних засобів. Хоча порівняно з 2019 роком їх частка зменшилась на 6,4% (по результатам 2019 року питома вага транспортних засобів в структурі основних засобів аграрного підприємства складала 78,3%).

Наступною вагомою складовою основних засобів аграрного підприємства протягом всього періоду були будівлі, які по результатах 2021 року займали 8,7% валової вартості основних засобів. Зазначені будівлі були придбані та частково побудовані на початку 2019 року, що було наслідком розширення діяльності аграрного підприємства, в тому числі в інших регіонах України. Станом на 31 грудня 2021 року підприємство не мало контрактних зобов'язань щодо придбання основних засобів (31 грудня 2020: 132 тис. грн.). В той же час, підприємство має короткострокові договори оренди строк котрих ще не почався станом на 31 грудня 2020 року. Майбутні платежі за цими договорами оренди, що не підлягають достроковому скасуванню, становлять 87 тис. грн. (2020: 393 тис. грн.) та підлягають оплаті впродовж одного року.

Середня чисельність співробітників аграрного підприємства в 2021 році складає 156 осіб (2020: 143 особи, 2019 року: 134 особи). Частка жінок у структурі персоналу підприємства складає 47% (2020: 46%). В 2021 році показник плинності персоналу становив 20% порівняно з 1,5% за відповідний період минулого року, у 2019 році – 11,6%.

Попри всі ризики та виклики, що виникли через повномасштабне вторгнення російської федерації, підприємство продовжує свою діяльність, хоча обсяги закупівлі та експорту товарів значно менші, аніж в довоєнний час. Підприємство переорієнтувало свою логістику та експортує товари через річкові порти та сухопутні кордони. До чинників, котрі безпосередньо впливатимуть на подальший розвиток підприємства, можна віднести

наступні: тривалість військових дій на території України, розблокування морських портів, можливість зібрати врожай на засіяних територіях та відсутність заборон з боку держави на експорт сільськогосподарської продукції. Вказані вище чинники знаходяться поза межами впливу аграрного підприємства та є джерелом суттєвої невизначеності, однак менеджмент підприємства вживає всіх можливих заходів задля продовження безперервної діяльності та адаптації бізнес-процесів до наявних на ринку умов. Продовження військової агресії може призвести до продовження чинних адміністративних обмежень з боку Національного банку України, таких, як заборона на будь-які платежі іноземним контрагентам підприємства (за винятком імпортних позицій), а також спричинити додаткові адміністративні обмеження, які можуть бути запроваджені українською владою. Крім того, продовження військової дій може призвести до неможливості для підприємства відновити свою повномасштабну операційну діяльність через значні збої в ланцюжку постачання та значні пошкодження інфраструктури, критично важливої для діяльності підприємства, зокрема морських портів і залізничних шляхів; також може виникнути нестача людських ресурсів та запасів, що обмежить здатність підприємства виконувати повсякденну операційну діяльність. Ці умови вказують на існування суттєвої невизначеності, яка може поставити під значний сумнів здатність підприємства продовжувати безперервну діяльність, а отже, підприємство може бути не в змозі реалізувати свої активи та погасити свої зобов'язання у ході звичайної діяльності [44].

ПІІ «Вайтерра Україна» зазнає кредитного ризику, ризику ліквідності та валютного ризику у зв'язку з утримуваними нею фінансовими інструментами, а також постійної потреби у фінансових ресурсах та певного обсягу інвестицій на розвиток та підтримання власної діяльності. Основний валютний ризик для аграрного підприємства головним чином пов’язаний з наявністю монетарних активів та зобов’язань деномінованих у валютах інших, ніж гривня. Це також включає ризики, пов’язані з операційним рухом

грошових коштів, залишками грошових коштів, сумами дебіторської та кредиторської заборгованості, які деноміновані у валютах інших, ніж гривня.

Основні операційні ризики, які можуть мати вплив на діяльність аграрного підприємства, є наступними:

— некоректний розрахунок ціни продажу чи закупки товару, що може призвести до збитків;

— формування проблемної заборгованості через надання передплати або відвантаження продукції ненадійному контрагенту;

— невідшкодування податку на додану вартість по закупкам внаслідок співпраці з ненадійними постачальниками і без належного документального підтвердження походження товару;

— ризик крадіжки або часткової втрати товару через роботу із ненадійними елеваторами;

— псування товару пов’язане із довготривалим зберіганням та/або недотриманням санітарних умов зберігання;

— понаднормові втрати товару при перевезенні та перевалці через зношення парку транспортних засобів та роботу із ненадійними експедиторами.

В той же час, розробка та запровадження заходів, які б сприяли мінімізації ризиків та загроз Підприємства з іноземними інвестиціями «Вайтерра Україна» зробили б його більш привабливим для різного роду інвесторів.

Висновки до розділу 2

У результаті аналізу особливостей функціонування аграрного сектору України в умовах глобального економічного середовища, системного аналізу вітчизняного аграрного сектору в контексті викликів сучасності та інвестиційної привабливості, аналізу та оцінювання інвестиційної привабливості аграрних підприємств отримані такі висновки.

1. Український аграрний сектор з потенціалом виробництва, що значно перевищує потреби внутрішнього ринку, є ланкою, що з одного боку може стати локомотивом розвитку національної економіки та її ефективної інтеграції в світовий економічний простір, а з іншого – зростання доходів, задіяного в аграрній економіці сільського населення, що складає понад третину всього населення країни, дати мультиплікативний ефект у розвитку інших галузей національної економіки. Вітчизняний аграрний сектор має також значний потенціал розвитку органічного виробництва як системи сільськогосподарського виробництва – повністю відповідає всім принципам сталого розвитку, сприяє відновленню природного балансу та забезпечує стійкість продовольчої системи. Вітчизняний аграрний сектор має значний потенціал розвитку органічного виробництва.

2. Визначено, що сільське господарство України у довоєнний період тривалий час демонструвало доволі високі темпи економічного зростання, чим помітно вирізнялося з-поміж решти галузей національного господарського комплексу. Так, протягом 2009–2013 років валова продукція галузі збільшилася на понад 25%, а в період кризи 2014–2015 років, коли падіння національної економіки становило 16%, аграрії зменшили виробництво лише на 3%. Протягом 2016–2018 років галузеве зростання становило 12%, а за останній передвоєнний 2021 року, навіть незважаючи на обмеження введені світовою коронавірусною кризою, воно збільшилося на 16,4% порівняно з попереднім роком. Відповідно, по-перше, посилювалася присутність України на світовому продовольчому ринку; по-друге, все це добре вписувалось в кон’юнктуру зростаючого глобального продовольчого ринку, де Україна має статус глобального гравця (тривалий час Україна є одним зі світових лідерів за експортом сільськогосподарських продуктів, серед яких олія соняшникова, пшениця, кукурудза, ячмінь), з його зростаючими потребами та постійно високим попитом на сільськогосподарську продукцію..

3. За результатами аналізу встановлено, що Україна, будучи одним із ключових гравців на глобальному аграрному ринку, забезпечує експортне постачання суттєвих обсягів продовольства та входить в ТОП-10 світових експортерів, а по окремим позиціям продовольства – в ТОП-5 та ТОП-3. Україна забезпечує 52% світового експорту соняшникової олії, 60% світового експорту макухи, 15% світового експорту кукурудзи, ячменю, насіння ріпаку, 10% світового експорту пшениці. Агресія ж рф проти України фактично унеможливила український сільськогосподарський експорт. За даними 2021 року, 86,3% експортних перевезень сільськогосподарської продукції України здійснювалося морським транспортом, 9,4% — автомобільним, 3,9% — залізничним; 99,3% зернових, 95,8% соняшникової олії, 84,8% насіння олійних експортувалися морським транспортом переважно через порти Миколаєва, Чорноморська і Південної Одеси. В той же час, порти Бердянська, Маріуполя, Скадовська і Херсона були окуповані російськими військами в перші тижні війни. В інших портах Чорного моря російські війська заблокували кораблі з українським зерном, призначеним на експорт. Відтак, найбільшим імпортером українських товарів у 2022 році стала Польща – понад 15% експорту, далі Румунія (8,7 %), Туреччина (6,7 %), Китай (5,6 %), Угорщина (5,1 %), Німеччина (5,1 %).

4. На підставі здійсненого дослідження встановлено, що вітчизняний аграрний сектор виступає доволі привабливим як для вітчизняних, так і для зовнішніх інвесторів адже має велику кількість безумовних конкурентоспроможних переваг на глобальному аграрному ринку:

1) доступна власна сировина, зокрема, руда та продукція рослинництва (багатий родючий чорнозем та сприятливий клімат), збільшення перероблення якої допоможе якісно змінити наявний сировинний характер економіки;

2) диверсифіковане виробництво, що дає змогу направити енергію зростання одних галузей на розвиток та створення інших, а також модернізація якого в багатьох секторах потребує не створення виробничих

циклів «із нуля», а лише переоснащення та розширення окремих ліній виробництва;

3) вигідне геополітичне розташування країни, що сприяє реалізації швидкої та ефективної логістики й, відповідно, експортного потенціалу до країн Європи;

4) високий інтелектуальний капітал країни, який у тісній кореляції з виробництвом може забезпечити впровадження сучасних технічних, технологічних інноваційних розробок;

5) доступна електроенергія за ціною нижче європейської зі значною часткою «зеленої» енергетики;

6) високі рівень сільськогосподарської продукції з низьким вмістом хімічних та ГМО речовин, спроможність конкурувати на зовнішньому ринку з аналогічною продукцією.

5. Визначено, що має місце ярко виражена рослинницька спеціалізація вітчизняного аграрного сектору – реалізація продукції рослинництва суттєво перевищувала обсяги реалізації продукції тваринництва сільськогосподарськими підприємствами протягом усього періоду дослідження. Хоча темпи росту вартості продукції рослинництва та тваринництва є схожими, проте якщо приріст рослинницької продукції за досліджуваний період становив 93,8 %, то тваринницької – 70,6 %.

6. Необхідно виділити тенденцію до укрупнення суб’єктів підприємницької діяльності в сільському господарстві. Так, підприємства з площею обробки ріллі в межах від 1000–3000,00 га складають при виробництві зернових та зернобобових 7,9% до загальної кількості підприємств, але у загальному обсягу виробництва вони мають частку у 35,2%, що є досить значним показником. Аналогічна тенденція спостерігається і при виробництві інших сільськогосподарських культур. Також досить вагомою є кількість суб’єктів підприємницької діяльності в сільському господарстві, які мають в обробітку площу ріллі більше 3000,00 га. При виробництві зернових та зернобобових така кількість підприємств

становить 1,7% до загальної кількості підприємств, але їх частка у загальному обсягу виробництва становить 29,8%. Аналогічною є динаміка і при виробництві соняшнику. Отже, частка підприємств виробників зернових та зернобобових з площею ріллі в обробітку від 1000,00 га і більше становить 9,6% у загальній кількості, а загальне валове виробництво зазначеної категорії підприємств становить 65% від загального валового збору зернових та зернобобових.

7. Не зазнала суттєвих змін за останні роки структура ТОП-10 компаній виробників та експортерів основних зернових культур в Україні, при незначних змінах у позиціях щодо виробництва та експорту за основними видами зернових, які становлять експортний потенціал України. Найбільш вагомий сегмент ринку зернових займають такі вітчизняні конкуренти-виробники, як Нібулон, Кернел, Каргілл, ДПЗКУ, ADM, якими охоплено майже 30-40% усього ринку зерна в Україні.

8. Аналізуючи показники розораності та питомої частки сільськогосподарських угідь у розрізі регіонів дійшли висновку, що існує пряма залежність між цими показниками для більшості областей. Саме південні регіони характеризуються найбільшою площею сільськогосподарських земель, зокрема Одеська, Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська, Херсонська обл. та найбільшим рівнем розораності територій, які є традиційно агропромисловими регіонами України. Найменші розміри сільськогосподарських угідь та відповідно, найнижчий коефіцієнт розораності на початку 2021 року спостерігалися в трьох адміністративних областях, зокрема, Закарпатській, Чернівецькій, Івано-Франківській, які традиційно вважаються рекреаційними регіонами країни.

9. Аналіз інституційного забезпечення регулювання розвитку вітчизняної аграрної сфери вказує на наявність цілого ряду проблем, які знижують рівень ефективності аграрного бізнесу і виступають демотиваційними чинниками його поступального розвитку. Інфраструктура

аграрної сфери як система інституцій характеризується ризиками. Насамперед відсутня логічно-послідовна орієнтація на забезпечення інтеграції виробництва, формування структур оптової торгівлі сільгосппродукцією та суб'єктів інформаційного обслуговування. Усе це разом з виробництвом сільськогосподарської продукції у розрізі аграрних підприємств різних організаційно-правових форм господарювання та інституціями стимулювання розбудови агроекономічних відносин становить організаційно-економічний механізм здійснення аграрної політики. Однак через неврахування глибинного коріння сьогоднішніх проблем в аграрному секторі економіки, український уряд так і не зміг поки що побудувати успішну аграрну політику, стратегію і тактику реалізації об'єктивних закономірностей розвитку аграрних відносин.

10. За результатами здійсненого аналізу вважаємо за можливе виділити такі ключові обмеження інвестиційної привабливості вітчизняного аграрного сектору як війна та довготривалі економічні та політичні ризики, які обмежили потенціал частини традиційних та нових можливостей для інвесторів:

- В Україні тривалий час зберігатимуться високі ризики як через невизначений характер розвитку війни, так і через можливість відновлення воєнних конфліктів на території України до моменту створення якісно нової надійно функціонуючої колективної системи гарантування безпеки. Це стримуватиме вільний притік капіталу в українську економіку.

- Постійні триваючі політичні та економічні кризи не сприяють підвищенню інвестиційної привабливості жодної з сфер вітчизняної економіки та аграрного сектору зокрема, а призводять до зростання наявних ризиків та майбутньої непередбачуваності.

- Недостатнє верховенство права та пов’язаний із ним надмірно високий країновий ризик значно підвищують необхідну мінімальну очікувану ставку доходу на інвестиції та, відповідно, знижують інвестиційну

привабливість. Високі ризики втрати власності через рейдерство та корупцію в українських судах.

- Успадкований із радянських часів надмірний рівень держави (частка державних витрат у відсотках до валового внутрішнього продукту держави) обмежує її економічне зростання. Водночас можливості значного фіскального маневру обмежені історично безпрецедентним рівнем державних витрат, що спричинені військовою агресією Російської Федерації проти нашої держави.

- Колосальні фінансові витрати, яких зазнали держава Україна, кожний громадянин і кожний підприємниць, додатково скоротили обмежені внутрішні фінансові можливості як банківської системи, фондового ринку, так і державного бюджету, що існували до війни. Вплив цього фактора триватиме до повного економічного відновлення.

11. За результатами здійсненого аналізу та оцінювання інвестиційної привабливості аграрних підприємств на прикладі підприємства з іноземними інвестиціями «Вайтерра Україна» встановлено, що саме особливості діяльності аграрного підприємства, специфіка та важливість продукції, що ним виробляється, та експортна орієнтація діяльності підприємства у додачу до послаблення обмежень коронавірусної інфекції як в межах України, так і в межах всього світу дозволили підприємству у 2021 році суттєво наростити обсяги виробництва та реалізації виробленої продукції. Військові ж дії на сході України та військова агресія росії, що розпочалась у 2022 році, мали помірний вплив на бізнес в Україні, однак вплинули на критично важливі для бізнесу локації, зокрема на морські порти в Азовському та Чорноморському регіонах. На дату цієї фінансової звітності підприємство мало запаси, розташовані на окупованій території, на суму 221 мільйон гривень. Підприємство створило 100%-ий резерв уцінки під ці запаси. Крім того, внаслідок російського ракетного удару по терміналу було пошкоджено цистерни із соняшниковою олією, в результаті чого стався виток олії, який призвів до збитків на суму близько 96 мільйонів гривень.

12. За результатами оцінювання інвестиційної привабливості ПІІ «Вайтерра Україна» встановлено наступне:

- розвиток та загальний обсяг активів протягом періоду кінця 2018 – початку 2022 року розвивався нерівномірно, що було спричинено переважно зовнішніми факторами. В 2020-2021 роках в зв'язку з пандемією короновірусної інфекції. Саме це і зумовило таке суттєве падіння загального обсягу активів у 2020 році на 933 779 тис.грн. з 3 766 813 тис.грн. до 2 833 034 тис.грн. або більше ніж на 25%. В той же час, по результатах 2021 року загальні активи аграрного підприємства зросли майже у два рази з 3 766 813 тис.грн. до 7 095 069 тис.грн.;

- в структурі активів ПІІ «Вайтерра Україна» переважають запаси, що на 31 грудня 2021 року становили 4 146 095 тис. грн. (2020: 1 799 304 тис. грн., 2019: 2 067 255 тис. грн.). В структурі пасивів підприємства переважають інші поточні нефінансові зобов'язання, представлені авансами отриманими від покупців, що на 31 грудня 2021 року становили 5 237 524 тис. грн. (2020: 1 379 831 тис. грн., 2019: 2 351 770 тис. грн.). Також значну частку в структурі пасивів аграрного підприємства займають інші поточні фінансові зобов'язання, що були представлені здебільшого короткостроковими позиками в банках, що на кінець 2021 року становили 787 494 тис. грн. (2020: 661 431 тис. грн., 2019: 953 760 тис. грн.);

- позитивною є динаміка власного капіталу підприємства, що за період, який досліджується збільшився більше ніж у 2 рази або на 359 302 тис.грн. і за станом на 31 грудня 2021 року власний капітал підприємства становив 584 959 тис. грн. порівняно з 225 657 тис. грн. станом на 31 грудня 2019 року;

- коефіцієнт покриття в 2019-2021 роках відповідав нормативному значенню, хоча і мав хвилеобразний характер. Найбільше його значення мало місце по результатах 2020 року – 1,10% (найменше ж значення мало місце по результатах 2019 року – 1,05%). Це свідчить, що вартість поточних активів перевищує суму поточних зобов'язань і аграрне підприємство володіє достатнім обсягом ресурсів, щоб погасити власні короткострокові

зобов’язання, а також достатнім обсягом власного капіталу, який протягом всього періоду дослідження мав тенденцію до постійного зростання.

13. Встановлено, що попри всі ризики та виклики, що виникли через повномасштабне вторгнення російської федерації, підприємство продовжує свою діяльність, хоча обсяги закупівлі та експорту товарів значно менші, аніж в довоєнний час. Підприємство переорієнтувало свою логістику та експортує товари через річкові порти та сухопутні кордони. До чинників, котрі безпосередньо впливатимуть на подальший розвиток підприємства, можна віднести наступні: тривалість військових дій на території України, розблокування морських портів, можливість зібрати врожай на засіяних територіях та відсутність заборон з боку держави на експорт сільськогосподарської продукції. Вказані вище чинники знаходяться поза межами впливу аграрного підприємства та є джерелом суттєвої невизначеності, однак менеджмент підприємства вживає всіх можливих заходів задля продовження безперервної діяльності та адаптації бізнес-процесів до наявних на ринку умов. Продовження військової агресії може призвести до продовження чинних адміністративних обмежень з боку Національного банку України, таких, як заборона на будь-які платежі іноземним контрагентам підприємства (за винятком імпортних позицій), а також спричинити додаткові адміністративні обмеження, які можуть бути запроваджені українською владою. Крім того, продовження військової дій може призвести до неможливості для підприємства відновити свою повномасштабну операційну діяльність через значні збої в ланцюжку постачання та значні пошкодження інфраструктури, критично важливої для діяльності підприємства, зокрема морських портів і залізничних шляхів; також може виникнути нестача людських ресурсів та запасів, що обмежить здатність підприємства виконувати повсякденну операційну діяльність. Ці умови вказують на існування суттєвої невизначеності, яка може поставити під значний сумнів здатність підприємства продовжувати безперервну

діяльність, а отже, підприємство може бути не в змозі реалізувати свої активи та погасити свої зобов'язання у ході звичайної діяльності.

14. Визначено основні операційні ризики ПІІ «Вайтерра Україна», які можуть мати вплив на діяльність аграрного підприємства, є наступними:

— некоректний розрахунок ціни продажу чи закупки товару, що може призвести до збитків;

— формування проблемної заборгованості через надання передплати або відвантаження продукції ненадійному контрагенту;

— невідшкодування податку на додану вартість по закупкам внаслідок співпраці з ненадійними постачальниками і без належного документального підтвердження походження товару;

— ризик крадіжки або часткової втрати товару через роботу із ненадійними елеваторами;

— псування товару пов’язане із довготривалим зберіганням та/або недотриманням санітарних умов зберігання;

— понаднормові втрати товару при перевезенні та перевалці через зношення парку транспортних засобів та роботу із ненадійними експедиторами.

В той же час, розробка та запровадження заходів, які б сприяли мінімізації ризиків та загроз Підприємства з іноземними інвестиціями «Вайтерра Україна» зробили б його більш привабливим для різного роду інвесторів.

Основні результати другого розділу опубліковані в працях: [53, 55].

РОЗДІЛ 3
НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Практичний інструментарій удосконалення економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств

Сьогодні сільське господарство перетворилося на біполярну систему, у якій з одного боку основна маса сільгоспвиробників, нездатних розвиватися без власного капіталу, з другого – діють потужні фінансові структури. Тобто має місце поділ виробництва та капіталу, і тому постає проблема декапіталізації агропромислового виробництва, насамперед сільського господарства. Активізація інвестиційної діяльності є не лише основною умовою виведення сільського господарства з глибокої кризи, а й стає найважливішим визначальним чинником його подальшого розвитку. Потрібно не лише реформування суспільного устрою на селі шляхом інституційних перетворень, що було пріоритетом у початковий період аграрної реформи, а й залучення в аграрний сектор великомасштабних інвестицій.

В Україні дане питання ускладнюється через ведення військових дій на території держави та окупації ряду областей, в яких мала місце аграрна орієнтація економіки, складнощі з експортом аграрної продукції через блокування портів, кордонів, тощо. В той же час, гостро інвестицій потребують практично всі сфери та галузі агропромислового комплексу, чи то сільське господарство, переробна промисловість, фондовиробничі галузі чи житлова сфера села. Все це потребує пошук напрямів удосконалення економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності, як ключового механізму.

Зупинимось першочергово на внутрішніх можливостях аграрних підприємств. Як показує закордонний досвід, збільшити обсяг власних джерел фінансування інвестиційних витрат можна також унаслідок зниження податкового навантаження товаровиробників. Цей висновок також підтверджується тим фактом, що економічний механізм розвитку інвестиційної діяльності в агропромисловому комплексі базується на інструментарії та методології цінової, податкової, амортизаційної та іншої політики, спрямованої головним чином на ефективне формування та використання аграрними товаровиробниками власних та залучених джерел інвестиційних коштів. А враховуючи значущість сільськогосподарського виробництва для національної економіки, його велику вразливість у порівнянні з іншими галузями, а також з метою вирівнювання умов господарювання та підвищення інвестиційного потенціалу вітчизняного аграрного сектору ми вважаємо за доцільне розумне застосування податкових пільг для сільськогосподарських товаровиробників з урахуванням національних особливостей, у тому числі конкретно в аграрний сектор економіки. У сукупності із застосуванням найбільш раціонального податкового періоду (у тому числі на підставі індивідуального підходу) це дозволить збільшити прибуток, який доцільно використати на інвестиційні цілі.

Скорочення диспаритету цін, зниження енерго-, матеріало- та трудомісткості виробництва, розширення економічної самостійності аграрних товаровиробників, удосконалення амортизаційної політики, зменшення податкового навантаження дозволяють знизити собівартість продукції та збільшити суму прибутку як головного власного джерела інвестиційних витрат. Це також може сприяти вдосконаленню структури джерел фінансування інвестицій у напрямі збільшення частки власних коштів та зменшення частки більш ризикованих для сільськогосподарських організацій джерел (бюджетні та позабюджетні ресурси, кредити банків, позикові кошти інших організацій), що дозволить знизити залежність

суб'єктів господарювання від державних коштів, зменшити обсяг кредиторської заборгованості товаровиробників.

На думку Н. Даніка інвестиційну кризу в агропромисловому комплексі неможливо ліквідувати лише за допомогою економічних та інших механізмів аграрної політики без активної участі держави, тому в обов'язковому порядку має бути державне регулювання інвестиційної діяльності підприємств агропромислового комплексу, яке необхідно здійснювати за такими напрямами:

1) стимулювання стійкого платоспроможного попиту підприємств переробної промисловості і населення на вітчизняну сільськогосподарську сировину і продовольство;

2) підвищення ефективності регулювання імпорту сільськогосподарської продукції, сировини, продовольства;

3) регулювання цінового паритету і контроль за діяльністю природних монополій;

4) регулювання діяльності сільськогосподарських підприємств і утворення корпоративних структур;

5) розгортання системи державної підтримки сільськогосподарських виробників. Ці заходи будуть ефективні, якщо будуть використовуватися комплексно і погоджено [29, с. 73].

Погоджуючись з необхідністю втручання держави необхідно зазначити, що запропонований попереднім автором перелік напрямів не є повним і потребує подальшого розширення та деталізації, яка частково запропонована В. Мельник та О. Погірщук. Так, на думку зазначених авторів, до основних заходів, що сприятимуть ефективній реалізації процесу інвестування у вітчизняному аграрному секторі, слід віднести: формування стабільної нормативно-правової бази для залучення інвестицій та гарантування захисту прав інвесторів і кредиторів; впровадження стратегії інвестиційного забезпечення; формування інноваційної інфраструктури; розвиток ринку лізингових послуг; активізацію інформаційного забезпечення

залучення інвестицій; забезпечення належних умов для зростання інтелектуального потенціалу виробничого сектору [97].

Важливі заходи щодо напрямів державної підтримки інвестиційної діяльності та економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності підприємств агропромислового комплексу запропоновано І. Фурманом: регулювання відтворювальних процесів в АПК; гарантування соціального захисту працівників агропромислового комплексу (аграрно-промислових формувань); регламентація природоохоронних заходів; розробка стратегічних напрямків інноваційного розвитку галузей агропромислового комплексу; стимулювання інвесторів через систему гарантій та пільг; регулювання цінових пропорцій міжгалузевого балансу; забезпечення пріоритетів сільськогосподарського виробництва у межах агропромислового комплексу (у випадку недосконалості механізмів міжгосподарських економічних відносин) [150].

У концептуальному плані вдосконалення економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності в аграрному секторі національної економіки, а також на рівні будь-якого аграрного підприємства передбачає, що кожен економічний регулятор повинен виконувати лише властиві йому від природи функції, а також функціонувати на єдиній методологічній основі, що відображає основні економічні закони ринкової економіки (закон вартості; формування рівноважних цін на основі взаємодії попиту та пропозиції, зменшується граничної корисності тощо) з іншими економічними важелями, від чого, врешті-решт і залежить ефективність і економічного механізму, і інвестиційної діяльності.

При цьому, можливий також поділ всього інструментарію удосконалення економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності відповідно до рівня:

- макроекономічний рівень – тут інструменти та заходи щодо удосконалення виділяють за такими напрямами: кредитування, оподаткування, фінансування, страхування, ціноутворення,

- мікроекономічний рівень – тут інструменти та заходи щодо удосконалення виділяють за такими напрямами: оптимізація організаційно-виробничої структури підприємства, оптимізація розмірів трудових колективів, удосконалення обліку, контролю та планування виробництва, удосконалення внутрішньогосподарських відносин, відповідальність працівників за невиконання трудових та договірних зобов'язань, матеріальне стимулювання працівників [175].

Система фінансової підтримки та регулювання сільського господарства та окремих аграрних підприємств має виходити:

по-перше, з того, що сільськогосподарські товаровиробники працюють на самофінансуванні, а конкретні заходи їх підтримки через цінову, фінансово-кредитну, податкову, страхову складові економічного механізму є додатковими у забезпеченні нормальних економічних умов господарювання

по-друге, субсидії, дотації, пільги та інші регулюючі важелі та інструменти цього механізму повинні орієнтувати товаровиробників на більш ефективне господарювання та їх треба застосовувати строго диференційовано на цільовому програмному підході.

Одним з основних органічно вбудованих елементів економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності податки виступають. За їх допомогою можна як підсилювати розвиток економіки, всього агропромислового комплексу або окремих аграрних підприємств, так і обмежувати дане зростання. Податки є важливим економічним інструментом опосередкованого регулювання інвестиційної діяльності підприємств. Для посилення стимулюючої ролі податкового регулювання у розвитку інвестиційного процесу в галузі також можливо використовувати такий інструмент як гнучке та збалансоване вплив на рівень прибутковості суб'єктів господарювання, знижуючи ставки по страхових внесках для малого та середнього агробізнесу, а також удосконалювати податкову політику щодо інноваційних технологій, що купуються, та основних коштів.

В додаток до цього, реалізація низки додаткових заходів, наприклад, таких як спрощення адміністративних процедур та незмінності нормативно-правових норм протягом реалізації конкретного інвестиційного проекту; недопущення надмірних та необґрунтованих соціальних обтяжень приватних інвесторів; розширення економічної самостійності суб'єктів господарювання; економічне стимулювання іноземних інвесторів на вкладення частини прибутку від інвестиційної діяльності в інші проекти в агропромисловому виробництві та ін.) дозволить покращити інвестиційний клімат в агропромислового комплексу та сприятиме активізації іноземного інвестування його розвитку, зростанню абсолютної величини іноземних вкладень в аграрну сферу та підвищенню їх питомого ваги у загальній сумі інвестицій.

Як показує досвід розвинутих країн, в умовах ринкової економіки держава бере безпосередню участь в організації інноваційної діяльності. У багатьох країнах досить тривалий час існують спеціальні державні служби з освоєння науки і техніки сільському господарстві під назвою «Agricultural Extension Service». У США, наприклад, функціонує багаторівнева державна система застосування досягнень науки у сільське господарство, що передбачає поширення сільськогосподарських знань. Багаторічний досвід США та Європейського Союзу щодо освоєння інновацій дуже повчальний для розвитку вітчизняної економіки. Провівши його докладний та всебічний аналіз, можна сформулювати такі основні засади ефективного використання інновацій:

- зацікавленість з боку держави щодо впровадження інновацій, відбору досягнень НТП, технологічного прогресу як ключових та системоутворюючих факторів, що впливають на рівень розвитку промисловості;

- законодавчо закріплена економічна та політична підтримка інновацій з боку уряду [45].

На підставі того, що реалізація цілей та завдань модернізації вимагає скоординованої взаємодії суб'єктів господарювання та органів державного і місцевого управління сільським господарством у таких питаннях, як визначення пріоритетів інноваційно-інвестиційного розвитку, побудова ефективної системи та технології управління цим процесом, стимулювання зростання та раціонального використання інноваційно-інвестиційного потенціалу сільськогосподарських підприємств, удосконалення методів та інструментів державної підтримки цільових галузевих інноваційно-інвестиційних програм і проектів, окремі науковці вважають, що практичним напрямом ефективного вирішення цього завдання вбачається створення при департаментах агропромислового розвитку обласних державних адміністрацій регіональних спеціалізованих аграрно-інноваційних центрів. Метою створення регіонального аграрно-інноваційного центру є координація інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств відповідно до концепції аграрно-інноваційного розвитку регіону на основі постійного моніторингу ринку інновацій. Пропонована модель регіонального аграрно-інноваційного центру має консолідувати в собі функції з просування інновацій та, з наукової точки зору, є частиною інноваційної підсистеми цілісного господарського механізму в аграрному секторі економіки [68]. При всіх можливих позитивних аспектах такого кроку необхідно пам'ятати, що досить рідко утворення нових структур призводить до дійсного покращення процесу і тому у випадку імплементації такої моделі у практичне життя теоретичні розрахунки можуть мати негативний ефект.

У сучасних умовах господарювання комплексний вплив держави дає змогу вести ефективне відтворення, в т.ч. з урахуванням впливу деяких чинників ринкового саморегулювання. Так, з метою стимулювання інвестиційних процесів у системі економічного механізму їх регулювання доцільним також є активний розвиток державно-приватного партнерства в агропромисловому виробництві, яке у світовій практиці зарекомендувало себе одним із найважливіших інструментів інвестиційного менеджменту, що

забезпечують розподіл ризиків та доходів від інвестиційної діяльності шляхом об'єднання ресурсів держави та бізнесу. Це може виступити додатковим стимулом для інших інвесторів та дозволить активізувати інвестиційну діяльність в агропромисловому комплексі, у тому числі з боку приватних та іноземних інвесторів, якісно вдосконалювати виробничий потенціал агропромислового комплексу, оптимізувати структуру інвестиційних вкладень у агропромислове виробництво та, зрештою, підвищити його ефективність та конкурентоспроможність.

Ефективність вкладення як власних, так і залучених коштів в агропромисловому комплексі значною мірою залежить від «точковості» інвестування. Це саме той випадок, коли інвестиції здійснюються тільки після ретельної оцінки щодо можливості отримання в результаті реалізації конкретного проекту економічного та/або неекономічного (соціального, екологічного та ін.) ефекту, а також при врахуванні тимчасової взаємозв'язки відтворювальних процесів між основними та оборотними фондами, конкретних умов господарювання, наявної інфраструктури, кон'юнктури ринку та перспектив її зміни. Це забезпечить результативне зміцнення та вдосконалення матеріально-технічної бази агропромислового комплексу, ефективне впровадження у виробництво новітніх технологій та техніки, послідовний перехід агропромислового комплексу на інноваційний шлях розвитку, адже важливим фактором ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств також є інноваційність діяльності аграрного підприємства.

Техніко-технологічне оновлення виробництва на інноваційній основі, а також розвиток інфраструктури та людського капіталу є першорядними і для сільського господарства. Пріоритетними для вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників є капітальні вкладення технологічного спрямування, які здійснюються передусім через витрати на будівництво нових об’єктів виробничої інфраструктури. Технологічні капітальні вкладення суттєво впливають на ефективність інвестицій загалом.

Вагоме значення мають капітальні вкладення відтворювального призначення та частка вартості машин і устаткування в загальній кошторисній вартості капітальних вкладень, тобто співвідношення між активною й пасивною частинами основних засобів у новому об’єкті [89].

Для забезпечення сталого розвитку галузі насамперед необхідні випереджаючі темпи її інвестування на основі системи стратегічного планування та посилення державного регулювання інвестиційної діяльності [147]. Причому здатність держави забезпечити функціонування ефективних регулюючих інститутів є однією з визначальних умов ефективного функціонування ринків та галузей економіки [169]. Для зростання виробництва в аграрному комплексі країни більш відчутний ефект може дати підтримка не окремих великомасштабних проектів, що реалізуються агрохолдингами, а численних компаній, які потребують інвестицій меншого обсягу [145]. Це завдання можна вирішити на основі системного підходу до вдосконалення організаційно-економічного механізму розвитку інвестиційного процесу, тобто формування стимулюючого інституційного середовища, а також інструментів податково-бюджетної та фінансово-кредитної політики як на рівні країни в цілому, так і на рівні регіонів.

Як показує зарубіжний досвід, одним з дієвих напрямів удосконалення економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств може бути утворення інтегрованих формувань. Мета створення інтегрованих формувань – забезпечення щодо рівних економічних умов учасникам процесу та узгодженого розвитку всіх технологічних ланок виробництва кінцевого продукту. Це досягається насамперед упорядкуванням економічних відносин між сільськогосподарськими, переробними, обслуговуючими та іншими підприємствами та організаціями, які є учасниками кооперації. Створення ж єдиної системи управління як виключає прояв монополізму окремих суб'єктів господарювання, а й забезпечує рівні економічні інтереси у отриманні й реалізації кінцевого

продукту. Це, своєю чергою, веде до розвитку інвестиційних процесів, підвищення ефективності всіх ланок інтегрованого виробництва.

Мотивами інтеграційних процесів у сучасній агропромисловій економіці ринкового типу мають бути:

- єдність технологічного циклу виробництва продовольства;

- синергетичний ефект, що виникає завдяки економії на масштабах діяльності, комбінування взаємодоповнюючих ресурсів, фінансової раціоналізації по лінії зниження транзакційних витрат, посилення монопольного становища на ринку та інших факторів [27, с. 24-34].

Інтеграція дозволяє максимально використовувати всі переваги економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності. Процес виробництва в економічно слабких господарствах, як правило, здійснюється на основі об'єднання з прибутковими переробними, сервісними підприємствами та організаціями несільськогосподарського спрямування, що надають інвестиції, оборотні кошти та техніку. Розвиток інтеграції та кооперації дозволяє консолідувати засоби виробництва, поєднати розрізнені стадії єдиного технологічного процесу, застосувати інновації та розширити масштаби виробництва. Через війну оптимізуються міжгалузеві зв'язку, розвивається великотоварне підприємництво, скорочуються витрати виробництва та підвищується конкурентоспроможність продукції. Як найважливіші положення, що визначають розвиток інтеграції в АПК, можна навести такі:

– агропромислова інтеграція є економічно виправданою та перспективною формою об'єднання підприємств різних галузей, якщо ці підприємства органічно пов'язані у техніко-економічному відношенні на основі оптимальної концентрації виробництва;

- поєднання послідовних стадій обробки сільськогосподарської сировини;

- створення ефективної маркетингової структури, що мінімізує транзакційні витрати з виробництва, переробки та збуту готової продукції.

Проте інтеграція поряд із позитивними моментами має негативні сторони, які обов'язково мають бути враховані ще на етапі узгодження проекту, наприклад, коли весь прибуток інтеграційного формування надходить інвестору, а сільськогосподарські формування не зацікавлені у розвитку виробництва, адже розподіл прибутків здійснює інтегратор. У зв'язку з цим господарства на певній стадії розвитку при оздоровленні виробництва прагнутимуть вийти з інтеграційної структури. Такий процес характерний насамперед для холдингів, у яких сільськогосподарські підприємства, втрачаючи економічну самостійність, зберігають статус юридичної особи. При цьому вони повинні перейти на госпрозрахункові принципи економічного господарювання, поступово набуваючи права на самостійну виробничу діяльність та розподіл доходів, удосконалюючи товарно-грошові та земельні відносини [152, С. 15-24].

І. Кіпіорі стверджує, що перехід до нової якості інноваційно-інвестиційного розвитку сільськогосподарських підприємств детермінується реструктуризацією відповідного організаційно-економічного механізму. Напрямами же реструктуризації науковець вважає визначення інноваційно-інвестиційних пріоритетів та адекватну систему і технологію управління, мотивацію зростання інноваційно-інвестиційного потенціалу сільськогосподарських підприємств, удосконалення методів та інструментів державної підтримки цільових галузевих інновацій, створення регіональних спеціалізованих аграрно-інноваційних центрів. На думку науковця зазначене уможливить визначення стратегічних пріоритетів інноваційного інвестування та його ресурсне забезпечення, ефективне використання наявного інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємств галузі, а також забезпечуватиме позитивну динаміку економічного розвитку та зростання конкурентоспроможності на товарних і фінансових ринках [67].

Актуального значення також набуває стратегічне управління розвитком аграрних підприємств та залучення інвестицій в умовах постійної мінливості зовнішніх та внутрішніх умов функціонування з метою з одного боку,

якісного задоволення потреб населення у продовольстві та товарах, з іншого боку, забезпечення потреб аграрних підприємств у необхідних інвестиціях [8]. Стратегічне прогнозування має наступні основні переваги:

по-перше, дозволяє забезпечити консолідацію зусиль різних рівнів управління з метою досягнення стратегічних індикаторів ефективності та зростання розвитку підприємства;

по-друге, стратегічні прогнози, створюючи можливість, деталізації завдань за окремими напрямами, за окремими періодами реалізації забезпечують обов'язковість необхідних корективів за зміни умов функціонування;

по-третє, стратегічне прогнозування виступає адаптаційним елементом впливу системних чинників.

Є пропозиції щодо організації фінансово-промислових груп та чотири способи їх організації:

- на базі крупного промислового об'єднання сільськогосподарського машинобудівництва або підприємства з виробництва мінеральних добрив, що створює свій власний банк або вступає в коаліцію з вже існуючими кредитними структурами. З їх допомогою залучаються недержавні інвестиції в т.ч. й від населення, шляхом створення інвестиційних пайових фондів. За допомогою накопичених таким чином засобів реалізується виробництво сільськогосподарської техніки, яка постачається в технічні центри. Останні по статусу залежать від головного об'єднання, здійснюють передпродажну підготовку, монтаж, гарантійне обслуговування, ремонт, продаж. Як основну форму взаємовідносин технічних центрів зі своїми клієнтами ми рекомендуємо лізинг, прокат техніки та виконання механізованих робіт відповідно до угод про спільну діяльність.

- фінансово-промислові групи створюються крупними торгівельно-фінансовими структурами, споживачами сільськогосподарської продукції. Інвестування сільського господарства по такому шляху хоча й в невеликих масштабах, вже здійснюється в Україні як вітчизняними, так і

зарубіжними інвесторами. Прикладом тому служить "Макдональдс", який володіє мережею дочірніх підприємств в м'ясному тваринництві та м'ясопереробній промисловості.

- поступове надання функцій повноцінної виробничо-збутової корпорації акціонерним товариствам, створених під час приватизації підприємств переробної промисловості та сільського господарства. Акціонерні товариства залучають до складу акціонерів банки, страхові компанії та інші фінансові установи на умовах надання останніми пільгових інвестиційних кредитів. Можна використовувати також безпосереднє залучення коштів населення за допомогою емісії цінних паперів – привілейованих акцій та облігацій.

- створення регіональної АФПГ на базі крупного комерційного банку з входом до групи підприємств з виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, а також торгівельних та ресурсопостачаючих організацій. В цьому випадку поєднуватимуться два принципи формування ФПГ – державно-кооперативний та вертикальний. При цьому виникає можливість виробництва різних видів конкурентоздатної продукції – м'ясної, молочної, овочевої, плодової, ягідної тощо. Все це значною мірою підвищить стійкість АФПГ на ринку продовольчих товарів. Вважаємо, що найбільш реальним є включення в групу комерційного банку, оскільки, тільки зацікавлена участь банківського капіталу для формування ефективного аграрного сектора може забезпечити нормальну життєдіяльність всієї інтеграційної структури. ФПГ повинна обов’язково цілеспрямовано використовувати бюджетні кошти, здійснювати необхідні операції з цінними паперами, залучати власні й кредитні кошти на реалізацію перспективних програм та проектів, здійснювати торгово-комісійні та лізингові операції, а також юридичне оформлення рахунків клієнтів-учасників групи, проводити розрахунки при фінансових взаємовідносинах між підприємствами і контрагентами [19].

Найпрогресивнішим механізмом фінансової підтримки інноваційної діяльності є фондовий механізм. Сутність його у тому, що відділення фондів реалізують матеріальну підтримку розвитку підприємств. При цьому фондові

кошти є перехідними рік у рік, що дозволяє позбавитися низки недоліків бюджетного розподілу коштів через систему казначейства. Також ці фонди видають гранти у розмірі 3/4 від загальної вартості прикладних розробок і навіть більше, якщо є внесок зацікавлених виробничників та чітко окреслені масштаби поширення майбутньої інновації. У багатьох країнах світу ці фондові механізми реалізуються державними та регіональними фондами чи платіжними агентствами. Подібні фонди можуть створювати спілки та асоціації товаровиробників. При цьому передбачається наділення цього фонду такими повноваженнями:

- надання грантів на розробки, у фінансуванні яких беруть участь аграрії (на конкурсних засадах);

- надання грантів заінтересованим особам на підвищення кваліфікації та перепідготовку працівників агропромислового комплексу з повним або частковим (близько 3/4 розмірів витрат) покриттям витрат у рамках цільових програм, розвитку конкретних напрямів та галузей агропромислового виробництва (на конкурсній основі);

- фінансування проведення спеціалізованих навчальних семінарів та інших заходів щодо поширення знань про нововведення в аграрному бізнесі (можливо у відповідність як з цільовими програмами, так і на конкурсній основі);

- субсидування розвитку матеріальної бази та здійснення суспільно значущої діяльності структур, які здійснюють трансфер інновацій (без конкурсу);

- замовлення, фінансування чи субсидування інших робіт, пов'язаних із інноваційним розвитком аграрного бізнесу [45].

Викликає зацікавленість такий напрямок активізації інвестиційної діяльності аграрного підприємства як поєднання економічних механізмів з організаційними та запровадження одночасно організаційно-управлінських, організаційно-економічних та економічних механізмів, з виділенням відповідного інструментарію за кожною з груп механізмів (рис. 3.1).

Найбільшої ефективності за його допомогою можна досягти за умови комплексного застосування та здійснення його на довгострокових стратегічних засадах.

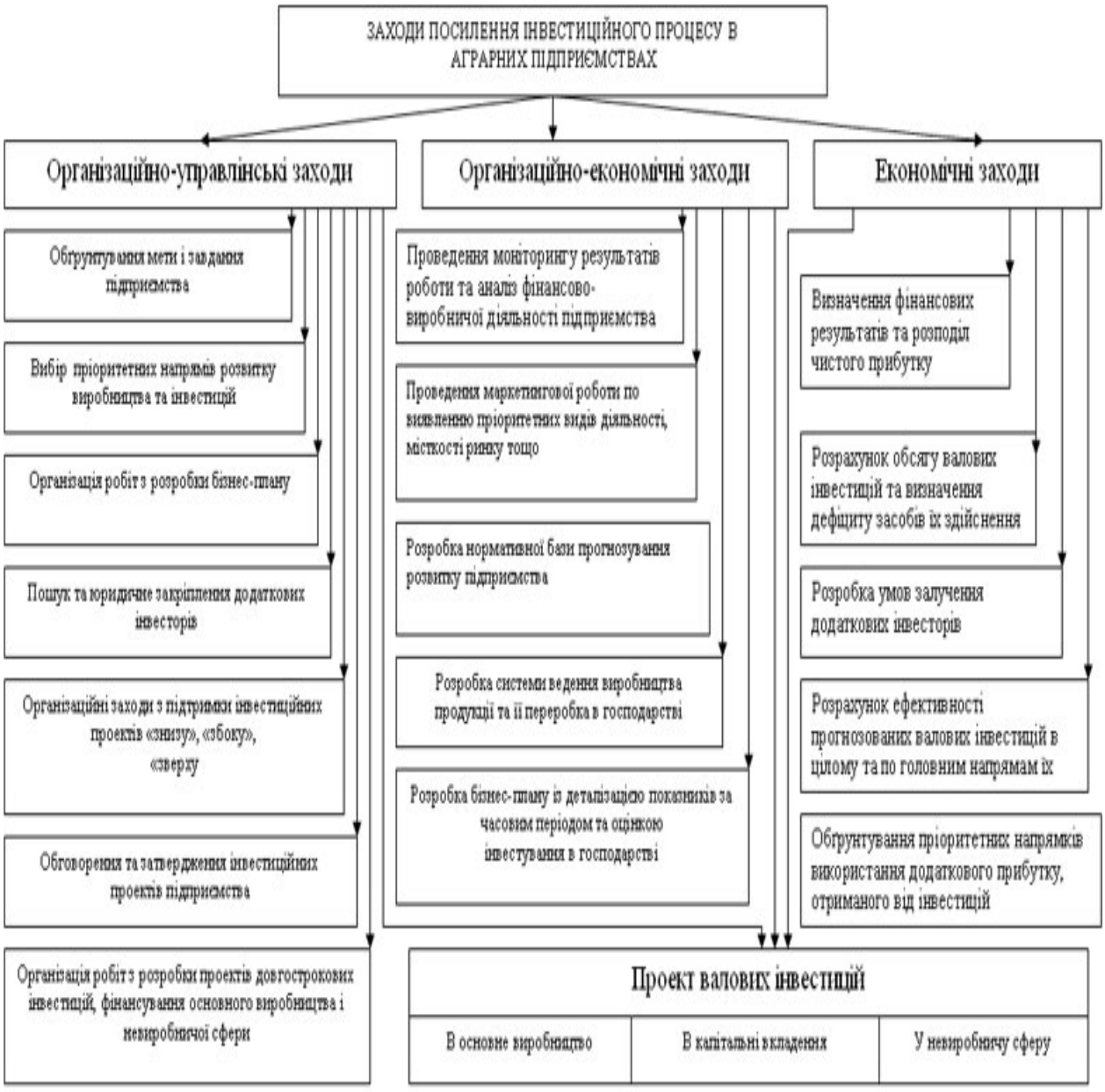

Рис. 3.1. Система основних заходів посилення інвестиційного процесу в аграрних підприємствах [19]

Обмеженість власних коштів аграрних підприємств, а також неефективне функціонування його економічних механізмів, у випадку недостатнього обсягу інвестицій для реалізації відповідних проектів вимагає

залучення додаткових (зовнішніх) джерел фінансування у вигляді кредитів і позик.

В основу реалізації ефективного механізму кредитування інвестиційних проектів покладено взаємозв'язок окремих його елементів:

- аналіз якості бізнес-планів реалізації інвестиційних проектів; обстеження підприємства співробітниками банку;

- правове забезпечення реалізації інвестиційного кредитування; розробка оптимальної схеми кредитування інвестиційного проекту;

- оформлення документації щодо реалізації інвестиційного проекту, контроль і оперативне регулювання виконання календарних планів і витрат ресурсів;

- обґрунтування системи показників, що впливає на надання банком інвестиційних кредитів та фінансовий аналіз потенційного позичальника [124, с. 35].

У процесі роботи економічного механізму та його окремого інструментарію можуть бути збої, які у протиріччі між кінцевими цілями функціонування (різні показники ефективності учасників інвестиційного процесу). Це вимагає певної гнучкості та агрегованості при формуванні економічного механізму, а також це потрібно враховувати як на початкових етапах, так і на етапі розробки конкретних важелів механізму та методів їх застосування.

Для вироблення конкретних пропозицій щодо формування та розвитку економічного механізму розвитку та стимулювання інвестиційної активності аграрного підприємства слід провести:

- детальний аналіз особливостей функціонування аграрного сектору країни в умовах глобального економічного середовища,

- системний аналіз вітчизняного аграрного сектору в контексті викликів сучасності та інвестиційної привабливості,

- дати характеристику інвестиційних процесів у його галузях, відобразити динаміку розвитку та зв'язок аграрного підприємства з інвестиційною активністю.

При цьому, удосконалення економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства та всього агропромислового комплексу має здійснюватися на основі наступних важливих та дієвих принципів:

- досягнення оптимального ступеня інтерактивності між вільним ринком та державним регулюванням сфери сільськогосподарської діяльності з погляду розвитку інвестиційного процесу у аграрній сфері;

- збалансованості вартісних та натурально-речових співвідношень реалізації інвестиційного процесу та розширеного відтворення у сільському господарстві та АПК;

- створення орієнтирів та стимулів для забезпечення заощадження фінансових ресурсів для розвитку аграрного виробництва та агропромислового комплексу в цілому на основі інвестування;

- формування науково-обґрунтованої норми нагромадження капіталу в аграрному секторі національної економіки;

- забезпечення привабливості сільськогосподарського виробництва та агропромислового комплексу для зовнішніх інвесторів на основі прямих вкладень капіталу шляхом формування сприятливого інвестиційного клімату у сільському господарстві та агропромисловому комплексі;

- створення мотивації для більш раціонального просторового розміщення та спеціалізації сільськогосподарського виробництва на основі поглиблення суспільного розподілу праці, розвитку концентрації виробництва на базі міжгосподарської кооперації та агропромислової інтеграції;

- забезпечення охорони навколишнього середовища в рамках сільськогосподарської діяльності на базі здійснення екологічного моніторингу та екологічної оцінки інвестиційних проектів у

сільськогосподарській галузі та агропромислового комплексу національної економіки;

- створення стабільних умов для еквівалентного обміну в сільському господарстві в рамках агропромислового комплексу на основі поступового та поетапного викорінення нерівності цін на промислові та сільськогосподарські продукти праці;

- формування стимулів для розвитку іпотечного кредитування в аграрній сфері як найважливішого джерела інвестування у галузі та визначення заставної вартості земель сільськогосподарського призначення на основі стартових аукціонних цін землі у сільському господарстві;

- створення орієнтирів для розширення практики застави аграрної продукції з метою залучення інвестиційних ресурсів у сільськогосподарське виробництво;

- стимулювання процесу концентрації капіталу на основі злиття та поглинання неефективних сільськогосподарських товаровиробників, а також консолідації наявних аграрних земель та розвитку агропромислових холдингів;

- стимулювання впровадження інновацій, диджиталізації сільськогосподарського та агропромислового виробництва [173].

Мета всіх наведених вище інструментів окрім, безумовно, удосконалення безпосередньо економічного механізму розвитку та стимулювання інвестиційної активності в агропромисловому комплексі полягає в комплексному впливі на інвестиційні процеси таким чином, щоб оптимальним чином поєднувати інтереси учасників цих процесів, використовувати наявний у них потенціал і сприяти їх ефективному взаємодії.

Водночас, найбільшої ефективності та дієвості можна від їх використання досягти за умови узгодженого, комплексного їх використання та запровадження, при тому, що деякі з них мають здатність комплексного застосування. Це посилює їх, надає можливість отримання додаткового

синергетичного ефекту, а це, у свою чергу, забезпечує не тільки зростання інвестицій у галузь і підвищення їх віддачі, але й позитивно позначається на всій сукупності виробничих, економічних та соціальних відносин в агропромисловому комплексі, сприяє збереженню та нарощуванню виробничого потенціалу комплексу.

3.2. Концептуальні та методичні основи щодо удосконалення засад економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств

Сучасний етап соціально-економічних перетворень в аграрному секторі економіки характеризується такими найважливішими особливостями: зміною економічних, фінансових та правових умов господарювання. підприємств та організацій; низькою ефективністю стратегій ведення сільськогосподарського виробництва; нестійкістю показників відтворювального процесу; обмеженістю виробничого та кадрового потенціалу; незадовільним фінансовим станом більшості підприємств; невизначеністю державної підтримки-агропромислового виробництва. Все це підсилюється військовими діями, що тривають на території нашої держави та окупацією значної частини території держави.

Вихід з даної ситуації потребує системного підходу до вирішення завдань, що стоять безпосередньо перед кожним підприємством – основним товаровиробником. Для цього необхідно адаптувати економічний механізм розвитку інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств до нових методів господарювання в умовах ринку, який полягає також як у реформуванні агропромислового комплексу країни, так і збереженні виробничого потенціалу та соціальної інфраструктури діючих сільськогосподарських підприємств, впровадженні інновацій тощо. Слід також врахувати, що останнім часом в аграрному секторі економіки дедалі

більше актуалізуються питання запровадження принципів сталого розвитку, що враховує відповідний баланс екологічних, економічних та соціальних критеріїв ефективного використання земельних ресурсів.

Виходячи з вищезазначеного, необхідно зазначити, що удосконалення економічних механізмів розвитку та регулювання інвестиційної діяльності у сільськогосподарській сфері має відповідати таким вимогам:

- створення умов, що сприяють забезпеченню сталого зростання та розвитку сільського господарства на основі інноваційно-інвестиційного типу розширеного відтворення, що характеризується широким впровадженням досягнень науково-технічного прогресу;

- розвитку процесу інтенсифікації сільськогосподарського виробництва з урахуванням раціонального використання ресурсів, і, в першу чергу, землі;

- необхідності забезпечення імпортозаміщення сільськогосподарської продукції та продовольства на основі розвитку вітчизняного сільського господарства;

- зростання інвестиційної привабливості аграрного сектора економіки як для зовнішніх, так і внутрішніх інвесторів за рахунок удосконалення інвестиційного проектування та забезпечення сумісності показників фінансової та економічної оцінки інвестицій;

- вдосконалення економічного регулювання сільськогосподарського виробництва з метою досягнення оптимального ступеня взаємодії держави та вільного ринку у цьому процесі;

- формування орієнтирів та стимулів для впровадження досягнень науково-технічного прогресу у сільському господарстві на основі створення нових сортів сільськогосподарських культур та порід тварин, а також впровадження сучасних технологій в аграрному виробництві;

- підвищення ефективності використання основних факторів виробництва у сільському господарстві: землі, праці та капіталу;

- створення гнучкої системи землеволодіння та землекористування у сільському господарстві, заснованої на різноманітті форм власності та господарювання на селі;

- удосконалення системи управління земельними ресурсами з метою їх раціонального та ефективного використання;

- розвитку процесу консолідації земель у сільському господарстві з метою економії на "масштабі" та зниження транзакційних витрат.

Як конкретна форма реалізації наданих вище вимог, що виступає як вдосконалення економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності у сільському господарстві, яке має ґрунтуватися на наступних ключових принципах:

- побудови економічного механізму на єдиній методологічній основі, з метою усунення протиріч та диспропорцій у системі економічного регулювання інвестиційної діяльності у сфері сільськогосподарської діяльності;

- пріоритету ціни як ядра економічного механізму та основного регулятора ринкової економіки у процесі економічного регулювання розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства;

- функціонування кожного економічного важеля у межах свого призначення та виконання ними лише іманентних їм функцій, що відбивають їх роль у стимулюванні та забезпеченні розширеного відтворення у сфері сільського господарства;

- забезпечення тісної взаємодії окремих економічних регуляторів (цін, податків, кредиту) у процесі економічного регулювання інвестиційної діяльності з метою забезпечення синергетичного ефекту від їхнього функціонування.

Для створення ефективного та дієвого економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства має бути також створена відповідна система управління, що забезпечує реалізацію таких етапів управління як оцінка, прогнозування, мотивація, організація, контроль

і формування коригувальних заходів. Однією з результативних спроб розробки відповідної концепції є розроблена представниками Полтавського державного аграрного університету концепція інвестиційного забезпечення аграрної сфери, основна мета якої полягає у відновленні й розвитку інвестиційного потенціалу для підвищення ефективності аграрного виробництва (рис. 3.2).

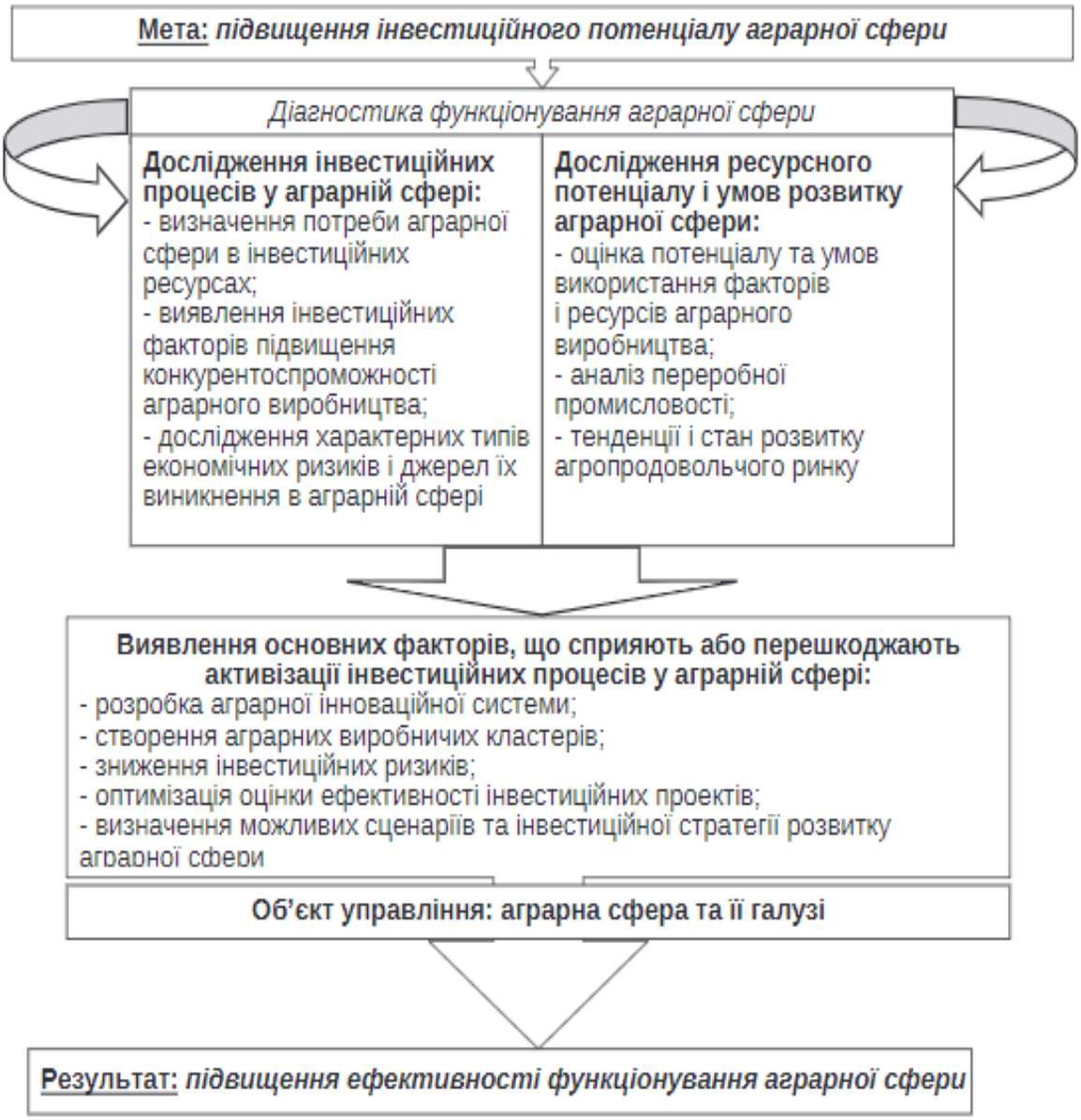

Рис. 3.2. Концептуальні засади економічного механізму регулювання інвестиційних процесів у аграрній сфері [46]

Відповідно до запропонованої авторами концепції, економічний механізм регулювання інвестиційних процесів у аграрній сфері включає в себе: діагностику функціонування аграрної сфери й агропродовольчого ринку; виявлення факторів, які сприяють системній активізації інвестиційних процесів; розробку аграрної інноваційної системи; зниження інвестиційних ризиків; оптимізацію системи прийняття управлінських рішень при оцінці ефективності інвестиційних проектів; обґрунтування елементів стратегії інвестиційних перетворень в аграрній сфері [46].

Незважаючи на наявні переваги даної концепції, вона здійснює акцент переважно на актуалізацію інвестиційної діяльності, в той час як, на нашу думку, акцент має здійснюватись як на засади та особливості діяльності задля позитивного ефекту функціонування аграрного підприємства, що має стати позитивним сигналом для інвесторів і здійснення інвестиційної діяльності, так і самої інвестиційної діяльності. Досягти цього можливо за умови представлення єдиної сукупності інструментарію за такими напрямами як організаційний, управлінський, економічний та виробничий, що дозволяють: вести розширене відтворення; забезпечити сталий розвиток аграрного підприємства, збереження та розширення відтворювальної функції інвестицій; нарощувати виробничі потужностей, а також досягати необхідного рівня фінансової стабільності, зробити підприємство привабливим для інвесторів. При цьому, створення передумов обґрунтування та дієвого функціонування всіх важелів і елементів розвитку інвестиційної діяльності агропромислового комплексу та аграрного підприємства, а також ведення інвестиційної діяльності, має визначатися:

- **по-перше**, ***головною функцією економічного механізму управління***, адже як будь-яка діяльність, інвестиційна діяльність сільськогосподарських підприємств суворо вмотивована. Тому організація інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств визначається її мотивами (рис. 3.3): економічними та позаекономічними:

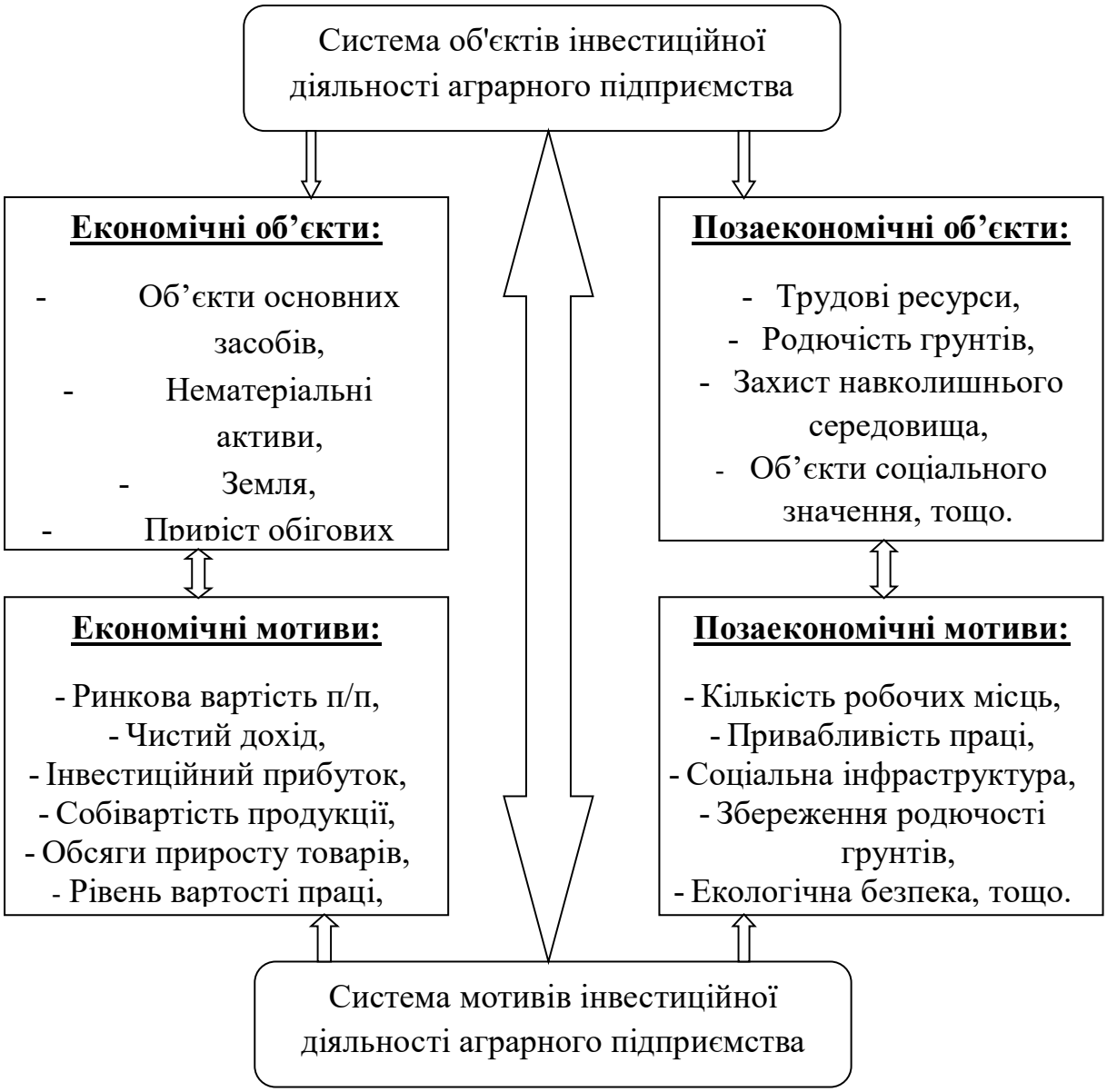

Рис. 3.3. Система мотивів та об'єктів інвестиційної діяльності аграрних підприємств

* Побудовано автором

- основним економічним мотивом інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств виступає інвестиційний прибуток, рівень якого відбиває очікування інвесторів від здійснюваних ними вкладень. При цьому зростання прибутковості забезпечується в результаті реального та фінансового інвестування виступає основою підвищення ринкової вартості сільськогосподарського підприємства. Відповідно, не менш важливим

економічним мотивом інвестиційної діяльності є ринкова вартість підприємства, і, як наслідок, зростання добробуту власників,

- позаекономічні мотиви прийняття інвестиційних рішень сільськогосподарськими підприємствами розглядають, як правило, рідше, хоча відіграють важливу роль, перш за все, у соціальному розвитку працівників, а також у вирішенні екологічних, інноваційних, естетичних та інших проблем. Звичайно, такі мотиви є індивідуальними для кожного підприємства і визначаються його спільною місією. Якщо конкретизувати склад позаекономічних мотивів інвестиційної діяльності сільгосптоваровиробників, то до них можна віднести: збереження робочих місць та створення нових; скорочення ручної та некваліфікованої праці; покращення умов праці працівників; вдосконалення та розвиток соціальної інфраструктури тощо [73];

- **по-друге**, ***цілісним характером розробки концептуальних положень організації інвестиційної діяльності***, який має забезпечуватись, на наш погляд, за рахунок економічного механізму управління як ключового та застосування системно-відтворювального підходу, оскільки інвестиційна діяльність постійно відтворюється, з одного боку, з другого - виступає основою для відтворення основних засобів, відтворення виробничо – комерційної діяльності та інших відтворювальних процесів. Разом з цим інвестиційна діяльність має розглядатися як система, що включає фінансову та виробничо-комерційну діяльність, свої особливі мотиви, які визначають об'єкти інвестування, фази інвестиційного циклу тощо.

При цьому цикл інвестиційної діяльності, що складається з таких приватних процесів, як:

- мобілізації вільних коштів та накопичення фінансових ресурсів для інвестування;

- перетворення фінансових ресурсів на інвестиційні (вкладення в інвестиційні проекти, капітальні вкладення);

- нарощування інвестованої вартості (виробництва нових матеріальних цінностей);

- реалізації фінансових зобов'язань перед інвесторами (розподіл інвестиційних доходів, контролю за виконанням зобов'язань) [36],

у ході свого здійснення захоплює дві сфери відносин – фінансову та господарську, кожна з яких має свій устрій та організацію та утворюють полісистему. Остання включає окремі механізми функціонування накопичення фінансових ресурсів, їх перетікання у господарський оборот організації, нарощування матеріально-речовинної вартості та забезпечення повернення ресурсів. Усі вони мають особливе підпорядкування, а кожна наступна система підпорядковує собі попередню, органічно вписуючи її у свою структуру.

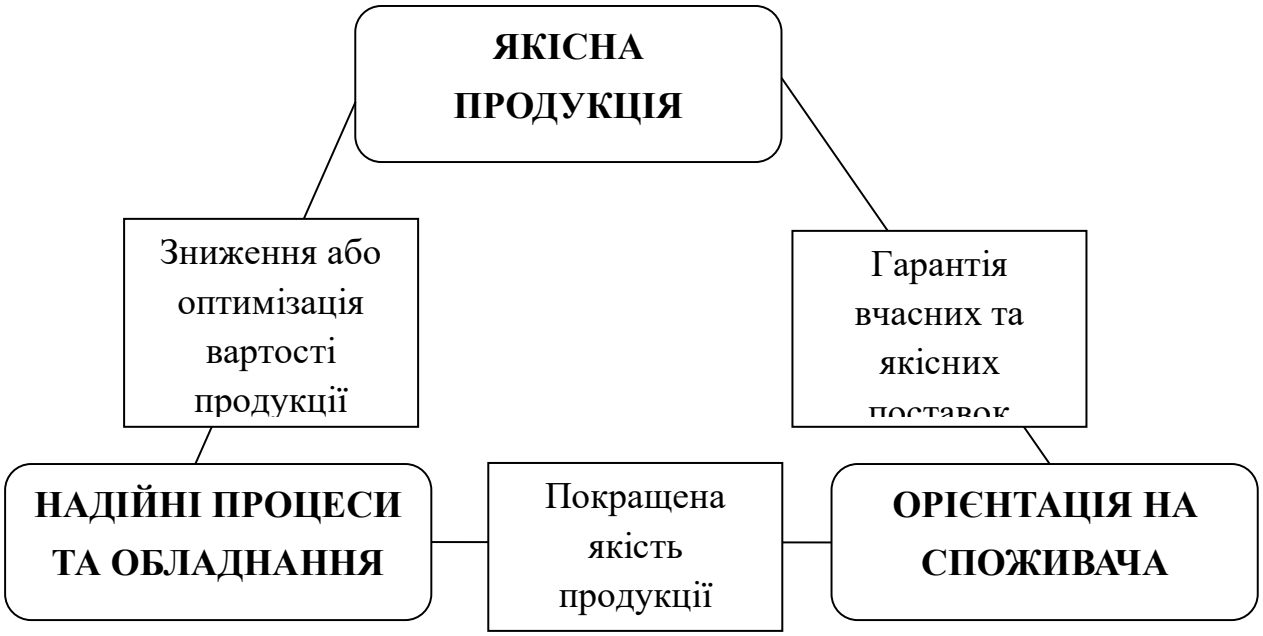

Рис. 3.4. Сутність технології «бережливе виробництво»

* Побудовано автором

Для досягнення найкращих результатів дана концепція має також реалізовуватись на засадах технології «бережливого виробництва» – підхід в управлінні, що реалізується з урахуванням орієнтації на споживача за

допомогою покращення якісних характеристик продукції, зниження вартості на основі застосування надійних технологічних процесів, обладнання, а також реалізації якісного товару з використанням гарантій постачання (рис. 3.4).

Таблиця 3.1

Порівняльна характеристика методів управління процесами підприємства

Ознаки	**Бережливе виробництво**	**Реінжиніринг**	**Санація**
Мета	Скорочення витрат	Покращення показників	Попередження кризового стану
Масштаби впровадження	На всіх етапах виробництва та управління	На окремих етапах	В окремих відділах
Вартість впровадження	Незначні витрати	Висока вартість	Середні витрати
Період реалізації	Середньостроковий	Середньостроковий	Довгостроковий

* Побудовано автором на підставі [74; 87; 131]

З погляду філософії бережливого виробництва, у галузі сільського господарства обсяг втрат набагато вищий, ніж у промисловому виробництві, відповідно, більше можливостей щодо розробки заходів щодо їх скорочення. З позиції даної концепції у сільськогосподарському виробництві виникають величезні тимчасові втрати. Тому застосування концепції бережливого виробництва (табл. 3.1), заснованої на постійному вдосконаленні, спрямовано виявлення втрат кожному робочому місці, звільнення від прихованих втрат, оперативне вирішення проблем, виключення виробничих витрат, збільшення

продуктивність праці. Так, наприклад, підхід бережливого виробництва виділяє низку втрат, які мають місце у сільськогосподарських підприємствах:

- втрати надвиробництва (надлишкове виробництво продукції);
- зайві запаси (надлишкова кількість сировини);
- час очікування (відсутність виробничої діяльності у робочий період);
- втрати, пов'язані із зайвим транспортуванням;
- втрати переміщення;
- втрати через виникнення браку (дефектів);
- втрати при надмірній обробці сільськогосподарських рослин, продукції [133].

Зважаючи на системність підходу технології «бережливого виробництва» (рис. 3.5), воно повинно розглядатися та здійснюватися за рівнями: стратегічний, оперативний та тактичний:

- на стратегічному рівні розвитку системи бережливого виробництва розглядаються основні напрями його розвитку, стратегічні цілі та проекти, а також формуються звіти про їх досягнення;
- на оперативному рівні управління сільськогосподарською організацією забезпечується виконання основних функцій управління реалізацією програми бережливого виробництва;
- на тактичному рівні забезпечуються управління виконаними проектами та їх реалізація в кожному напрямку, управління обіговим капіталом, тощо.

Таким чином, ***бережливе виробництво*** можна розглядати як комплексний підхід, що включає оптимізацію процесу управління (підприємством, фінансами, виробництвом, тощо) та виробництва з урахуванням орієнтації на споживача, забезпечення збалансованої інфраструктури та зміну способу мислення, поведінки та якості трудового життя сільських працівників з метою мінімізації витрат праці, підвищення прибутку, якості та рівня конкурентоспроможності, гарантованих поставок сільськогосподарської продукції, покращення рівня інвестиційної

привабливості аграрного підприємства та збільшення наявних та потенційних джерел фінансування (табл. 3.2).

Рис. 3.5. Система «бережливого виробництва» [28]

Загалом, технологія «бережливе виробництво» має наступні реальні відчутні переваги для аграрного підприємства:

по-перше, така система ґрунтується на таких принципах, що особливо актуальні в кризових умовах та спрямовані на всебічне зниження витрат і не потребують значних інвестицій для задоволення споживчих вимог до якості продукції. Так, дана система на 80% складається з організаційних заходів і, тільки 20% складають інвестиції в технологію,

Таблиця 3.2

SWOT-аналіз концепції «бережливе виробництво»

	Можливості: 1) вдосконалення технології виробництва; 2) скорочення витрат; 3) підвищення задоволеності споживачів.	**Загрози:** 1) незадоволеність клієнтів; 2) ненадійні постачальники.
Слабкі сторони: 1) некваліфіковані працівники; 2) слабка структура управління; 3) незацікавленість працівників.	Використання нових технологій допоможе підвищити зацікавленість співробітників. Залучення висококваліфікованих працівників.	Проведення семінарів та навчальних тренінгів для працівників. Мотивація працівників, зміна системи оплати праці.
Сильні сторони: 1) продумана стратегія у сфері діяльності; 2) якісна продукція; 3) сучасні технології виробництва.	Збільшення частки ринку за рахунок роз-ширення асортименту. Відкриття нових філій за рахунок збільшення обсягу реалізації.	Висока якість продукції задовольнятиме потреби споживачів. Завдяки розширенню з'являється можливість співпрацювати з новими постачальниками.

* Побудовано автором на підставі [79]

по-друге, бережливе виробництво є найуспішнішим симбіозом ринкових та адміністративно-організаційних принципів господарювання сучасного підприємства;

по-третє, розвиток менеджменту якості постійно розвивається в напрямі освоєння найоптимальніших методичних підходів до управління бізнесом, серед яких бережливе виробництво вважається найбільш сучасним. Відмітимо, що lean концепція управління якістю бере за основу конкурентоспроможну ціну на ринку, що може забезпечити необхідний попит. Прибуток при цьому підході збільшується не за рахунок підвищення

цін, як в традиційній моделі ведення бізнесу, а за рахунок зниження собівартості. Такий підхід дозволяє аграрним підприємствам забезпечити пріоритет інтересів споживача і зосереджувати увагу на дослідженні та зниженні витрат, перевиробництва, простоїв, дефектів та інших витрат. Результатом такого підходу є ефективна цінова позиція і підвищення якості виробництва. Разом з цим, зауважимо, що впровадження бережливого виробництва в сільськогосподарських підприємствах має системний вплив на конкурентоспроможність продукції та підприємства в цілому [165].

Все це можна врахувати при формуванні відповідної концепції економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства. Таким чином, з огляду на вищевикладене, така **концептуальна модель економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства:**

має бути заснована на економічному механізмі управління та стратегічних засадах функціонування як ключових; системно-відтворювальному підході, оскільки інвестиційна діяльність має комплексний характер та постійно відтворюється, з одного боку, з другого - виступає основою для відтворення; технології «бережливе виробництво», що включає оптимізацію процесу управління (підприємством, фінансами, виробництвом, тощо) та виробництва з урахуванням орієнтації на споживача;

повинна сприяти забезпеченню сталого зростання, розширеного сільськогосподарського виробництва та розвитку сільського господарства на основі інноваційно-інвестиційного типу розширеного відтворення (рис. 3.6).

Концептуальність представленої моделі виходить із двох основних базисів:

по-перше, впровадження даної моделі виходить із забезпечення розширеного сільськогосподарського виробництва,

по-друге, залучення інвестиційних ресурсів має здійснюватися на ефективній основі, тобто прибутковості.

Рис. 3.6. Алгоритм реалізації концептуальної моделі економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства

* Побудовано автором

Подані концептуальні підходи сприяють розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства відповідно до цілей розвитку відтворювального процесу, а основною метою формування та реалізації запропонованої нами концептуальної моделі економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства є створення умов для його стабільного функціонування та сталого розвитку. Відповідно до зазначеної мети виділяються такі завдання, які вирішуються за допомогою запропонованої нами моделі:

– оптимізація виробничих процесів сільськогосподарських організацій;

– активізація процесу розробок, апробація та впровадження інноваційних процесів в АПК;

– максимально ефективне використання наявних ресурсів аграрного підприємства.

При впровадженні цієї концепції слід враховувати фактори, особливості та тенденції як зовнішнього, так і внутрішнього середовища агропромислового комплексу та окремого аграрного підприємства, а також його умови, оскільки вони впливають на процес управління та інвестиційної діяльності:

- до факторів зовнішнього середовища функціонування агропромислового комплексу та окремих аграрних підприємств належать: державна політика та законодавче регулювання галузі, природно-кліматичні умови, глобалізація економіки, конкурентне середовище галузі в ринковій економіці, розвиток Інтернет-технологій та електронної торгівлі, розвиток аграрної інтеграції, купівельна спроможність населення, швидкість впровадження інноваційних технологій, зміна клімату та інших;

- до чинників внутрішнього середовища економічного механізму можна віднести таке: сукупність інструментів, правил, інформації та процесів, вкладених у досягнення кінцевої мети; система ціноутворення; джерела фінансових ресурсів; принципи вкладення коштів; ощадливе виробництво, інновації, освоєння новітніх технологій вирощування рослин,

утримання худоби та птиці; кадрову політику, кадровий потенціал, доступність галузі до економічних ресурсів (трудових, земельних та капіталів), технологічний розвиток галузі.

Пропозиція щодо здійснення організації інвестиційної діяльності аграрних підприємств на основі системно-відтворювального підходу виходить з того, що інвестиційний процес протікає одночасно у чотирьох сферах господарської діяльності: фінансової, інвестиційної, виробничо – комерційної та соціально – культурної. При цьому всі процеси в аграрному підприємстві протікають паралельно на основі постійного відтворення інвестиційних циклів та їх безперервності на простій або розширеній основах.

Спочатку, акумулювання джерел фінансування інвестиційної діяльності відбувається у фінансовій діяльності, виробничо-комерційній діяльності та соціально – культурній сфері. Після чого відбувається їх перетікання безпосередньо в інвестиційну діяльність, де вони розміщуються в економічні об'єкти та позаекономічні об'єкти, відбувається їхнє «створення». Далі відбувається споживання об'єктів інвестування паралельно у виробничо-комерційної діяльності та соціально-культурної сфері, результатом чого є формування джерел для нового інвестиційного циклу аграрного підприємства.

Таким чином, необхідно зазначити, що запропонована нами концепція моделі економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства дозволить власникам та менеджерам аграрного підприємства не лише суттєво покращити дієвість економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства, а й діяльність самого аграрного підприємства, сприятиме підвищенню його рівня конкурентоспроможності та прибутковості, продуктивності праці, вдосконаленню бізнес-процесів, зменшенню витрат ресурсів, підвищенню якості продукції, ефективному використанню потенціалу аграрного підприємства, що, врешті-решт, позитивно вплине на рівень інвестиційної

привабливості аграрного підприємства для потенційних інвесторів, забезпечить можливість залучення необхідних ресурсів.

3.3. Методичні підходи до оцінювання ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства

У контексті розвитку аграрного сектора, певного аграрного підприємства або проекту та залучення інвесторів для їх розвитку та розширення, зацікавленість для всіх суб'єктів інвестиційної діяльності, в першу чергу це стосується інвесторів, має представляти розширена оцінка, яка б дозволяла здійснити якісний зріз галузі, самого підприємства (проекту) та виявити найбільш перспективні напрямки взаємодії, наявні та потенційні ризики, загрози та можливості, що передбачає аналіз та оцінку сукупності різних як економічних, так і інших показників, як кількісного, так і якісного характеру. Зазначений наш висновок підтверджується і позицією Л. Боровіка, який стверджує, що характеризуючи інвестиційну привабливість аграрного підприємства, необхідно дати оцінку:

- виробничому потенціалу (визначається якісними і кількісними показниками земельних ресурсів, технічних ресурсів, продуктивністю основного гурту тварин);

- фінансово-економічному потенціалу (визначається основними показниками економічної ефективності виробництва та фінансовими результатами господарської діяльності галузі);

- трудовому потенціалу (оцінюється кількісними і якісними показниками, а також відсотком працездатного населення до його загальної чисельності);

- інноваційному потенціалу (оцінюється щорічним прибутком від інноваційної діяльності, нормою рентабельності інвестицій в інноваційні проекти, кількістю науково-технологічних розробок, кількісним і якісним

складом науково-викладацького персоналу, кількістю науково-освітніх структур);

- потенціалу інвестиційної активності (оцінюється рівнем залучення інвестицій та динамікою зростання експорту аграрної продукції у розрахунку на одного працюючого або на 100 га сільськогосподарських угідь);

- соціальному потенціалу (оцінюється рівнем соціальних стандартів та рівнем споживчих можливостей);

- еколого-природно-ресурсному потенціалу (оцінюється якістю природних ресурсів, показниками підвищення якості орної землі, збільшенням виробництва продукції з кожного гектара засіяних площ землі) [12].

Таким чином, комплексна оцінка інвестиційної привабливості аграрного підприємства повинна являти собою:

- сукупність об'єктивних умов і передумов для інвестування (наявність споживчого попиту, актуальність інвестиційних пропозицій, поточна економічна ситуація в країні, особливості оподаткування, різноманітність об'єктів інвестування, тощо) [57]. Однією з обов'язкових умов ефективності процесу оцінки інвестиційної привабливості є визначення впливу специфічних факторів виробництва та сучасних тенденцій розвитку аграрної сфери;

- узагальнену комплексну характеристику основних виробничо-економічних, організаційних та інших показників підприємства;

- узагальнену комплексну характеристику сильних та слабких сторін різних об'єктів за різноманітними критеріями, що формуються інвестором, яка відображає потенційний інтерес інвестора, а також територіальні фактори виробництва та збуту продукції, що пов'язано з інвестиційним кліматом регіону, показниками ефективності реалізації інвестиційних проектів, тощо.

Базисні ж методологічні положення визначення комплексної оцінки інвестиційної привабливості підприємства повинні полягати у наступному:

- розумінні, що сукупний потенціал підприємства складається з ресурсної складової (організаційний, сировинний, трудовий, виробничий, фондовий, фінансовий потенціал), а також відтворювального, інноваційного та інфраструктурного потенціалів;

- формалізації показників, що характеризують приватні потенціали відповідного підприємства або проекту;

- якісному відборі факторів, що враховують стійкість розвитку підприємства;

- допущенні рівнозначності показників, потенціалів для прийняття рішень щодо інвестування;

- формуванні нормативного рівня показників, представленого середніми регіональними параметрами розвитку сільськогосподарського комплексу;

- виділенні приватних оцінок окремих потенціалів [60].

Здійснений аналіз методичного забезпечення оцінювання інвестиційної привабливості аграрних підприємств дозволяє стверджувати, що незважаючи на існування доволі широкого ряду різноманітних альтернативних методів, використання лише одного з них для оцінки ефективності інвестиційних проектів та наявних і потенційних ризиків - недоцільно, зважаючи на наявні обмеження та/або недоліки кожного з них. Тому до вирішення питання оцінювання інвестиційної привабливості аграрних підприємств необхідно підходити комплексно, враховувати як кількісні, так і якісні фактори, показники, умови задля отримання найбільш повного та об'єктивного результату. Окрім цього, важливим і необхідним елементом удосконалення економічного механізму, засад та інструментарію інвестиційної діяльності аграрних підприємств є не лише аналіз стану та тенденцій його розвитку, а й визначення економічної ефективності застосування запропонованої нами концепції моделі економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства.

Перший етап процесу оцінювання полягає у виборі показників ефективності економічного механізму. Оскільки ефективність у загальному розумінні означає співвідношення результатів і витрат, з цього випливає, що ефективність застосування інструментів економічного механізму може виявлятися через результативність функціонування аграрного сектора, представлену показниками, що відображають відношення досягнутих результатів до різного роду використаних ресурсів. При цьому вибір критеріїв оцінки економічного механізму повинен ґрунтуватися на наступних принципах:

1) комплексності та системності, в рамках якого результативність аграрного підприємства будується на використанні показників, що дають загальну характеристику системи з урахуванням теорії її багатофункціональності та внаслідок цього визначальною існування підсистемності економічного механізму. Таким чином, узагальнюючим критерієм ефективності економічного механізму слід вважати систему показників, що характеризують результативність аграрного підприємства у межах наступних підсистем: виробнича, фінансово, організаційно-управлінська;

2) цілепокладання, відповідно до якого мета економічного механізму полягає в організації ефективної роботи аграрного підприємства, що призводить до вибору індикаторів, що визначають насамперед стан галузі сільськогосподарського виробництва;

3) інформативності, що забезпечує побудову системи показників ефективності з погляду інформаційної наповненості, що дозволяє розрахувати величину інтегрального критерію.

Узагальнивши думки багатьох дослідників у сфері досліджуваного питання (наприклад, О. Терещенко, В. Боровінських, Т. Медведєва, А. Гуссалов, Н. Нечаєв, В. Душкін та інші) (табл. 3.3), ми приходимо до висновку, що в результаті такого аналізу переважно дається характеристика показників виробничої та фінансової діяльності суб'єкта господарювання;

при цьому, по-перше, немає повного набору показників, що відображає оцінку кожного виду діяльності організації, а по-друге, межі між видами діяльності дуже розпливчасті, одні й самі показники в різних методиках використовуються в різних блоках. Критерії ж, що визначають ефективність підсистем економічного механізму, повинні визначатися в залежності від їх характерних рис. Так, показники організаційної підсистеми загалом покликані відобразити організаційну структуру економічного механізму аграрного підприємства тощо.

Таблиця 3.3

Методичні підходи до оцінки ефективності реалізації економічного механізму господарювання суб'єктів

Автор	Сутність методики	Показники
О. Терещенко [141]	**Методика ґрунтується на обчисленні різних показників ефективності виробництва**	**1) узагальнюючі показники ефективності виробництва;** 2) ефективності використання праці; 3) ефективності використання основних, оборотних коштів та капітальних вкладень; 4) ефективності використання матеріальних ресурсів
В. Боровін-ських, Т. Медведєва [171]	**Розрахунок показників економічної та органі-заційної характерис-тик механізму з використанням методу «еталонного підприємства»**	**1) показники економічної ефективності механізму (прибутковість продажів, коефіцієнт покриття, коефіцієнт автономії та інші);** 2) показники організаційної ефективності механізму (коефі-цієнт рентабельності управління, фондовіддача, коефіцієнт онов-лення основних фондів та ін.
А. Хісамова	**Методика заснована**	**1) рентабельність продаж;**

[168]	**на двох критеріях:** 1) стадії життєвого циклу управлінських бізнес-процесів; 2) аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства за звітний період. У результаті виділяється три рівні результативності механізму: високий, середній та низький	2) рентабельність активів; 3) обсяг продажу; 4) коефіцієнт автономії; 5) коефіцієнт абсолютної ліквідності; 6) показники, що характеризують управління бізнес-процесами на підприємстві
А. Семін [174]	**Методика оцінки складових елементів механізму, таких як планування, ціноутво-рення, взаємини з покупцями, форми організації виробниц-тва та праці та інші (всього 12 елементів)**	**1) коефіцієнт загальної ліквідності;** 2) коефіцієнт загальної платоспроможності; 3) коефіцієнт автономії; 4) "запас міцності"; 5) прибутковість усіх продажів; 6) рентабельність капіталу; 7) рентабельність всього капіталу та ін. (усього 12)
І. Павлова [172]	**Методика бальної оцінки фінансової стійкості та фінансового стану організацій**	**1) коефіцієнт абсолютної ліквідності;** 2) коефіцієнт швидкої ліквідності; 3) коефіцієнт поточної ліквідності; 4) коефіцієнт фінансової незалежності; 5) коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами; 6) коефіцієнт забезпеченості запасів власним капіталом

*** Складено автором**

Остаточний вибір нами показників для оцінювання ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства наведено в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Показники для оцінювання ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства

Сфера діяльності	**Показники**
Виробнича	- виробництво валової продукції, - середньорічна вартість основних виробничих фондів, - посівна площа всього, тис. га - середньорічна чисельність працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві, чол.
Фінансова	- коефіцієнт фінансової незалежності, - рентабельність активів, - рентабельність капіталу, - коефіцієнт покриття, - коефіцієнт абсолютної ліквідності, - коефіцієнт обіговості капіталу
Організаційно-управлінська	- коефіцієнт рентабельності персоналу, - продуктивність праці, - середньомісячна заробітна плата працівників.

* Побудовано автором

Оцінка ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства повинна здійснюватися на підставі розрахунку інтегрального показника. Адже має місце багатоаспектність і складність даної економічної категорії, оскільки економічний механізм господарювання та розвитку інвестиційної діяльності насамперед має принцип системності та складається з безлічі елементів і піделементів, кожен

з яких виражений якимось економічним показником. Таким чином, даний інтегральний показник ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства є розрахунком індивідуальних параметрів кожного з представлених видів діяльності аграрного підприємства, які розраховуються на підставі фінансової та бухгалтерської звітності, темпів зростання відповідних показників досліджуваного аграрного підприємства та дозволяють визначити проблеми діяльності сільських товаровиробників та шляхи їх подолання:

$$КПЕ_{ем} \quad \sqrt[m]{П \times Ф \times О}, \qquad (3.1)$$

де КПЕ єм – комплексний показник ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства;

П – індивідуальний показник виробничої діяльності підприємств;

Ф – індивідуальний показник фінансової складової діяльності підприємств;

О – індивідуальний показник організаційно-управлінської діяльності підприємств;

m – кількість видів діяльності, од.

Розрахунок індивідуальних показників кожного з видів діяльності аграрного підприємства, що становлять економічний механізм, відбувається за такою формулою:

$$I_d = \sqrt[n]{TP_1 \times TP_2 \times \ldots \times TP_n}, \qquad (3.2)$$

де I_d – індивідуальний показник ефективності діяльності аграрного підприємства;

$ТР_n$ – темп зростання відповідних показників досліджуваного аграрного підприємства;

n – кількість показників, од.

Нормативні значення комплексного показника за кожним видом діяльності аграрного підприємства та інтегрального показника ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства в цілому повинні бути більшими за 1 (табл. 3.5). Навпаки, якщо отримана величина інтегрального показника не перевищує одиниці, то слід врахувати, за рахунок здійснення якої діяльності (виробничої, фінансової чи організаційно-управлінської) відбувається зниження кінцевого результату. Після цього власники та керівники аграрного підприємства мають виявити причини, а також здійснити комплекс необхідних заходів, як передбачено в алгоритмі реалізації концептуальної моделі економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства.

Таблиця 3.5

Шкала ідентифікації рівня комплексного показника ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства

Діпазони інтегрального показника	**Характеристика**
менше за 1	неефективне функціонування економічного механізму
= 1	низький рівень ефективності функціонування економічного механізму
більше за 1	середній та вище рівень ефективності функціонування економічного механізму

* Побудовано автором

Здійснимо розрахунок запропонованого нами показника на прикладі, підприємства з іноземними інвестиціями «Вайтерра Україна». Вибір саме даного підприємства пояснюється тим, що на його базі на початку 2021 року було запроваджено розроблені нами концептуальні та методичні основи щодо удосконалення засад економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності, а також у другому розділі нашого дослідження було здійснено детальний аналіз та оцінювання його інвестиційної привабливості (табл. 3.6).

За результатами розрахунку комплексного показника ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності підприємства з іноземними інвестиціями «Вайтерра Україна» визначено, що він становить 1,290. Тобто рівень показника перевищує 1, що відповідає «середній та вище рівень ефективності функціонування економічного механізму» і можна вважати доволі позитивним сигналом подальшого розвитку та ефективності інструментів, що використовуються для функціонування аграрного підприємства. Таким чином, на підставі здійсненого розрахунку можна стверджувати дієвість розроблених нами концептуальних та методичних основ щодо удосконалення засад економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності, що були запроваджені на підприємстві з іноземними інвестиціями «Вайтерра Україна». Адже одним із головних регуляторів успішного функціонування сільських товаровиробників як на вітчизняному, так і міжнародному ринках вважається ефективно діючий, адекватний багатоукладній економіці та ринковим відносинам економічний механізм господарювання та розвитку інвестиційної діяльності підприємств аграрної сфери.

Як наслідок, наявність дієвого економічного механізму є вирішальним фактором, що визначає умови ефективної діяльності аграрного підприємства, ефективність його виробництва, фінансовий стан та загалом усю соціально-економічну ситуацію як на рівні окремого аграрного підприємства, так і на рівні всієї аграрної сфери, зважаючи на її важливість для економіки країни.

Таблиця 3.6

Розрахунок комплексного показника ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності підприємства з іноземними інвестиціями «Вайтерра Україна»

Показник	**2019**	**2020**	**2021**	**Темп роста (ТР), 2021 до 2019 р.**
Виробнича діяльність				
виробництво валової продукції	304862	500539	890099	2,92
середньорічна вартість основних виробничих фондів	196669	183774	241264	1,23
посівна площа всього, тис. га	12560	13440	15360	1,22
середньорічна чисельність працівників, зайнятих у с/г виробництві	134	143	156	1,16
$В = \sqrt[4]{2,92 \times 1,23 \times 1,22 \times 1,16} = 1,501$				
Фінансова діяльність				
коефіцієнт фінансової незалежності	0,06	0,15	0,08	1,38
рентабельність активів	22	31	16	0,71
рентабельність капіталу	366	203	189	0,52
коефіцієнт покриття	1,01	1,10	1,05	1,04
коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,08	0,09	0,10	1,25
коефіцієнт обіговості капіталу	1,35	1,17	1,52	1,13
$Ф = \sqrt[6]{1,38 \times 0,71 \times 0,52 \times 1,04 \times 1,25 \times 1,13} = 0,953$				
Організаційно-управлінська діяльність				
рентабельність персоналу	6,28	5,42	6,69	1,07
продуктивність праці	2275	3500	5705	2,51
середньомісячна з/п працівників	131549	160108	165388	1,26
$О = \sqrt[3]{1,07 \times 2,51 \times 1,26} = 1,501$				
$КПЕ_{єм} = \sqrt[3]{1,501 \times 0,953 \times 1,501} = 1,290$				

* Побудовано автором

Низький же рівень ефективності пояснюється доволі коротким проміжком часу від моменту початку запровадження пропозицій дослідження в діяльність обраного нами підприємства. Водночас, слід очікувати подальше зростання ефективності діяльності аграрного підприємства внаслідок ефективності та дієвості концепції моделі економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства. Все це має позитивно вплинути на рівень інвестиційної привабливості досліджуваного нами підприємстві з іноземними інвестиціями «Вайтерра Україна». Серед напрямів, що потребують подальшого суттєвого удосконалення, слід виділити результативність та прибутковість діяльності аграрного підприємства. Окрім цього, власникам та керівникам підприємства з іноземними інвестиціями «Вайтерра Україна» при запровадженні будь-яких інструментів та приймаючи управлінські рішення різних рівнях, необхідно:

по-перше, особливу увагу приділяти вирішенню проблем, пов'язаних безпосередньо з виробництвом,

по-друге, враховувати негативний вплив триваючої військової агресії на території нашої держави та на території областей, де здійснює свою діяльність аграрне підприємство.

Все це має сприяти пожвавленню інвестиційного клімату та підвищення рівня інвестиційної привабливості у сільському господарстві, оскільки без їх вирішення неможливе подолання сформованих кризових явищ у галузі та забезпечення фінансової стабільності шляхом піднесення та розширення діючого виробництва.

Розроблена ж модель оцінки ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства не передбачає складної системи показників, що робить її практичною та не складною у використанні, а характеристика запропонованих показників дозволяє об'єктивно оцінити стан справ за окремими групами показників та, зрештою, узагальнити оцінку суб'єкта господарювання. При цьому були введені нові показники, що відображають ефективність його застосування та результати

впливу на виробничу, фінансову та організаційно-управлінську діяльність аграріїв. Все це робить модель оцінювання економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства,

з одного боку, зручною та доступною у застосуванні як для власників аграрного підприємства, так і для потенційних інвесторів,

з іншого боку, вона дозволяє детально дослідити всі види діяльності аграрного підприємства, щоб у майбутньому скоригувати стратегію сталого розвитку суб'єкта господарювання, а також інструментарій економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства, підвищити рівень його інвестиційної привабливості.

Висновки до розділу 3

Задля вирішення важливих та актуальних завдань удосконалення засад економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств отримано такі основні результати.

1. Сьогодні сільське господарство перетворилося на біполярну систему, у якій з одного боку основна маса сільгоспвиробників, нездатних розвиватися без власного капіталу, з другого – діють потужні фінансові структури. Тобто має місце поділ виробництва та капіталу, і тому постає проблема декапіталізації агропромислового виробництва, насамперед сільського господарства. Активізація інвестиційної діяльності є не лише основною умовою виведення сільського господарства з глибокої кризи, а й стає найважливішим визначальним чинником його подальшого розвитку. Потрібно не лише реформування суспільного устрою на селі шляхом інституційних перетворень, що було пріоритетом у початковий період аграрної реформи, а й залучення в аграрний сектор великомасштабних інвестицій. В Україні дане питання ускладнюється через ведення військових дій на території держави та окупації ряду областей, в яких мала місце аграрна орієнтація економіки, складнощі з експортом аграрної продукції через

блокування портів, кордонів, тощо. В той же час, гостро інвестицій потребують практично всі сфери та галузі агропромислового комплексу, чи то сільське господарство, переробна промисловість, фондовиробничі галузі чи житлова сфера села. Все це потребує пошук напрямів удосконалення економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності, як ключового механізму.

2. Як показує закордонний досвід, збільшити обсяг власних джерел фінансування інвестиційних витрат можна також унаслідок зниження податкового навантаження на товаровиробників. Цей висновок також підтверджується тим фактом, що економічний механізм розвитку інвестиційної діяльності в агропромисловому комплексі базується на інструментарії та методології цінової, податкової, амортизаційної та іншої політики, спрямованої головним чином на ефективне формування та використання аграрними товаровиробниками власних та залучених джерел інвестиційних коштів. А враховуючи значущість сільськогосподарського виробництва для національної економіки, його велику вразливість у порівнянні з іншими галузями, а також з метою вирівнювання умов господарювання та підвищення інвестиційного потенціалу вітчизняного аграрного сектору ми вважаємо за доцільне розумне застосування податкових пільг для сільськогосподарських товаровиробників з урахуванням національних особливостей, у тому числі конкретно в аграрний сектор економіки. У сукупності із застосуванням найбільш раціонального податкового періоду (у тому числі на підставі індивідуального підходу) це дозволить збільшити прибуток, який доцільно використати на інвестиційні цілі.

3. Визначено, що у концептуальному плані вдосконалення економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності в аграрному секторі національної економіки, а також на рівні будь-якого аграрного підприємства передбачає, що кожен економічний регулятор повинен виконувати лише властиві йому від природи функції, а також функціонувати

на єдиній методологічній основі, що відображає основні економічні закони ринкової економіки (закон вартості; формування рівноважних цін на основі взаємодії попиту та пропозиції, зменшується граничної корисності тощо) з іншими економічними важелями, від чого, врешті-решт і залежить ефективність і економічного механізму, і інвестиційної діяльності. Система ж фінансової підтримки та регулювання сільського господарства та окремих аграрних підприємств має виходити:

по-перше, з того, що сільськогосподарські товаровиробники працюють на самофінансуванні, а конкретні заходи їх підтримки через цінову, фінансово-кредитну, податкову, страхову складові економічного механізму є додатковими у забезпеченні нормальних економічних умов господарювання

по-друге, субсидії, дотації, пільги та інші регулюючі важелі та інструменти цього механізму повинні орієнтувати товаровиробників на більш ефективне господарювання та їх треба застосовувати строго диференційовано на цільовому програмному підході.

4. З метою стимулювання інвестиційних процесів у системі економічного механізму їх регулювання доцільним також є активний розвиток державно-приватного партнерства в агропромисловому виробництві, яке у світовій практиці зарекомендувало себе одним із найважливіших інструментів інвестиційного менеджменту, що забезпечують розподіл ризиків та доходів від інвестиційної діяльності шляхом об'єднання ресурсів держави та бізнесу. Це може виступити додатковим стимулом для інших інвесторів та дозволить активізувати інвестиційну діяльність в агропромисловому комплексі, у тому числі з боку приватних та іноземних інвесторів, якісно вдосконалювати виробничий потенціал агропромислового комплексу, оптимізувати структуру інвестиційних вкладень у агропромислове виробництво та, зрештою, підвищити його ефективність та конкурентоспроможність.

5. Як показує зарубіжний досвід, одним з дієвих напрямів удосконалення економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності

аграрних підприємств може бути утворення інтегрованих формувань. Мета створення інтегрованих формувань – забезпечення щодо рівних економічних умов учасникам процесу та узгодженого розвитку всіх технологічних ланок виробництва кінцевого продукту. Це досягається насамперед упорядкуванням економічних відносин між сільськогосподарськими, переробними, обслуговуючими та іншими підприємствами та організаціями, які є учасниками кооперації. Створення ж єдиної системи управління як виключає прояв монополізму окремих суб'єктів господарювання, а й забезпечує рівні економічні інтереси у отриманні й реалізації кінцевого продукту. Це, своєю чергою, веде до розвитку інвестиційних процесів, підвищення ефективності всіх ланок інтегрованого виробництва.

6. Актуального значення також набуває стратегічне управління розвитком аграрних підприємств та залучення інвестицій в умовах постійної мінливості зовнішніх та внутрішніх умов функціонування з метою з одного боку, якісного задоволення потреб населення у продовольстві та товарах, з іншого боку, забезпечення потреб аграрних підприємств у необхідних інвестиціях. Стратегічне прогнозування має наступні основні переваги:

по-перше, дозволяє забезпечити консолідацію зусиль різних рівнів управління з метою досягнення стратегічних індикаторів ефективності та зростання розвитку підприємства;

по-друге, стратегічні прогнози, створюючи можливість, деталізації завдань за окремими напрямами, за окремими періодами реалізації забезпечують обов'язковість необхідних коректівів за зміни умов функціонування;

по-третє, стратегічне прогнозування виступає адаптаційним елементом впливу системних чинників.

7. Для вироблення конкретних пропозицій щодо формування та розвитку економічного механізму розвитку та стимулювання інвестиційної активності аграрного підприємства слід провести: детальний аналіз особливостей функціонування аграрного сектору країни в умовах

глобального економічного середовища; системний аналіз вітчизняного аграрного сектору в контексті викликів сучасності та інвестиційної привабливості; дати характеристику інвестиційних процесів у його галузях, відобразити динаміку розвитку та зв'язок аграрного підприємства з інвестиційною активністю. При цьому, удосконалення економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства та всього агропромислового комплексу має здійснюватися на основі наступних важливих та дієвих принципів:

- досягнення оптимального ступеня інтерактивності між вільним ринком та державним регулюванням сфери сільськогосподарської діяльності з погляду розвитку інвестиційного процесу у аграрній сфері;

- збалансованості вартісних та натурально-речових співвідношень реалізації інвестиційного процесу та розширеного відтворення у сільському господарстві та АПК;

- створення орієнтирів та стимулів для забезпечення заощадження фінансових ресурсів для розвитку аграрного виробництва та агропромислового комплексу в цілому на основі інвестування;

- формування науково-обґрунтованої норми нагромадження капіталу в аграрному секторі національної економіки;

- забезпечення привабливості сільськогосподарського виробництва та агропромислового комплексу для зовнішніх інвесторів на основі прямих вкладень капіталу шляхом формування сприятливого інвестиційного клімату у сільському господарстві та агропромисловому комплексі;

- створення мотивації для більш раціонального просторового розміщення та спеціалізації сільськогосподарського виробництва на основі поглиблення суспільного розподілу праці, розвитку концентрації виробництва на базі міжгосподарської кооперації та агропромислової інтеграції;

- забезпечення охорони навколишнього середовища в рамках сільськогосподарської діяльності на базі здійснення екологічного

моніторингу та екологічної оцінки інвестиційних проектів у сільськогосподарській галузі та агропромислового комплексу національної економіки;

- створення стабільних умов для еквівалентного обміну в сільському господарстві в рамках агропромислового комплексу на основі поступового та поетапного викорінення нерівності цін на промислові та сільськогосподарські продукти праці;

- формування стимулів для розвитку іпотечного кредитування в аграрній сфері як найважливішого джерела інвестування у галузі та визначення заставної вартості земель сільськогосподарського призначення на основі стартових аукціонних цін землі у сільському господарстві;

- створення орієнтирів для розширення практики застави аграрної продукції з метою залучення інвестиційних ресурсів у сільськогосподарське виробництво;

- стимулювання процесу концентрації капіталу на основі злиття та поглинання неефективних сільськогосподарських товаровиробників, а також консолідації наявних аграрних земель та розвитку агропромислових холдингів;

- стимулювання впровадження інновацій, диджиталізації сільськогосподарського та агропромислового виробництва.

8. Встановлено, що сучасний етап соціально-економічних перетворень в аграрному секторі економіки характеризується такими найважливішими особливостями: зміною економічних, фінансових та правових умов господарювання. підприємств та організацій; низькою ефективністю стратегій ведення сільськогосподарського виробництва; нестійкістю показників відтворювального процесу; обмеженістю виробничого та кадрового потенціалу; незадовільним фінансовим станом більшості підприємств; невизначеністю державної підтримки-агропромислового виробництва. Все це підсилюється військовими діями, що тривають на території нашої держави та окупацією значної частини території держави.

Вихід з даної ситуації потребує системного підходу до вирішення завдань, що стоять безпосередньо перед кожним підприємством – основним товаровиробником. Для цього необхідно адаптувати економічний механізм розвитку інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств до нових методів господарювання в умовах ринку, який полягає також як у реформуванні агропромислового комплексу країни, так і збереженні виробничого потенціалу та соціальної інфраструктури діючих сільськогосподарських підприємств, впровадженні інновацій тощо.

9. На підставі детального дослідження пропозицій та розробок вітчизняних та зарубіжних науковців нами було здійснено висновок щодо необхідності формування та запровадження **концептуальна модель економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства:**

має бути заснована на економічному механізмі управління та стратегічних засадах функціонування як ключових; системно-відтворювальному підході, оскільки інвестиційна діяльність має комплексний характер та постійно відтворюється, з одного боку, з другого - виступає основою для відтворення; технології «бережливе виробництво», що включає оптимізацію процесу управління (підприємством, фінансами, виробництвом, тощо) та виробництва з урахуванням орієнтації на споживача;

повинна сприяти забезпеченню сталого зростання, розширеного сільськогосподарського виробництва та розвитку сільського господарства на основі інноваційно-інвестиційного типу розширеного відтворення.

Концептуальність представленої моделі виходить із двох основних базисів:

по-перше, впровадження даної моделі виходить із забезпечення розширеного сільськогосподарського виробництва,

по-друге, залучення інвестиційних ресурсів має здійснюватися на ефективній основі, тобто прибутковості.

10. Для досягнення ж найбільшої ефективності зазначеної стратегії запропоновано алгоритм реалізації концептуальної моделі економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства. При впровадженні цієї концепції слід враховувати фактори, особливості та тенденції як зовнішнього, так і внутрішнього середовища агропромислового комплексу та окремого аграрного підприємства, а також його умови, оскільки вони впливають на процес управління та інвестиційної діяльності:

- до факторів зовнішнього середовища функціонування агропромислового комплексу та окремих аграрних підприємств належать: державна політика та законодавче регулювання галузі, природно-кліматичні умови, глобалізація економіки, конкурентне середовище галузі в ринковій економіці, розвиток Інтернет-технологій та електронної торгівлі, розвиток аграрної інтеграції, купівельна спроможність населення, швидкість впровадження інноваційних технологій, зміна клімату та інших;

- до чинників внутрішнього середовища економічного механізму можна віднести таке: сукупність інструментів, правил, інформації та процесів, вкладених у досягнення кінцевої мети; система ціноутворення; джерела фінансових ресурсів; принципи вкладення коштів; ощадливе виробництво, інновації, освоєння новітніх технологій вирощування рослин, утримання худоби та птиці; кадрову політику, кадровий потенціал, доступність галузі до економічних ресурсів (трудових, земельних та капіталів), технологічний розвиток галузі.

11. Встановлено, що комплексна оцінка інвестиційної привабливості аграрного підприємства повинна являти собою:

- сукупність об'єктивних умов і передумов для інвестування (наявність споживчого попиту, актуальність інвестиційних пропозицій, поточна економічна ситуація в країні, особливості оподаткування, різноманітність об'єктів інвестування, тощо). Однією з обов'язкових умов ефективності процесу оцінки інвестиційної привабливості є визначення впливу

специфічних факторів виробництва та сучасних тенденцій розвитку аграрної сфери;

- узагальнену комплексну характеристику основних виробничо-економічних, організаційних та інших показників підприємства;

- узагальнену комплексну характеристику сильних та слабких сторін різних об'єктів за різноманітними критеріями, що формуються інвестором, яка відображає потенційний інтерес інвестора, а також територіальні фактори виробництва та збуту продукції, що пов'язано з інвестиційним кліматом регіону, показниками ефективності реалізації інвестиційних проектів, тощо.

12. Запропоновано комплексну систему оцінки ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства, що має здійснюватися на підставі розрахунку інтегрального показника, який розраховується за допомогою розроблених нами показників розподілених за підсистемами діяльності аграрного підприємства (виробнича, фінансова чи організаційно-управлінська) з подальшим визначенням рівня ефективності за шкалою ідентифікації рівня комплексного показника ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства.

13. Удосконалено інтегральний показник оцінювання ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства, який розраховується на підставі груп показників, що характеризують виробничу діяльність, фінансову чи організаційно-управлінську діяльність.

14. За результатами розрахунку комплексного показника ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності підприємства з іноземними інвестиціями «Вайтерра Україна» визначено, що він становить 1,290. Тобто рівень показника перевищує 1, що відповідає «середній та вище рівень ефективності функціонування економічного механізму» і можна вважати доволі позитивним сигналом подальшого розвитку та ефективності інструментів, що використовуються для функціонування аграрного

підприємства. Таким чином, на підставі здійсненого розрахунку можна стверджувати дієвість розроблених нами концептуальних та методичних основ щодо удосконалення засад економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності, що були запроваджені на підприємстві з іноземними інвестиціями «Вайтерра Україна». Адже одним із головних регуляторів успішного функціонування сільських товаровиробників як на вітчизняному, так і міжнародному ринках вважається ефективно діючий, адекватний багатоукладній економіці та ринковим відносинам економічний механізм господарювання та розвитку інвестиційної діяльності підприємств аграрної сфери.

15. Зазначено, що розроблена модель оцінки ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства не передбачає складної системи показників, що робить її практичною та не складною у використанні, а характеристика запропонованих показників дозволяє об'єктивно оцінити стан справ за окремими групами показників та, зрештою, узагальнити оцінку суб'єкта господарювання. При цьому були введені нові показники, що відображають ефективність його застосування та результати впливу на виробничу, фінансову та організаційно-управлінську діяльність аграріїв. Все це робить модель оцінювання економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства,

з одного боку, зручною та доступною у застосуванні як для власників аграрного підприємства, так і для потенційних інвесторів,

з іншого боку, вона дозволяє детально дослідити всі види діяльності аграрного підприємства, щоб у майбутньому скоригувати стратегію сталого розвитку суб'єкта господарювання, а також інструментарій економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства, підвищити рівень його інвестиційної привабливості.

Основні результати третього розділу опубліковані в працях: [54, 56].

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено науково-прикладне завдання – наукове обґрунтування теоретико-методичних основ і розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств. Поставлену мету досягнуто, основні завдання виконано. Відповідно до цього отримано такі результати.

1. Проаналізовано сучасний науковий доробок та охарактеризовано особливості інвестиційної діяльності аграрних підприємств. Виявлено, що дане питання не знайшло системного відображення в наукових дослідженнях, не існує достатньо обґрунтованого системного підходу до вивчення даного питання, недостатньо вивченими залишаються проблеми розробки теоретичних, методичних засад та практичних рекомендацій щодо управління інвестиційної діяльності аграрних підприємств. При цьому, формування та запровадження концептуальної моделі економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства є найбільш дієвим заходом підвищення рівня ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства в довгостроковій перспективі.

2. Проаналізовано та уточнено понятійний апарат економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств, зокрема зміст понять «інвестиційна діяльність агропромислового підприємства», «механізм забезпечення економічної безпеки держави». Під інвестиційною діяльністю агропромислового підприємства запропоновано вважати систему узгоджених між собою дій та процесів управлінського, організаційного, економічного, регулюючого та іншого характеру стосовно цілеспрямованого пошуку, залучення, вкладення коштів та інших ресурсів у різних формах задля забезпечення ефективної діяльності агропромислового підприємства та кожного з процесів його функціонування, досягнення економічних,

виробничих, соціальних та інших цілей, ефекту; під поняттям «економічний механізм розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств» пропонується розглядати систему, основою якої виступають економічні інтереси різних суб'єктів в процесі пошуку та залучення коштів та інших ресурсів, з метою їх подальшого використання у виробничому процесі агропромислового підприємства задля забезпечення його ефективної діяльності загалом та кожного з процесів його функціонування, досягнення економічних, виробничих, соціальних та інших цілей, ефекту.

3. Здійснено аналіз сучасних особливостей функціонування аграрного сектору України в умовах глобального економічного середовища. На підставі здійсненого аналізу встановлено, що український аграрний сектор з потенціалом виробництва, що значно перевищує потреби внутрішнього ринку, є ланкою, що з одного боку може стати локомотивом розвитку національної економіки та її ефективної інтеграції в світовий економічний простір, а з іншого – зростання доходів, задіяного в аграрній економіці сільського населення, що складає понад третину всього населення країни, дати мультиплікативний ефект у розвитку інших галузей національної економіки. Вітчизняний аграрний сектор має також значний потенціал розвитку органічного виробництва як системи сільськогосподарського виробництва – повністю відповідає всім принципам сталого розвитку, сприяє відновленню природного балансу та забезпечує стійкість продовольчої системи.

4. Здійснено аналіз та надано оцінку оцінку вітчизняному аграрному сектору в контексті викликів сучасності та інвестиційної привабливості, інвестиційній привабливості аграрних підприємств. На підставі здійсненого дослідження встановлено, що вітчизняний аграрний сектор виступає доволі привабливим як для вітчизняних, так і для зовнішніх інвесторів адже має велику кількість безумовних конкурентоспроможних переваг на глобальному аграрному ринку: доступна власна сировина, зокрема, руда та продукція рослинництва (багатий родючий чорнозем та сприятливий клімат),

збільшення перероблення якої допоможе якісно змінити наявний сировинний характер економіки; диверсифіковане виробництво, що дає змогу направити енергію зростання одних галузей на розвиток та створення інших, а також модернізація якого в багатьох секторах потребує не створення виробничих циклів «із нуля», а лише переоснащення та розширення окремих ліній виробництва; вигідне геополітичне розташування країни, що сприяє реалізації швидкої та ефективної логістики й, відповідно, експортного потенціалу до країн Європи; високий інтелектуальний капітал країни, який у тісній кореляції з виробництвом може забезпечити впровадження сучасних технічних, технологічних інноваційних розробок; доступна електроенергія за ціною нижче європейської зі значною часткою «зеленої» енергетики; високі рівень сільськогосподарської продукції з низьким вмістом хімічних та ГМО речовин, спроможність конкурувати на зовнішньому ринку з аналогічною продукцією.

За результатами оцінювання інвестиційної привабливості ПП «Вайтерра Україна» встановлено, що що попри всі ризики та виклики, що виникли через повномасштабне вторгнення російської федерації, підприємство продовжує свою діяльність, хоча обсяги закупівлі та експорту товарів значно менші, аніж в довоєнний час. Підприємство переорієнтувало свою логістику та експортує товари через річкові порти та сухопутні кордони. До чинників, котрі безпосередньо впливатимуть на подальший розвиток підприємства, можна віднести наступні: тривалість військових дій на території України, розблокування морських портів, можливість зібрати врожай на засіяних територіях та відсутність заборон з боку держави на експорт сільськогосподарської продукції. Вказані вище чинники знаходяться поза межами впливу аграрного підприємства та є джерелом суттєвої невизначеності, однак менеджмент підприємства вживає всіх можливих заходів задля продовження безперервної діяльності та адаптації бізнес-процесів до наявних на ринку умов. Продовження військової агресії може призвести до продовження чинних адміністративних обмежень з боку

Національного банку України, таких, як заборона на будь-які платежі іноземним контрагентам підприємства (за винятком імпортних позицій), а також спричинити додаткові адміністративні обмеження, які можуть бути запроваджені українською владою. Крім того, продовження військової дій може призвести до неможливості для підприємства відновити свою повномасштабну операційну діяльність через значні збої в ланцюжку постачання та значні пошкодження інфраструктури, критично важливої для діяльності підприємства, зокрема морських портів і залізничних шляхів; також може виникнути нестача людських ресурсів та запасів, що обмежить здатність підприємства виконувати повсякденну операційну діяльність. Ці умови вказують на існування суттєвої невизначеності, яка може поставити під значний сумнів здатність підприємства продовжувати безперервну діяльність, а отже, підприємство може бути не в змозі реалізувати свої активи та погасити свої зобов'язання у ході звичайної діяльності

5. Сформовано та обґрунтовано засади концептуальної моделі економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства, яка має бути заснована на економічному механізмі управління та стратегічних засадах функціонування як ключових; системно-відтворювальному підході, оскільки інвестиційна діяльність має комплексний характер та постійно відтворюється, з одного боку, з другого - виступає основою для відтворення; технології «бережливе виробництво», що включає оптимізацію процесу управління (підприємством, фінансами, виробництвом, тощо) та виробництва з урахуванням орієнтації на споживача; повинна сприяти забезпеченню сталого зростання, розширеного сільськогосподарського виробництва та розвитку сільського господарства на основі інноваційно-інвестиційного типу розширеного відтворення.

6. Сформовано та обґрунтовано принципи побудови та реалізації економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства: побудова економічного механізму має здійснюватись на єдиній методологічній основі, з метою усунення протиріч та диспропорцій у

системі економічного регулювання інвестиційної діяльності у сфері сільськогосподарської діяльності; пріоритет ціни як ядра економічного механізму та основного регулятора ринкової економіки у процесі економічного регулювання розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства; функціонування кожного економічного важеля у межах свого призначення та виконання ними лише іманентних їм функцій, що відбивають їх роль у стимулюванні та забезпеченні розширеного відтворення у сфері сільського господарства; забезпечення тісної взаємодії окремих економічних регуляторів (цін, податків, кредиту) у процесі економічного регулювання інвестиційної діяльності з метою забезпечення синергетичного ефекту від їхнього функціонування.

7. З метою оцінювання ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства розроблено удосконалену комплексну систему оцінки ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства, що має здійснюватися на підставі розрахунку інтегрального показника, який розраховується за допомогою розроблених нами показників розподілених за підсистемами діяльності аграрного підприємства (виробнича, фінансова чи організаційно-управлінська) з подальшим визначенням рівня ефективності за шкалою ідентифікації рівня комплексного показника ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства, розробкою необхідних коригуючих заходів та відповідного інструментарію з огляду на результати оцінювання.

8. З метою вдосконалення методичного підходу до оцінювання ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності було запропоновано удосконалений інтегральний показник оцінювання ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства, який розраховується на підставі груп показників, що характеризують виробничу діяльність, фінансову чи організаційно-управлінську діяльність.

9. Сформульовано й обґрунтовано науково-практичні рекомендації щодо напрямів підвищення ефективності економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств: зниження податкового навантаження на товаровиробників; активний розвиток державно-приватного партнерства; створення інтегрованих формувань; стратегічне управління розвитком аграрних підприємств та залучення інвестицій в умовах постійної мінливості зовнішніх та внутрішніх умов функціонування; адаптація економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств до нових методів господарювання в умовах ринку, тощо.

Основні результати опубліковані в працях: [50-56].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / М.В. Присяжнюк, М.В. Зубець, П.Т. Саблук та ін. К.: ННЦ "ІАЕ", 2011. 1008 с.

2. Агроінвестиції: глобальне бачення, локальні проблеми. Всеукраїнське професійне юридичне видання. Режим доступу: https://yurgazeta.com/publications/practice/zemelne-agrarne-pravo/agroinvesticiyi-globalnebachennya-lokalni-problemi.html (дата звернення: 11.10.2022).

3. Александров М.В., Іванов В.В. Інвестиційна діяльність аграрного сектора // *Сучасні проблеми науки та освіти*. 2015. № 1-1. Режим доступу: https://science-education/article/view?id=19692 (дата звернення: 08.11.2021).

4. Аранчій В.І. Особливості банківського кредитування аграрних товаровиробників в сучасних умовах. 2011. С. 10–14.

5. Артем’єва О.О. Банківське кредитування АПК: сучасний стан та перспективи розвитку // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Вип. 21. Ч. 1. С. 13–18.

6. Ареф’єва О.В., Прохорова В.В. Управління розвитком економічних систем: теорія, механізми регулювання та управління: монографія. Харків: УкрДАЗТ, 2010. 301 с.

7. Безп’ята І.В. Залучення інвестицій в аграрний сектор економіки. Ефективна економіка. 2015. №2. Режим доступу : http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5215 (дата звернення: 27.11.2021).

8. Біляк Н.І. Визначення інвестиційної привабливості галузей сільського господарства Карпатського регіону // *Економіка АПК*. 2005. № 9. С. 67-72.

9. Бланк І.А. Інвестиційний менеджмент. Київ. : Ника-Центр, 2001. 448 с.

10. Близнюк, А. О. Інвестиції в сільське господарство України / А. О. Близнюк, О. М. Шершенюк // *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 2. С. 53–55.

11. Бондаренко В. М. Концепція життєздатності підприємства. Управління ризиком соціально-економічних систем : глобалізація, підприємство, стале економічне зростання : Дев'ята міжнар. конф. студентів та молодих учених, 9-11 грудня, 2018. С. 22 – 25.

12. Боровік Л.В. Методичні підходи до оцінки ефективності інвестиційної політики сільського господарства // *Причорноморські студії: Економіка та управління підприємствами*. Випуск 22. 2017. С. 75-79.

13. Боярко І. Оцінка інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання / І. Боярко // Актуальні проблеми економіки. 2008. № 7. С. 90-99.

14. Бузько І.Р. Стратегічне управління інвестиціями та інноваційна діяльність підприємства: [моногр.] / І.Р. Бузько, О.В. Вартанова, А.А. Голубенко. Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2012. 175 с.

15. Бушовська Л.Б. Управління інвестиційною діяльністю як важливий складник економічної безпеки підприємства // *Вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка і суспільство*. Випуск №11. 2017. С. 170-176.

16. Варшавська Н.Г. Спільна аграрна політика ЄС: генезис, основні цільові орієнтири для України // *Економіка і управління*. 2016. № 2. С. 215—222.

17. Величко В., Величко А. Тенденції нагромадження капіталу і зростання інвестиційної активності // *Економіка України*. 2019. № 1. С. 19–25.

18. Виклики та наслідки агропродовольчої спеціалізації України у світовій економіці : колективна монографія / за ред. д-ра екон. наук Шубравської О.В. ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Електрон. дані. К., 2023. 254 с.

19. Вініченко І.І. Організаційно-економічні заходи інвестиційного розвитку аграрних підприємств // *Ефективна економіка* № 3, 2009. http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=43 (дата звернення: 23.02.2024).

20. Вінник О.М. Інвестиційне право: Навч. посіб.: Курс лекцій. К.: Атіка, 2010. 263 с.

21. Волосович С.В. Заощадження населення та інвестиційний потенціал України // Фінанси України. 2008. № 8. С. 13 – 20.

22. Воєводін С.А. Економічний механізм керування промисловим виробництвом. Методика та практика організації. Київ.: Вища школа, 1991. 60 с.

23. Галич О.А. Внутрішній економічний механізм підприємства: [курс лекцій]. Полтава, 2005. 298 с.

24. Гайдуцький А.П. Підвищення інвестиційної привабливості інфраструктури аграрного сектора / А.П. Гайдуцький // Економіка АПК. 2004. №10. С. 99 - 106.

25. Гойко А.Ф. Методи оцінки ефективності інвестицій та пріоритетні напрями їх реалізації. К.: ВІРА-Р, 2009. 319 с.

26. Гриньова В.М. Інвестування / В.М. Гриньова, В.О. Коюда, Т.І. Лепейко, О.П. Коюда. К.: Знання, 2008. 456 с.

27. Гуткевич С. О. Деякі методи розрахунків ефективності інвестицій / С. О. Гуткевич // Актуальні проблеми економіки. 2011. № 11–12. С. 27–30

28. Дацій О.І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України: монографія. Київ: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2004. 426 с.

29. Данік Н.В. Інвестиційна привабливість аграрного сектора економіки України // Актуальні питання сучасної економіки: матеріали II Всеукр. заочної наук. конф. (м. Умань, 20–21 січня 2011 р.). Умань, 2011. С. 71–74.

30. Дашборд щодо експорту України. Режим доступу: https://export.gov.ua/722-Dashbord_eksportu_ ukraini (дата звернення: 24.05.2023).

31. Держава та економічне зростання / [За ред. Кваснюка Б.Є.]. К.: Лібра, 2001. 88 с.

32. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру [Електронний ресурс]. URL: https://land.gov.ua/ (дата звернення: 23.06.2023).

33. Деякі питання удосконалення управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними. Постанова Кабінету Міністрів України від 7 червня 2017 р. № 413. URL: https://zakon.cc/law/document/read/413-2017- %D0%BF

34.Динаміка земельного банку топ-10 агрохолдингів 2010–2021 роки. Електронний ресурс. Режим доступу: https://latifundist.com/ rating/top100#325 (дата звернення: 23.06.2023).

35. Довгань Л.Є., Дудукало Г.О. Формування організаційно-економічного механізму ефективного управління підприємством // *Економічний вісник НТУУ "КПІ"*. №11. 2014. Режим доступу: https://economy.kpi.ua/uk/node/376 (дата звернення: 21.11.2021).

36. Долгополова Ю.Ф. Организация инвестиционной деятельности в регионе // *Известия ИГЭА*. 2007. № 4 (54). С. 43 – 45.

37. Долан Е.Дж. Ринок: мікроекономічна модель / Е.Дж. Долан, Д.Є. Ліндсей., 1992. 496 с.

38. Дорошенко Т.В. Сутність інвестицій як економічної категорії // *Фінанси України*. 2000. No 11. С. 114-118.

39. Дребот О.І., Тарнавський В.А. Сучасний стан та тенденції розвитку сільськогосподарського землекористування в Україні // *Агроекологічний журнал*. № 2. 2022. С. 46-54.

40. Експорт лише чотирьох ключових аграрних товарів з України щорічно становить близько 60 млн тонн // *АПК інформ*. 29 квіт. 2022 р.

Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.apk-inform.com/uk/news/1526701 (дата звернення: 21.05.2023).

41. Ємець О.І. Інтерпретація поняття «інвестиційна діяльність підприємства» в економічних теоріях різних наукових шкіл // *Економіка та управління підприємствами.* Випуск 5. 2017. С. 79-84.

42. Задоя А. О. Міжнародна інвестиційна позиція у системі показників зовнішньоекономічної діяльності країни // *Академічний огляд.* 2020. № 2. С. 67-74.

43. Завадський Й.С. Управління сільськогосподарським виробництвом у системі АПК. К. : Вища школа, 1992. 367 с.

44. Звіт про управління (звіт керівництва). Фінансова звітність станом на та за рік, що закінчився 31 грудня 2021 року. 46 с.

45. Золотих І. Теоретичні засади економічного механізму інноваційної діяльності АПК // *Ефективна економіка.* № 12, 2012. http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1625 (дата звернення: 21.02.2024).

46. Зоря О.П., Зоря С.П., Мисник Т.Г. Теоретико-методичні підходи формування концепції інвестиційного забезпечення розвитку аграрного виробництва // *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. Випуск 9(09). С. 127-132.

47. Зотов В.Б., Макашева З.М. Муниципальне управління. К.: ДАНА, 2004. 279 с.

48. Іванюта В.Ф. Агропромисловий сектор як основа розвитку економіки сільських територій в умовах євроінтеграційних процесів. Електронний ресурс. Режим доступу: http://www. economy.nayka.com (дата звернення: 06.05.2023).

49. Ігнатенко М.М. Процеси ресурсозабезпечення спеціалізації та концентрації виробництва в корпоративних агроформуваннях // *Економіка та держава*. 2017. № 1. С. 10–14.

50. Ігнатушенко О.С. Теоретичні особливості економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств // *Наукові праці МАУП. Економічні науки*. 2022. № 1 (64). С. 30-37.

51. Ігнатушенко О.С. Ключові засади та зміст інвестиційної діяльності аграрних підприємств // *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 18. С. 151-156.

52. Ігнатушенко О.С. Теоретичні засади оцінювання інвестиційної привабливості аграрних підприємств. Всеукраїнська науково-практична конференція за міжнародною участю “Сучасні тенденції та суперечності розвитку світової економіки та бізнесу”: збірник матеріалів конференції, м. Київ, 25 січня 2022 р. / ред. кол.: І. А.Семенець-Орлова (гол. ред.), І. І.Каліна (заст. гол. ред), Ю. В. Мазур (упоряд. і відп. ред.) та ін. Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2022. С. 169-171.

53. Ігнатушенко О.С. Сутність та зміст інвестиційної діяльності аграрних підприємств. Екологічна безпека держави: тези доповідей Другого всеукраїнського круглого столу, м. Київ, 15 грудня 2021 року/ редкол. О.С. Волошкіна та ін. К.: ІТТА, 2021. С. 157-161.

54. Ігнатушенко О.С. Особливості комплексної оцінки інвестиційної привабливості аграрного підприємства. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції “Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності” , 26 травня 2022 р. Киів: МАУП. 2022. С. 72-74.

55. Oleksandra Ihnatushenko, Economic Mechanism for the Development of Investment Activities of Agricultural Enterprises: Global Challenges and New Opportunities. (2024). Scientific Journal Higher Economic-Social School in Ostroleka 3/2024(54), pp. 33-41 DOI: https://doi.org/10.58246/sj-economics.v54i3.671

56. Ігнатушенко О.С. Особливості інвестиційного забезпечення функціонування аграрного сектору України в умовах глобального

економічного середовища. Наукові праці МАУП. Економічні науки. 2024. № 1. (73). С. 16-21.

57. Іванух РА., Колобова Л.В., Ягодка А.Г. Інвестиційна політика держави і розвиток науково-технічного прогресу // *Фінанси України*. 2008. № 4. С. 92 – 93.

58. Іванова Н. Ю., Данилів А. І. Оцінка інвестиційної привабливості регіону: порівняльний аналіз сучасних методик // *Наукові записки*. Том 56, 2012. С. 16–22.

59. Ігнатюк В.В., Малахова Ю.А., Сукманюк В.М. Сучасні джерела фінансування інвестиційних потреб підприємства. Приазовський економічний вісник, 2020, №2 (19). Режим доступу: http://pev.kpu.zp.ua/vypusk-2-19 (дата звернення: 13.11.2022).

60. Ільїна О.В. Формування системи управління інвестиційної діяльності аграрних підприємств. Вісник Сумського національного аграрного університету. 2015. Вип. 4 (63). С. 138–143.

61. Інвестування : навч. посібник / Г.Б. Погріщук, В.В. Руденко. Тернопіль : Економічна думка, 2014. 277 с.

62. Касянок К. Г. Залучення іноземних інвестицій в умовах фінансових дисбалансів : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 / Касянок Кирило Геннадійович. Київ. нац. торг.-екон. ун-т. Київ, 2019. 23 с.

63. Кацан А.М. Інвестування розвитку агропромислових підприємств: дис…канд. екон. наук : 08.00.04 / Кацан Андрій Михайлович. Кам’янецьПодільський, 2019. 281 с.

64. Кейнс Дж. М. Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей. К. : Прогрес, 2001. 444 с.

65. Капітальні інвестиції [Електронний ресурс] // Інформаційно-аналітичний портал АПК України. – Електрон. текст. Режим доступу: https://agro.me.gov.ua/ua/investoram/monitoring-stanu-apk/investiciyi/kapitalni-investiciyi (дата звернення: 11.11.2022).

66. Кіпіоро І.М. Організаційно-економічний механізм розвитку інноваційно-інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами». Умань, 2015. 235 с.

67. Кіпіоро І.М. Механізми активізації інноваційно-інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств // *Економіка АПК*. 2015. № 4. С. 77–81.

68. Кіпіоро І.М. Удосконалення державної підтримки розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності у сільському господарстві // *Наук. вісн. Херсонського держ. ун-ту. Сер.: Економічні науки*. 2014. Вип. 7, ч. 3. С. 44–47.

69. Кісіль М.І. Стратегічні напрями інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства // *Економіка АПК*. 2012. No 9. С. 36–39.

70. Киш, Л. М. Сучасний стан залучення інвестицій у аграрний сектор економіки України // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуал. питання науки і практики. 2019. № 6. С. 103–110.

71. Козяр Н.О. Методичні підходи до оцінки інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств // АгроСвіт. 2019. № 16. С. 67–75.

72. Козяр Н.О. Сучасний стан та перспективи використання інвестиційного потенціалу аграрного сектору України // Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 16. С. 54–60.

73. Коновал, О. І. Ефективність інвестування у приріст оборотного капіталу сільськогосподарських підприємств // Економіка АПК. 2016. № 11. С. 49–54.

74. Концепція «бережливе виробництво» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ctrgroup.com.ua/ua/concept/detail.php?PRINT=Y&ID=59.

75. Корпоратизація аграрного сектора економіки України: колективна монографія / за ред. д-ра екон. наук Шубравської О.В.; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2020. 205 с.

76. Кустріч Л.О. Особливості залучення інвестицій у сільське господарство: сучасний стан і тенденції розвитку // Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 24. С. 37–42.

77. Куліш Л.П. Інституційні засади розвитку аграрної сфери в умовах європейської інтеграції України // *Економіка та держава*. № 6. 2019. С. 79-82.

78. Кукіна Н.В. Вплив інвестицій на експортний потенціал України. Економічний дискурс. 2017. Випуск 2. С. 219-228.

79. Кулиняк І.Я., Боцман Ю.С. Концепція «бережливе виробництво» як метод ефективної організації виробничого процесу підприємств // *Глобальні та національні проблеми економіки*. Випуск 14. 2016. С. 408-412.

80. Курман Т.В. Щодо поняття та ознак сільськогосподарського виробництва як аграрно-правової категорії // *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск 1. Том 1. 2018. С. 133-137.

81. Кучеренко Ю.А. Особливості інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств // *Інвестиції : практика та досвід*. 2018. № 7. С. 82-85.

82. Кушнір С.О., Журавльова А.К. Інвестицій у сільськогосподарську галузь України: реалії та перспективи у зв'язку з відкриттям ринку землі // *Підприємництво та інновації*. Випуск 12, 2020. С. 63-68.

83. Куценко І.В. Значення інтегрованих аграрних формувань в сільській економіці // *Вісник Сумського НАУ, «Економіка і менеджмент».* 2016. № 8(61). С. 88–92.

84. Лаврук В.В. Сучасний стан та завдання інвестиційного забезпечення розвитку та підвищення конкурентоспроможності галузей сільського господарства / В. В. Лаврук, Л. М. Будняк // Інвестиції: практика та досвід. – 2020. – № 2. – С. 5–11.

85. Лебідь В.С. Щодо проблем організації фінансового забезпечення аграрного виробництва та їх вирішення // *Вісник ОНУ. Серія: Економіка.* 2016. Том 21. No 5 (47). С. 69-73.

86. Левчинський Д.Л. Суть та економічна природа інвестицій і інвестиційного процесу // *Механізм регулювання економіки*. 2011. No2. С.131-139.

87. Ліснічук О.А. Основні складові механізму санації підприємств України // *Бізнес Інформ*. 2013. № 4. С. 339–345.

88. Літвінов О.С., Капталан С.М. Сутність та види механізмів в економіці // *Економіка та управління підприємствами*. Випуск 6 (11). 2017. С. 146-149.

89. Лопатюк Р. І. Інвестиційне забезпечення підприємств аграрної сфери. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.ukr. vipreshebnik.ru/invest-men/4527-investitsijnezabezpechennya-pidpriemstvagrarnoji-sferi.html (дата звернення: 11.03.2024).

90. Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Шпикуляк О.Г. Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України: проблеми та перспективи. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2017. 516 с.

91. Мазана Т.В. Інвестиційна діяльність в аграрному виробництві / Т. В. Мазана, В. П. Ткаченко // АгроСвіт. 2016. № 11. С. 47–50.

92. Мацибора Т.В. Інвестиційне забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств // *Економіка АПК*. 2019. № 2. С. 66–72.

93. Макконнелл, К.Р. Економікс: принципи, проблеми та політика / К.Р. Макконел, С.Л. Брю. К. : Інфра-М., 2011. Т. 1. 400 с.

94. Мармуль Л.О. Інвестування інноваційного розвитку харчових і переробних підприємств : моногр. / Л.О. Мармуль, І.В. Ксьонжик. Миколаїв: МДАУ, 2011. 153 с.

95. Мартишев П., Мислицька А. Чи можна легко замінити українську пшеницю? Аналіз торговельних потоків. Київська школа економіки. 2022. 6 с.

96. Матеріально-технічне забезпечення сільського господарства України : посіб. / [Лупенко Ю. О., Захарчук О. В., Вишневецька О. В. та ін.] ; за ред. Ю. О. Лупенка та О. В. Захарчука. Київ : ННЦ ІАЕ, 2015. 144 с.

97. Мельник В., Погірщук О. Інвестиційне забезпечення аграрного сектору: розширення можливостей для України // *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. № 3, 2018. С. 23-34.

98. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність: навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 376 с.

99. Митна статистика // Державна фіскальна служба України. URL: http://sfs.gov.ua/ms/

100. Мойсеєнко І.П. Інвестування: Навч. посіб. К.: Знання, 2006. 490 с.

101. Мохонько Г. А. Оцінювання стратегічної стійкості підприємства видавничо-поліграфічної галузі в умовах нестабільності ринкового середовища . Ефективна економіка. 2009. № 2. С. 92 – 93.

102. Мочерний С.В. Економічна теорія : посібник. Київ: Академія, 2001. 656 с.

103. Музиченко А.С. Державне регулювання інвестиційної діяльності / Науководослідний економічний ін-т Міністерства економіки України. К.: Наук, світ, 2011. 345 с.

104. НААН: Потреба сільського господарства в інвестиціях – принаймні 75 млрд грн на рік. URL: http://naas. gov.ua/slide/naan-potreba-s-lskogo-gospodarstva-vnvestits-yakh-prinaymn-75-mlrd-grn-na-r-k/ (дата звернення: 22.07.2023).

105. Огляд збитків від війни в сільському господарстві України. Електронний ресурс. Режим доступу: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/06/Damages_report_issue1_ua-1.pdf (дата звернення: 15.07.2023).

106. Однорог М. А. Деякі підходи в управлінні інвестиціями в АПК // Регіон. бізнес-економіка та упр. 2016. № 1. С. 12–17.

107. Однорог М.А. Особливості інвестиційної діяльності в аграрному секторі. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 126. Ч. ІІ. 2015. С. 108–115.

108. Олійник К.А. Фінансове забезпечення малих сільськогосподарських підприємств [Текст]: дис. на здобуття наук. ступеня к.е.н. : спец. 08.00.04 - економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Миколаїв : МНАУ, 2013. 198 с.

109. Осташко Т.О. Сільськогосподарський експорт України в умовах війни і шляхи його відновлення // *Економіка України*. 2020. № 5. С. 26—37.

110. Офіційний сайт Київської школи економіки: Kyiv School of Economics (kse.ua)

111. Офіційний сайт Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО). http://www.fao.org/home/ru/

112. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. – Режим доступу: http://minagro.gov.ua.

113. Офіційний сайт Державної служби статистики України: https://ukrstat.gov.ua

114. Панченко В.В. Деякі питання правового регулювання інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки України. Проблеми законності. 2016. № 135. С. 77-85.

115. Патика Н.І. Іноземні інвестиції в сільському господарстві України : сучасний стан та вплив на його розвиток. Інвестиції : практика та досвід. 2018. № 5. С. 26-31.

116. Пасько С. М. Стан та перспективи розвитку аграрного сектору економіки України // *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 42. 2022. С. 1717-176.

117. Петренко Л.М. Теоретичні аспекти дослідження інвестиційної діяльності // *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*, 2012, вип. 22, ч.II. С. 1-5.

118. Приходько В.П., Єгорова О.О., Казакова Л.Л. Метафізика інвестицій. Інноваційно-інвестиційний розвиток економіки регіонів: посібник. Ужгород : ПП «АУТДОР - ШАРК», 2015. 352 с.

119. Підприємство з іноземними інвестиціями «Вайтерра Україна» Офіційний сайт: https://viterraukraine.com.ua/ (дата звернення: 21.06.2023).

120. Пісковець О.В. Теоретичні аспекти формування економічного механізму ефективної діяльності підприємства // *Економіка. Менеджмент. Бізнес.* № 3 (21). 2017. С. 95-101.

121. Податковий кодекс України від 02.12.2010 No 2755-VI.

122. Покропивний С.Ф. Підприємництво : стратегія, організація, ефективність. навчальний посібник. К. : КНЕУ, 2008. 352 с.

123. Погасій С.О. Інвестиційний менеджмент (в прикладах і завданнях): навч. посібник / С.О. Погасій, О.В. Познякова, Ю.В. Краснокутська; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Х.: ХНАМГ, 2009. 337 с.

124. Погріщук О.Б. Інвестиційне кредитування в системі інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектора // *Агросвіт*. 2017. № 21. С. 35–40.

125. Поєдинок В.В. Інвестиційна діяльність як вид господарської діяльності // *Господарське право та господарський процес*. 6-2/2013. С.131–135.

126. Постанова Кабінету Міністрів України «Національна економічна стратегія на період до 2030 року» № 179 від 03.03.2021 р.

127. Про інвестиційну діяльність : закон України від 18.09.1991р. № 1560-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws (дата звернення: 11.10.2021).

128. Проект Плану відновлення України. Національна рада з відновлення України від наслідків війни. 2023. Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/economic-recovery-and-development.pdf (дата звернення: 21.06.2023).

129. Регіони України 2019: статистичний збірник / за ред. І.Є. Вернера. Київ: Державна служба статистики України, 2019. 309 с.

130. Резнік Н. Рейтинг інвестиційної привабливості АПК України. 2010. Електронний ресурс. - Режим доступу: https://agris.fao.org/agris-search/search.do?recordID=RS201300642 (дата звернення: 28.10.2021).

131. Роль «Ощадливого виробництва» в діяльності підприємства / [В.Д. Лисицин, О.І. Лисенко, Ю.С. Вовк] // *Вісник НТУУ «КПІ».* 2009. № 1. С. 39–61.

132. Самотоєнкова О.В. Економічна статистика : навчальний посібник. Одеса : ОДЕУ, 2019. 182 с.

133. Світові моделі підтримки сільського господарства: веб-сайт. Електронний ресурс: https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2012230-svitovi-modeli-pidtrimkisilskogo-gospodarstva.html (дата звернення: 28.07.2023).

134. Секторальна експортна стратегія 2019-2023. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 2019. 60 с. file:///C:/Users/User/Downloads/Food_and_Beverages_Sector_UKR_fin_1809.pdf (дата звернення: 28.07.2023).

135. Семенова А.Ю. Економічний механізм управління сільськогосподарським підприємством: теоретико-методологічний аспект // *Вісник Полтавської державної аграрної академії.* No 3. 2012. С.186-190.

136. Скоробогатов Н. Дослідження сутності інвестицій та інвестиційної діяльності. 2016. Електронний документ. - Режим доступу: file:///C:/Users/Vital/AppData/Local/Temp/80631-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-169682-1-10-20161020-1(1).pdf (дата звернення: 20.10.2021).

137. Стефанович Є.А. Інвестиційна діяльність як економічне явище // *Економіка та держава.* 2010. No 11. С. 60–64.

138. Татаренко Н.О. Теорії інвестицій: навч. посіб. / Н.О. Татаренко, А.М. Поручник. К.: КНЕУ, 2000. 160 с.

139. Титарчук І.М. Проблеми інвестиційного забезпечення аграрного сектора економіки України // *Сталий розвиток економіки. Міжнародний науково-виробничий журнал*. 2014. № 3. С. 35–40.

140. Томашук І.В., Вольська Л.Л. Аналіз фінансового стану та інвестиційної привабливості Вінницького регіону // *Економіка і суспільство.* 2019. № 20. С. 477-487.

141. Терещенко А.Н. Оцінка організаційно-економічного механізму ефективності діяльності підприємств АПК // Економіка та математичні методи. 2008. Т. 44. № 1. С. 109–113.

142. Ткаченко Т.П., Шевчук Н.А., Гончарук І.В. Напрями оптимізації інвестиційної діяльності підприємств // *Агросвіт*. 2018. № 7. С. 45-48.

143. ТОП-10 країн виробників пшениці в 2022/23 МР. Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.lnz.com.ua/news/top-10-krain-virobnikiv-psenici-v-202223-mr (дата звернення: 21.07.2023).

144. ТОП-10 компаній-експортерів зернових з України. URL: http://agravery.com/uk/posts/show/top-10-kompanijeksporteriv-zernovih-z-ukraini (дата звернення: 23.07.2023).

145. У 2018 році уповільнилася динаміка капітальних інвестицій в агросектор. AgroPolit.com. 2019. Електронний ресурс. Режим доступу: https://agropolit.com/news/11666-u-2018rotsiupovilnilasya-dinamika-kapitalnih-investitsiy-vagrosektor 6 (дата звернення: 20.07.2022).

146. Уманців Ю.М. Економічна політика держави за умов глобальних трансформацій / Ю.М. Уманців, О.І. Міняйло // *Економіка України*. 2018. № 9. С. 37—49.

147. Федулова Л.І. Актуальні проблеми менеджменту в країні. К. : Фенікс, 2005. 320 с.

148. Феняк Л.А. Теоретичні підходи до визначення сутності інвестиційних ресурсів підприємств // *Ефективна економіка*. 2017. № 6. Електронний ресурс. Режим доступу: http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/17031.pdf.

149. Фішер С., Дорибуш Р., Шмалензі Р. Економіка. К.: ЛТД, 2001. 864 с.

150. Фурман І. Механізми управління організаційною взаємодією підприємств системи АПК // *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021, № 3. С. 40-47.

151. Харламова Г.О. Дослідження впливу прямого іноземного інвестування на рівень розвитку людського капіталу приймаючої країни. Актуальні проблеми економіки. 2008. № 2. С. 172-183.

152. Харчук С. А. Стан інвестиційної діяльності підприємств України в умовах економічної нестабільності. Економіка та держава. 2020. № 1. С. 66–72.

153. Хобта В.М. Управління інвестиціями : навч. посіб. Донецьк: ДонНТУ, 2006. 394 с.

154. Чернишов В.В. Напрями розвитку інвестиційної діяльності підприємств. Modern Economics, 2021. № 26, С. 167–172.

155. Черленяк І.І. Синергетичні моделі оптимізації систем державного управління : монографія. Ужгород : Ліра, 2010. 656 с.

156. Череп А.В. Інвестиційна діяльність в Україні: стан та шляхи її активізації / А.В. Череп, Г.І. Рурка. // *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво : науково-виробничий журнал*. 2011. No 3- С.48-52.

157. Черкасова Т.І., Каражова Н.Д. Особливості формування інвестиційного потенціалу агропідприємств України. Причорноморські економічні студії. 2017. Вип. 16. С. 105-109.

158. Черкасова Т.І., Моторнюк І.В., Митрошак Ю.М. Проблеми розвитку аграрного сектору України. Причорноморські економічні студії. 2019. Вип. 40. С. 57-61.

159. Щербакова А.С. Світовий досвід формування та розвитку інвестиційного потенціалу сільськогосподарських організацій // *Вісник Черкаського університету*. 2013. № 4 (256) С. 100–105.

160. Шубравська О.В. Розвиток аграрного господарювання України на засадах економічної сталості // *Економіка і прогнозування*. 2014. No 2.С.62-73.

161. Щукін Б.М. Інвестування: курс лекцій. К.: МАУП, 2004. 216 с.

162. Як працює аграрний бізнес в умовах війни. Електронний ресурс. Режим доступу: https://zn.ua/ukr/ariculture/jak-pratsjuje-ahrarnij-biznes-v-umovakh-vijni.html (дата звернення: 21.06.2023).

163. Bathla S. Futuristic private and public capital requirements in agriculture for doubling farmers' income across the states // *Agricultural Economics Research Review*. 2017. P. 101–116.

164. Bose S., Roy S.K., Tiwari A.K. Measuring customer-based place brand equity (CBPBE): an investment attractiveness perspective // *Journal of Strategic Marketing*. 2016. №24 (7). P. 617-634.

165. Byrne A., Womack J. The lean turnaround: how business leaders use lean principles to create value and transform their company. 2013. NY: McGraw-Hill. 224 p.

166. Bytova A.V., Skipin D.L., Bystrova A.N. methodological aspect of estimation of investment appeal of the enterprise // *Journal of Entrepreneurship*. № 18. (22). P. 3577-3592.

167. El Saft y S., Lewis A. Egyptians count rising bread costs as Ukraine war disrupts wheat exports. Reuters. 2022. Mar 17.

168. Hisamova A.I. Estimation of Organizational Economic Mechanism of Enterprise Management // *Vestnik of Perm University. Series: Economics*. 2015. No. 3 (26). P. 92–103.

169. Jalilian H., Kirkpatrick C., Parker D. The Impact of Regulation on Economic Growth in Developing Countries: A Cross-Country Analysis // *World Development.* 2007. V. 35(1). P. 87−103.

170. Jorgenson A.K., Kuykendall K.A. Globalization, foreign investment dependence and agriculture production: Pesticide and fertilizer use in less-developed countries, 1990–2000 // *Social Forces*. 2008. №87(1). P. 529–560.

171. Medvedeva T. N., Borovinskikh V. A. Integral Estimation of Efficiency of Functioning of Agricultural Organizations // *Bulletin of Michurinsk State Agrarian University*. 2011. No. 2-2. P. 178–183.

172. Pavlova I.Y. Model of Rating Assessment of Financial Condition of Agricultural Organizations of Region // Scientific Support of Innovative Development of Agro-industrial Complex of Regions: Materials of the International Scientific and Practical Conference. Kurgan, 2018. P. 180–185.

173. Sagaydak A.E., Sagaydak A.A. Problems of improvement of economic regulation of investment process in agro-industrial complex // *Innovation and investment*. No. 9. 2019. P. 21-26.

174. Semin A. N. Scientific Bases of Formation of Economic Mechanisms: Forms, Types, Types // *AgroFood Policy*. 2012. No. 5. P. 5–12.

175. Ulyanchenko A., Lysenko V. INSTITUTIONAL ASPECTS OF THE ECONOMIC MECHANISM OF FORMATION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES // *International Journal of New Economics and Social Sciences*. 2016. № 1 (3). P. 100-106.

176. Zasiadko M. Alternative logistics: Ukraine looks for new gateways to export its goods. Intermodal. 2022. Apr 07. URL: https://intermodalnews.eu/2022/04/07/alternative-logisticsukraine-looks-for-new-gateways-to-export-its-goods/ (дата звернення: 13.05.2023).

ДОДАТКИ

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ
«МАРКІВЦІ-АГРО»
03195, Україна, місто Київ, вулиця Рудницького Степана, будинок, 6д, офіс, 43/1

Вих: № 88 від 13.05.2024 року

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження Ігнатушенко Олександри Сергіївни за темою: «Економічний механізм розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств»

Отримані за результатами дисертаційного дослідження рекомендації Ігнатушенко Олександри Сергіївни щодо удосконалення економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств, зокрема, в частині інтеграції технології «бережливе виробництво» та інноваційно-інвестиційного інструментарію розширеного відтворення в систему управління підприємства дозволили ТОВ «МАРКІВЦІ-АГРО» ефективно та швидко трансформувати власну організаційну структуру та сприяли створенню ефективної системи управління. З урахуванням запропонованих Ігнатушенко О.С. рекомендацій по запровадженню концептуальної моделі економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрного підприємства, а також здійснених удосконалень було переглянуто довго- та середньострокову стратегію, тактичні плани розвитку підприємства.

Запровадження у повсякденній діяльності ТОВ «МАРКІВЦІ-АГРО» практичних рекомендацій Ігнатушенко О.С. забезпечить покращення його конкурентних переваг та конкурентних позицій, забезпечить якісне управління його інвестиційною діяльністю.

Директор
ТОВ «МАРКІВЦІ-АГРО» Богдан КУХЕЛЬНИЙ

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ
«ТРАСТ КОНСАЛТИНГ ГРУП»
Україна, 49003, Дніпропетровська обл., місто Дніпро, вул. Майдан Озерний, будинок 12

№ 48/04/24
від 15.04.2024р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Ігнатушенко Олександри Сергіївни за темою: «Економічний механізм розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств»

Розроблені в дисертаційному дослідженні Ігнатушенко Олександри Сергіївни практичні рекомендації щодо удосконалення економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності прийнято до уваги ТОВ «ТРАСТ КОНСАЛТИНГ ГРУП» при:

- розробці політики та стратегії, інвестиційної політики підприємства;
- удосконаленні бізнес-процесів та оптимізації процесу управління;
- розробці плану вдосконалення та розвитку соціальної інфраструктури,

що дало свої результати уже після першого року застосування і виражено у покращенні показників інвестиційної діяльності та залученні додаткових інвестицій для розвитку підприємства, забезпеченні необхідного рівня стабільності та ринкової позиції, результативності та ефективності підприємства.

Директор
ТОВ «ТРАСТ КОНСАЛТИНГ ГРУП» Максим ПЕТРАШ

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ
«СЕРТАМ ГРУПП»
65088, Україна, Одеська обл., місто Одеса, вулиця Люстдорфська дорога, будинок, 92/94

Вих: № 029-06 від 10.06.2024р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Ігнатушенко Олександри Сергіївни
за темою: «Економічний механізм розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств»

Практичні рекомендації розроблені за результатами здійсненого дисертаційного дослідження Ігнатушенко Олександрою Сергіївною щодо удосконалення економічного механізму розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств на основі інноваційно-інвестиційного типу розширеного відтворення використано ТОВ «СЕРТАМ ГРУПП» в процесі налагодження співпраці з зовнішніми інвесторами, удосконалення структури управління та структури бізнес-процесів на всіх етапах виробництва.

Результатом даного удосконалення стало підвищення рівня ефективності функціонування ТОВ «СЕРТАМ ГРУПП» протягом короткого часу, а також підписання контракту з потенційним інвестором щодо здійснення першого етапу інвестування.

Директор
ТОВ «СЕРТАМ ГРУПП» Самвел АМІРЯН